

Huszadik évfolyam, tavasz-nyár 2011 • Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat

Partium

Iancu Laura

- Vári Fábian László • Oláh András • Ébert Tibor és Budaházi István versei
- Bakos Kiss Károly • Farkas Gábor • Pomogáts Béla • Elek Ottó és Szirmai Péter írásai

Az I. Nautilus Szabadegyetem Jánosiban (Kárpátalja) megtartott összejöveteléről a Helikon Hotel előtt az Együtt és a Partium szerkesztőségi delegációja.
(balról: Felhős Szabolcs, Csordás László, Borbély András /Kolozsvár/
és Vári Fábián László)

Partium

Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat

BAKOS KISS KÁROLY (BEREGÚJFALU)
BÁTHORI GÁBOR (NYÍRBÁTOR)
BUDAHÁZI ISTVÁN (NYÍREGYHÁZA)
CSORDÁS LÁSZLÓ (UNGVÁR – ESZENY)
ÉBERT TIBOR (BUDAPEST)
ELEK OTTÓ (NYÍREGYHÁZA)
FARKAS GÁBOR (DEBRECEN)
FELHŐS SZABOLCS (VÁSÁROSNAMÉNY)
FELHŐSNÉ DR. CSISZÁR SAROLTA (VÁSÁROSNAMÉNY)
GÁSPÁR FERENC (BUDAPEST)
GERGELY FELICIÁN (BUDAPEST)
GÚZS FERENC (KOLOZSVÁR)
IANCU LAURA (BUDAPEST – MAGYARFALU)
KERESZTESNÉ VÁRHELYI ILONA (DEBRECEN)
KOVÁCS FRUZZSINA (BEREGSZÁSZ)
LŐRINCZ P. GABRIELLA (BEREGSZÁSZ)
MERÉNYI KRISZTIÁN (BUDAPEST)
MOLNÁR SÁNDOR (VAJA)
NAGY ANDRÁS (VESZPRÉM)
OLÁH ANDRÁS (MÁTÉSZALKA)
P. PAPP ZOLTÁN (BUDAPEST)
POMOGÁTS BÉLA (BUDAPEST)
RABINDRANATH TAGORE † (INDIA)
SZIRMAI PÉTER (BUDAPEST)
TÓTHÁRPÁD FERENC (SZOMBATHELY)
VARGA JÁNOS (VÁSÁROSNAMÉNY-VITKA)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (MEZŐVÁRI – BEREGSZÁSZ)
VICZAI HENRIETTA (SZERENCS)
WOJTILLA GYULA (BALATONFÜRED – BUDAPEST)

Fedőlap: Sipos Zsófia: Rózsakert (pasztell)

Borítóterv: **Filep Anita** (Mátészalka)

A folyóiratban szereplő képek Sipos Zsófia festőművész alkotásai

Szerkesztők: **Bakos Kiss Károly** (Beregújfalu)
Elek Ottó (Nyíregyháza)
Farkas Gábor (Debrecen)
Varga János (Vásárosnamény-Vitka)

Főszerkesztő: **Felhős Szabolcs** (Vásárosnamény)

Főmunkatársak: **Kürti László** (Mátészalka)
Oláh András (Mátészalka)

Állandó munkatársak: **Szabó Pál** (Hódmezővásárhely)
Csordás László (Ungvár-Eszény)
Kiss Lajos András (Nyíregyháza)
Ószabó István (Debrecen) alapító főszerkesztő

Kiadja az Unitárius Alkotók Társasága (UART) Budapest

Védnökök:

dr. Nagy Ákos az UART elnöke (Miskolc)
Medvigy Endre (Budapest)
Pomogáts Béla (Budapest)

Megjelenik negyedévente
ISSN 1216-7525
WEB: www.partium.unitarius.eu
E-mail: partiumlap@gmail.com

A szerkesztőség címe:
Partium Műhely 4800 Vásárosnamény, pf.: 2.
Tel.: 06/30 920-4905

Nyomda:
Cerberus Nyomda
1066 Budapest, Lovag utca 14.
E-mail: cerbi@cerbi.hu

Tartalomjegyzék

Oláh András	
Születésnap dohogás	5
Oláh András	
Sic fata volunt.....	7
Lőrincz P. Gabriella	
Anyagfáradtság.....	17
Ébert Tibor	
A legnehezebb	19
Hiányzol-e	19
Ki tudja honnan, meddig?	20
Képmások.....	20
Mozdulatlanság	21
A fuvolás.....	21
Farkas Gábor	
Ars	22
Egyedül.....	22
Ösvény.....	22
Merényi Krisztián	
Álomszakadás.....	23
Vidéki városi.....	24
Szirmai Péter	
A katedrális.....	25
Kovács Fruzsina	
Kicsi csevej.....	27
Oláh András	
A karikás.....	30
Rabindranath Tagore	
A boldogság ígérete	33
Versek a Gitándzsáli című kötetből	36
Dal	37
Wojtilla Gyula	
Tagore balatonfüredi írása	38
Felhős Szabolcs	
Tagore.....	42
Csordás László	
Hatvan esztendő	45
Vári FABIÁN László	
Változatok a halotti beszédre	46
Farkas Gábor	
A táj megidézése.....	49

Budaházi István	
A 60. születésnap 2011. március 11.....	50
Vihar előtt.....	50
Tavaszi kor.....	51
Farkasok között Ószabó Istvánnak.....	51
Viczai Henrietta	
Hiányos búcsú.....	52
Halovány.....	52
A vég dícsérete.....	53
Körtánc.....	53
Képzelt éj.....	54
P. Papp Zoltán	
Kiadó lakás.....	55
Snitt.....	56
Bakos Kiss Károly	
Kriza János nyomában.....	57
Báthori Gábor	
A török-magyar viszony alakulása a XVI. században.....	59
Molnár Sándor	
Rákóczi-néphagyományok nyomában.....	65
Farkas Gábor	
Magyarfalutól Budapestig.....	70
Gúzs Ferenc	
Egy falumentő küldetés.....	73
Nagy András	
Kierkegaard és Grundtvig.....	80
Gáspár Ferenc	
Hol vannak az Ordasok?.....	88
Varga János	
„Szabó János Irtam...”.....	90
Elek Ottó	
A törpebirtoktól a kolhozig.....	94
Pomogáts Béla	
A szeretet stratégiája.....	104
Felhősné Dr. Csiszár Sarolta	
Dezsőné Sipos Zsófia festőművész köszöntése 80. születésnapja alkalmából.....	108
Keresztesné Várhelyi Ilona	
Sipos Zsófia köszöntése: Mű-Terem Galéria, 2011. április 14.....	113
Gergely Felicián	
Jó reggelt kívánok!.....	115

Születésnap dohogás

Negyvennyolc éves múltam épp,
kínnal írt vers ez – hordalék –,
 amit
 avítt

sorokba szedve szór felém
– korrodált életem delén –
 egy kóc-
 bohóc.

Negyvennyolc évem füstbe ment,
lelkem csupasz lett, annyi szent,
 és rest
 a test.

Hamis hunyor az Úr szemén,
rossz bőrben van itt hit, remény:
 túlnő
 a gőg.

Versenyt fut vélem az idő,
megcsalt múltam lyukas cipő
 – kevés
 a rés:

mint kötél – lóg a nyakamon –,
nem tudok rajta s magamon
 lazí-
 tani.

Igazam mit se változott.
Próbára tesz az átkozott
alom-
vadon.

Hetero vagyok – s nem menő,
toleranciát mímelő
kajla
fajta.

Gyilkolnak üres szavakkal,
és már semmi se marasztal.
Cudar
ugar

növi be bolond lelkemet,
ha eltemet, ki eltemet.
Szerény
erény:

félelem s Isten nem gyötör,
magába gyűr egy vak gödör,
s lapít
a hit...

Akt tanulmány

Sic fata volunt

(Részlet a Blandrata Györgyről szóló készülő történelmi drámából)

Georgius Blandrata

Történik Erdélyben, 1578-ban

3. jelenet

Dávid Ferenc püspöki rezidenciája Kolozsvárott. Puritán egyszerűséggel berendezett lakás.

A szobában ketten tartózkodnak.

DÁVID (*fáradtan*): Már nem szívesen kelek útra. Sokat betegeskedtem az utóbbi időben. Nem bírom a gyötrelmes utazást. Ami fontos, egyébként is Kolozsvárhoz köt.

BLANDRATA: Magam is ritkán mozdulok ki. Most mégis örülök, hogy megtettem. Rég jártam Kolozsvárott. 10 éve is van már. A nevezetes tordai gyűlés után jöttem át veled...

DÁVID: Mennyire más volt akkor minden... Tele voltunk tervekkel, reményekkel.

BLANDRATA: A feleséged pedig fölséges ebédrel várt... Ma is a számban érzem az ízeket.

DÁVID (*elkomorodik*): A feleségem... Fájó űrt hagyott.

BLANDRATA: Bocsáss meg, hogy szóba hoztam.

DÁVID: Halála után próbáltam után új életet – hiszen tudod... De ez a házasság csak keserűséget hozott. A gyermekeim is elfordultak. Úgy ítélték meg, hogy cserbenhagytam az anyjuk emlékét. Pedig csak a nyomasztó tehertől akartam szabadulni, amit az elvesztése okozott.

BLANDRATA (*mentegetőzve*): Nem akartam feltépni a sebeket...

DÁVID (*megrázza a fejét*): Ne szabadkozz... Nehéz teher ez, s úgyszincs kivel megosztani. Magamra maradtam a múltammal visszavonhatatlanul... Menekülni akartam a fájdalom elől, de Isten megbüntetett. Két éve mondták ki a válást, ám a tüske még mindig a szívembe szúr. Az ítélet is... Azok a dicstelen szavak... Mert nem bocsájtották meg nekem a lutheránusok, hogy kiváltam közülük... Aljas képmutatók... Az asszony pedig... De hagyjuk ezt... (*Blandratára néz.*) Te sosem gondoltál házasságra?

BLANDRATA: Ugyan mikor? Ifjúkoromban volt ugyan egy lány, de akkor már menekülnöm kellett Itáliából. S így volt ez később is. Nem maradt időm arra, hogy asszony után nézzek.

DÁVID: Szerencsés ember vagy. Sok csalódástól megkímélted magad.

BLANDRATA (*kesernyés mosollyal*): Ahogy attól az örömtől is, hogy újszülött gyermekemet karjaimba vegyem.

DÁVID: A múltó öröm nem pótolja a kitartó keserűséget.

BLANDRATA: Rajtad áll, hogy mire emlékszel...

DÁVID: Hidd el, szeretném, ha csak a jó maradna meg. De az emlékezet konok és macacs. Minduntalan előtörnek megaláztatásom képei. S rendre erősebbnek bizonyulnak. Isten, lám, így is kipróbál engemet.

BLANDRATA: És te magad is próbára teszed Istent.

DÁVID (*gyanakvón*): Hogy érted ezt?

BLANDRATA: Hajlamosak vagyunk elhinni, hogy Isten türelme végtelen. De ezzel visszaélni semmiképp sem szabad.

DÁVID: Nem értelek.

BLANDRATA: Értesz te, Ferenc, nagyon is.

DÁVID: Ne köntörfalazz, mondd ki kereken, mire gondolsz!

BLANDRATA: Hogy a törvény ellenére a hitújításra újabb és újabb kísérletet teszel.

DÁVID (*elkedvetlenedve*): Én meg azt hittem, nagybeteg barátod hogyléte érdekel. De már látom, nem ezért jöttél.

BLANDRATA: A sorsod érdekel. És a mi sorsunk. Mindnyájunké. Hiszen amit teszel, amit gondolsz, írsz és hirdetsz, kihat valamennyiünkre. Bezárkózva fájdalomaid közé talán észre sem veszed, milyen veszélyeket rejt némelyik szavad.

DÁVID: Veszélyeket?

BLANDRATA: Azzal, hogy a törvényt megszeged...

DÁVID: Egyetlen törvényt ismerek: amit Isten ránk bízott.

BLANDRATA: Mégis kikezded a Szentírást is.

DÁVID: Csupán magyarázom, értelmezem.

BLANDRATA: A kételyek számát szaporítod, ahelyett, hogy a biztos kapaszkodót mutatnád. Elbizonytalanítasz, holott éppen a hitet kellene erősíteni.

DÁVID: Kétely és hit egymás nélkülözhetetlen párjai. Egyik nélkül sem lehet előre haladni. Válaszokat csak úgy találsz, ha a kérdéseket fölteszed.

BLANDRATA: És mi van, ha már a kérdés is hamis?

DÁVID: Minden kérdésre van igaz válasz.

BLANDRATA: A hit nem csupán bibliaértelmezés kérdése. Számodra talán az. Mert te a szavak mélyét kutatod. De a hétköznapi ember számára a szavak semmit sem jelentenek. Nékik a lélek mélysége kell.

DÁVID: Oda is csak kérdések nyomán vezet az út.

BLANDRATA: Míg nem nyitottam fel a szemedet, te sem kérdeztél

DÁVID: Nem te nyitottad fel a szememet, hanem Isten. Te csak eszköz voltál az Ő kezében.

BLANDRATA: Akkor hát újra megkérdem: miért nem tartod be a törvényt?

DÁVID: Már mondtam: tiszteletben tartom Isten törvényeit.

BLANDRATA: De vannak ember alkotta törvények is. Például amely kimondja, hogy további innovációnak, hitújításnak helye nincs. Te pedig...

DÁVID (*felhorkan*): A tordai zsinat elfogadta a communis profetiát, a szabad vizsgálódás elvét. Senki sem vádolható és ítélhető el az innovációs törvény megsértéséért, ha olyan kérdéseket vizsgál, amelyekről még nem született zsinati döntés.

BLANDRATA: Még hogy szabad vizsgálódás?! Te nem vizsgálódsz, hanem – mint hírlík –, a szószékről hirdeted, hogy Krisztus nem imádkozható. Mi ez, ha nem újítás? Hisz alaptézist tagadsz...

DÁVID: Nincs ebben semmi újítás. Csupán tovább viszem a megkezdett gondolatot.

BLANDRATA: A Krisztusban való hitet tagadod.

DÁVID: A Krisztusban való hit nem egyéb, mint hit az Atyának a Fiú által megjelentetett bizonyágtételében, mely hitnek ismertető igaz jele a benső tisztaság, a szeretet, a külső jámbor élet és jó cselekedetek.

BLANDRATA: Jól csűröd a szavakat. De mellébeszél.

DÁVID (*ingerülten*): Te sértegetsz! Érvek helyett provokálsz, és primitív vádakat sorolsz.

BLANDRATA (*kimérten*): Távol áll tőlem, hogy megsértselek. Ellenkezőleg: tisztellek annyira, hogy őszintén beszéljek. De ha téged az őszinte szó sért...

DÁVID: A vitához érvek kellene. A gondolat kifejtése nem szófacsarás...

BLANDRATA: Én viszont egyenes kérdésre egyenes választ várok. Nem köntörfalazást. Mert – ahogy a népnyelv mondja –, sok beszédnek sok az alja...

DÁVID: Magad is jól tudod: a világ nem fehér vagy fekete, hogy egyetlen szóval jellemezni lehessen. Fontosak a részletek. Az árnyalatok.

BLANDRATA: Úgyis van. Az ördög a részletekben rejlik.

DÁVID (*sértetten*): Ez lenne hát nálad a tisztelet hangja? Igazság helyett ördögöt emlegetsz? Rosszabb vagy, mint egynémely ellenfelem. Pedig akadt már néhány vitám az

évek során. De lassan magam is elmondhatom: az ellenségeimmel elbírok valahogy, csak a barátaimtól mentsen meg az Úr.

BLANDRATA: Te örömet lelted ezekben a vitákban... Élvezted, hogy káprázatos logikával keresztre feszíthetted az ellenfelet...

DÁVID (*fölemeli a mutatóujját*): Senkit nem feszítettem keresztre...

BLANDRATA: Tudod jól, hogy nem szó szerint értem. Ez egy szellemi keresztre feszítés...

DÁVID: Semmiképp sem. Amit te mondasz, bárhogy szépíted is, azt a hiedelmet kelti, mintha én kínoznám, megaláznám a velem vitába szállót. Holott csupán arról van szó, hogy érveimet sorakoztatom fel az érveivel szemben.

BLANDRATA: Érveiddel nem a veled vitázókat győzted meg, csupán a bírakat hengerelted le...

DÁVID (*határozottan*): Éveim az igazság szavai voltak.

BLANDRATA: Látod, itt most megfogtalak.

DÁVID: Nocsak.

BLANDRATA: Azt mondtad: az érveid az igazság szavai... De még sokan élnek Kolozsvárott olyanok, akik emlékeznek az 1555-ös esztendőre, amikor Francesco Stancaroval vitáztál – ugyancsak meggyőző erővel. És elítélted tanítását, amely arról szólt, hogy Jézust emberi természetűnek nyilvánította...

DÁVID: Stancaro felkészületlen volt. Nem tudta meggyőző erővel alátámasztani a vélekedését.

BLANDRATA: Pedig csak azt vallotta, amit ma te is igaznak tartasz... A vitában mégis te győztél!

DÁVID: Tévedtem.

BLANDRATA: De a tévedésedet diadalra vitted!

DÁVID: Mert az ítélezők is tévedtek.

BLANDRATA: És most mi a biztosítéka annak, hogy nem tévedsz?

DÁVID (*konokul, nyomatékosan*): Tudom, hogy nem tévedek.

BLANDRATA: Látod, ez az, amit én soha nem volnék képes kijelenteni. Nem képzelem magam tévedhetetlennek...

DÁVID: Én sem ezt állítottam.

BLANDRATA: Azt mondtad: nem tévedsz.

DÁVID (*most már kissé ingerült*): Az adott kérdésben nem tévedek.

BLANDRATA: Úgy vélem, inkább csak azt hiszed, hogy nem tévedsz.

DÁVID: Bizonyosan tudom. A Szentírás a tanúm.

BLANDRATA: És mi lesz holnap? Ha álláspontod ismét változik...

DÁVID (*felháborodottan*): Te gúnyolódsz velem.

BLANDRATA: Csupán a tényekkel szembesítelek. Hiszen a véleményed már számtalanszor változott. Hithű pápistaként, katolikusként gondoltad-e, hogy valaha is...

DÁVID: Istenben és az igazságban hiszek.

BLANDRATA: Hányszor hitted már, hogy az az igazság, amit kimondtál. És hányszor mondtál utóbb önmagadnak ellent?!

DÁVID: Ember vagyok. Tévedhetek.

BLANDRATA: És mi a garancia arra, hogy most nem tévedsz?

DÁVID: Győzz meg az igazadról... Elfogadom, ha azt cáfolhatatlan érvekkel támasztod alá.

BLANDRATA: Az, hogy te vagy én valamit nem tudunk cáfolni, még nem jelenti azt, hogy az szükségszerűen igaz.

DÁVID: Az igazság egyedül Istené.

BLANDRATA: Mi pedig Isten akaratát hajtuk végre.

DÁVID: Nem hiszek a predesztinációban. Azt gondolom, Isten csak a lét kereteit adja meg. Hogy e kereteket hogyan töltjük ki, az már rajtunk múlik. Kizárólag rajtunk.

BLANDRATA: Ebben egyetértünk.

DÁVID: És mit vitatsz?

BLANDRATA: Azt, hogy te e lét kereteit feszegeted. Azt, amihez nincsen közöd!

DÁVID: Isten azt akarja, hogy gondolkodva élj. Hogy megértsd a világ dolgait. Hogy kérdezz. És a kérdésekre világos választ keress.

BLANDRATA: Egész életemben ezt tettem.

DÁVID: Akkor hát egyek vagyunk.

BLANDRATA: Nem hiszem.

DÁVID: Nem-e?

BLANDRATA: Mert te a kérdéseket keresed a válaszok helyett.

DÁVID: A kérdés kérdést szül. Nincs megállás, amíg választ nem kapok mindenre. Amíg föl nem lebben a végső titok... És ezt senki ember nem tilthatja meg nekem. Ahogy azt sem, hogy felismeréseimet másokkal megosszam. Ez az én utam. Erről senki el nem téríthet. Ha kell, inkább meghalok.

BLANDRATA: Ó, már értelek...

DÁVID (*mohón kap a szón*): Értesz, ugye megértesz.

BLANDRATA (*hűvösen*): Megértettem végre, mi a célod... Te nem a világot akarod megérteni. Kérdéseid öncélúak. Mártír akarsz lenni, mert azt hiszed, a hit terjedését, erősödését az segíti elő, ha céljaidért feláldozod az életed. Előtted Miguel Serveto szerencsétlen példája lebeg.

DÁVID: Gyalázatosan kiforgatod a szavaimat. Csupán azt mondtam: hitemért kész vagyok meghalni is.

BLANDRATA: De nem meghalni, hanem élni kell.

DÁVID: Mít tegyek, ha élni nem lehet.

BLANDRATA: Értsd már meg, Ferenc, hogy Serveto sem meghalni készült. Sőt. Nagyon is élni akart... A halál nem lehet cél. De nem lehet eszköz sem.

DÁVID: Az utunkat magunk választjuk meg.

BLANDRATA: Vagy a bíróság jelöli ki.

DÁVID: A végső ítélet Istené... Addig is „mindeneket megpróbáljatok, és ami jó, megtartsátok...”

BLANDRATA: Ezért vagyok itt. Hogy mindent megpróbáljak. Hogy észre térítselek. Hogy megmentselek téged és egyházunkat...

DÁVID: Hitünkért és egyházunkért küzdök én is.

BLANDRATA: Ez lehet a közös alap...

DÁVID: Egyedüli alap az apostoli hitvallás lehet, mely Isten ígéjével megegyezik, és a keresztény ember üdvösségéhez egyedül szükséges.

BLANDRATA: Ebben nincs vita közöttünk.

DÁVID: Akkor mégis egy az utunk...

BLANDRATA: Mégse. Hisz ahová te indulsz, az a pusztulás. A rend alapját kérdőjelezed. Az uralkodó jogát. Hát nem volt elég figyelmeztetés, hogy az udvarból eltávolítottak?

DÁVID (*keserű mosollyal*): Egyszer fent, egyszer lent... Te is megélted ezt. Téged is félreállított a fejedelem... Talán most is csak megfelelni akarsz, hogy visszakapaszkodhass a hatalomba...

BLANDRATA: Hatalom? Ugyan... Maga a hatalom sohasem érdekelt. Felőrli az embert. Elpusztítja... A hatalom cél nem lehet. Csak eszköz. Felelősség. És teher...

DÁVID: Mégis sokakat megrészegít.

BLANDRATA: És megváltoztat. Láttunk már ilyet...

DÁVID: Csalhatatlannak hiszi magát. És tévedhetetlenek.

BLANDRATA: Kálvin ennek jegyében küldte máglyára Servetot.

DÁVID: Báthori meg akasztatott.

BLANDRATA: A kettő közt mégsem lehet egyenlőséget vonni. Báthori fegyveres lázadókat végeztetett ki. Akik ellene törtek.

DÁVID: A hatalmát féltette – ahogy Kálvin is.

BLANDRATA: Kálvint csak szavakkal támadták. S nem is őt magát, csupán a tételeit.

DÁVID: Mégis egyformán gyilkosok.

BLANDRATA: Báthori más. Ő kegyet gyakorolt és megbocsátott. Ne feledd: legnagyobb ellenfele, Bekes most az egyik legfőbb bizalmasa. A királyi lovasság főparancsnoka.

DÁVID: Elöttem a Pókai-fiúk hátborzongató példája lebeg. Mily kegyetlen döntés a halálos ítélet kimondása után az anyjukra hagyni, hogy válassza ki, fiai közül melyiknek kegyelmezzon meg. Hát ilyen a Báthori-féle megbocsátás. Amit ad, azt is elveszi.

BLADRATA: Elismerem: a példa embertelen. De az út a rendhez vezet.

DÁVID: A tett minősíti az embert, nem a cél.

BLANDRATA: De akkor minden tettet mérlegre kell tenni. Nem csupán a neked nem tetszőket.

DÁVID: Hagyjuk ezt. Báthorival én nem foglalkozom. Nem töltöm azzal az időmet, hogy felmentést keressek számára. Mert nincs felmentés. Ember erre nem adhat felmentést. Az Úr majd megítéli...

BLANDRATA: Beszéljünk hát magunkról. Rólad. Hitelveidről. Melyek jövőnkre nézve hatással leendnek.

DÁVID: Te nem beszélni akarsz a hitelveimről, hanem lebeszélni róluk. Azt kívánád, hogy tagadjam meg, amit tiszta lelkiismerettel vallok.

BLANDRATA: Csak azt kérem, vizsgálj felül. Hogy végy számításba minden körülményt.

DÁVID: A hit igazsága nem mérlegelés kérdése. Nem a körülményektől függ.

BLANDRATA: De a jövőnk igen... S te nem számolsz a következményekkel.

DÁVID: Isten majd figyel ránk.

BLANDRATA: A sorsunkat magunk alakítjuk. Isten ránk bízta az életünket. És a mások életét is. Te is felelősséggel tartozol a híveidért és az egyházadért is.

DÁVID: Épp ezért nem lehetek megalkuvó.

BALDRATA: A józan belátás nem megalkuvás.

DÁVID: Minden megalkuvás, ami vallott igazad feladásához vezet. Kár erre több szót vesztegetni. Ha hitem feladására akarsz rávenni, fölöslegesen utaztál ide.

BLANDRATA (*elkeseredetten*): Egy nyelven beszélünk, mégis úgy érzem, nem értjük egymás szavát. Úgy tűnik, valóban nincs értelme folytatnunk a vitát. Elmegyek. Csak arra kérek, gondold még egyszer át, mit veszíthetsz, mit veszíthetünk.

DÁVID: Kockázat nélkül nincs jövő. Ha Luther, Kálvin, Serveto és a többiek nem kockáztattak volna, ha leragadtak volna az esélyek latolgatásánál, a mérlegelésnél, ma nem lenne miről beszélnünk.

BLANDRATA: Igaz. De vedd számba azt is: ha nem lenne törvény és rend, már rég halottak lennének mi is...

Muskátlí Nagyhodoson

Anyagfáradtság

Oláh András verseit olvasva, mindig elfog egy érzés: ezer éve ismerjük egymást. Tiszta lélekkel, letisztult gondolatokkal ír a hétköznapiakról, de ugyanakkor Nietzschéről is. Olyan érzékenységgel fogja meg a percet, amilyenre a pillanatfelvétel sem képes.

Az *Anyagfáradtság* című verseskötetet öt ciklusra bontja a szerző.

Az első ciklus *Elrontott ragozás – avagy Szindbád új szerepben*. A címadó versben keserű felismerés, mély fájdalom tárul az olvasó elé. A jelen sikertelensége, a jövő messzesége, az életben, a szerelemben való csalódottság sugárzik a vers egészéből: „*kihűlt percek levét iszod*”, - „*aggaszt a múlt mit átragaszt egy messzi fényű őrtorony*”. Ugyanakkor ebben a ciklusban találkozunk a kötet címadó versével is. A szenvedély és a szenvedés összetartozását éljük át az „*anyagfáradtság*” olvasása közben. A cukor nélküli tea kortyolgatásától a jóllakottságon át, egészen az egymásba fulladásig mindent magába foglal a vers: „*magadba nyelsz örökre / ha a szoknyádat felgyűrve / egymásnak feszülünk végre / mint óriáskagyló és a tenger...*” A szakítást, a szerelem végességét, annak minden kínját, az egyedül maradás elfogadását, olykor minden dühét, megélését árasztja a költemény. A versek tömörek, semmi túlírás, sem langyosság. A feszes sorok zsigerig hatolnak.

A következő ciklus címe: *Bűvésztükk*. A néhány verset tartalmazó ciklus a veszteséget, vagy annak túlélését feszegeti. A ciklust egy hét részből álló vers zárja: a *romok*. Ha csak a versen belüli hét címet olvassuk, negatív dolgok megélése, veszteség, rajzolódik elénk: *csőd, megsebeztelek, kifosztva, tanulópénz, tovább álmodtalak, botladozás, szökésben*. Mégis, ennyi fájdalom közepette felcsillan a remény, az újjászületés. *”szökésben / megszöktél tőlem / de nem tudtál fonnyadt / testedből úgy katapultálni / hogy valahol ne találjak rád”* – zárul a második ciklus, és „*Árnyékok vagyok*” – épül rá szervesen a következő szakasz címe, mintha csak az eddigi vers folytatása lenne.

A *földcsuszamlás, relikviák, forgácsok* című versek mind több részre osztott művek. Töredék gondolatok, mégis így egészek. A szaggatottság, az írni sem bírás az olvasó gondolatait is felszaggatja. A végtelennel való szembenézés, a hiányérzet kipótlására való kísérlet, emlékezés, továbblépni akarás. Minden mozdulat precíz tárolása a harmadik ciklus: *Árnyékok vagyok*. Tisztán érthető. A legmélyebb érzések, s a legmagasabb gondolatok.

Az ezt követő ciklusban a szerző nem a megszokott módon szól. Nem saját magáról, gondolatairól ír, inkább az őt körülvevő világról, élethelyzetekről. Talán innen ered a cím: *kívül a körön*. Külső szemlélőként ír mindenről, ami körülveszi. Ennyire érezhető és érthető gondolatokkal talán Szabó Lőrincnél találkozhatunk. Ugyanígy a *lift* című vers is egy hétköznapi dolgot örökít meg, bárkivel megeshet. A csodálatos nő kiszállva a liftből kikerüli a férfit, ügyet sem vet rá, elindul a folyosón. Közben a férfi figyel a nőt, csalódott, mert észre sem vette, s mikor a liftet elindítja a férfi a földszint felé, még látja, hogy a nő az ő irodáján kopog. Őt kereste.

Az utolsó, *Rövidzárlat* című ciklusban az elmúlásé és Istené a főszerep. A múltadósággal szembeni tehetetlenség, a minden orvoslás kevéssége az Istennel, az isteni döntéssel szemben. A veszteség elfogadása.

Nem lehet kiemelni egy verset, vagy egyetlen ciklust a kötetből. Minden sor, minden írásjel, vagy annak hiánya fontos. A mindennapok valódi mélysége kovácsolódik össze a legmagasabb gondolatmenettel. Azt hiszem a hétköznapi emberének és az irodalmároknak egyaránt ajánlható a kötet. Én köszönöm a szerzőnek!

OLÁH András: *Anyagfáradtság*.

Budapest – Hungarovox Kiadó, 2010. (91 oldal, 1400 Ft)

Múltba néző

A legnehezebb

Tudjátok, mit a legnehezebb elviselni a halál előtt? Nem a biológia okozta kínokat, hosszú vagy rövidebb fájdalmakat, a megadást bizonyosságokkal vagy bizonyosságok nélkül. Hanem azt, hogy annyi hazugság vett körül, hazugságokban éltem, hazugság voltam magam is. Hazugságok tárháza, arzenálja. És hittem, gyakoroltam a hazugságokat – öntudatlanul, tudatosan. Hazugságok örömeivel, diadalaival, hazugságok kétségbeeséseivel, nyomorúságával. Hazugságaim díszítményeivel, hazugságok kitüntetéseivel, hazugságok ártatlanságaival, hazugságok jámborságaival. Nemsokára elmegyek innen és befektetnek hazugságok koporsójába, hazugságok urnadobozába. Hazudok, mert hazudnunk kell. Mert önáltatás, önbecsapás minden. Hazugság az élet és halál.

* * *

Hiányzol-e

(parafrázis Lászlóffy Csaba kérdésére)

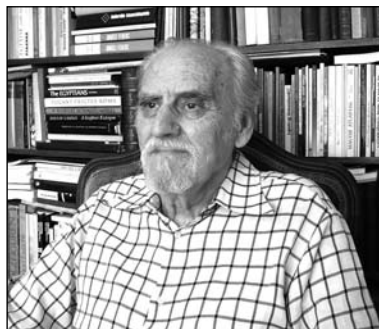
hiányzol-e magadnak (?)
mert mindig hiányoztál
hiányzásod temagad vagy
volt leszel
ez a hiányzás betölt én
érdemlegesít
józanná tesz jóvá
kegyetlenné
hiányok hiányok hiányok
hiányok mindensége
és semmisége
születése meg agóniája
születendő hiányok által
kapaszkodásra megsemmisülésre
megmaradásra
hiányod nem önáltatás
üzenete ítélete bizonyosságodnak
hitek tévhitek libikókájában
hiányainknak átfogóin
okoskodó görbületén
a fennakadt kérdés
hiányzol-e magadnak(?)
... a teljességben...

Ki tudja honnan, meddig?

flitteres ocsúdásokkal
belecsúszva
fekete geometria átlóin
a lepedők lyukas éjszakáinak
csonka görbületei közé
torlódva bennem
még lét s létezés
ismerős ismeretlen
elszakadva széjjeltöredezve
egymástól önmagától
kioldódó föltornyosuló
lebegéssel
...
fénytelen késein
tapogatózó botladozó
kérdőjel-alkonyat
...
...
* * *

Képmások

kire hasonlítasz?
erre a nyárra felfeszített
alkonyatra?
vagy az elmúlt tudathasadásos
őszökre?
bedöngölt telekre?
elsüllyedt önaltató tavaszokra?
önmagad képmásaira?

85. születésnapján Isten éltesse sokáig
mindannyiunk örömére.

Mozdulatlanság

mozdulatlan arcod látom ott
a hangversenyterem mélyén hátul
ez a mozdulatlanság
az üres széksorok üres pódium
az üres lyukas csönd
te csak nézel időtlenül
engem keresve
a zenészek elmentek rég
nem jönnek vissza sohasem

* * *

A fuvolás

(Vanik Miklós barátomnak)

szólnak a zongorák
öt zongora szól
allegro allegro
allegro allegro
a sarokban hallgat
egy fuvolás
neki szünetje van hosszú hosszú szünet
a pianissimókból
lett ez a csönd a csöndje
s az öt zongora siket
senki sem ül ott
a billentyűk
maguktól versenyeznek
a fuvolás érti ezt a zenét
ő a tegnapé
és csak dübörög dübörög
egymással viaskodnak
a fuvolás
hangok hangtalansága
hangtalanságok hangja
az örök szünet
a tacet a hallgatás

Ars

Nem azt fogom meg,
ami múlik –
végérvényesen.

De aki elmegy,
egy kicsit itt marad velem.

Elidőzöm a mosolyon
nézve az elmenőt,

a gyermek
kételye –
nem hittem –
nagyra nőtt.

Egyedül

aki voltam
akkor ott
ugyanaz vagyok
kinek írjak
kit szólítsak
kérdő válaszok

az idő is
elhagyott
évek hónapok
ki viszi majd
át amit a
szóban hordozok

Ösvény

fogyó levegő
emelkedő néma út
a hegy nem tiéd

Álomszakadás

Szürkületben rejtőző domboldal
Fénygömbök között vibrálsz
Rab bogár: lámpaburában
Kiszáradt fa, bagolyhuhogás
Fekete köveken lopakodtam
mécsesben fuldokoltál
A Hold is fogva tartott

„Csak egy tücsökpár.”

Hófehér inged előttem
Pöffedt felhőkbe könyöklő
hajnali fénysugár
Úszó szigetről integetté
Ladikkal közeledtem
Lepke a farönkön; tovareppt

„Tavirózsa voltál”

Naplementekor találtam rád
Felettünk hömpölygő vihar
A keleti kapu füstje mögül
előkandikált a telihold
Fehér sírkövön álltál

Alattad neved.

Vidéki városi

László színjeles, fővárosi eminens,
nyaranta utazik falusi nagymamájához.
Ott piheni ki a kemény tanévet:
matematika- és fizikaversenyek
győztese, ráfér egy kis lazítás.
Szemben laknak a kőműves gyermekei:
Jocó félévvel fiatalabb Lászlónál,
Fecó kettővel több,
a nyúlánk Karcsi vele egykorú.
László összehaverkodván a szomszéd
srácokkal, bepillant az esti hússütések,
disznótor, kocsmabalhék világába,
míg a három fivér illetékestől hall
a tévéből, moziból ismert
flancos autókról, gigászi áruházakról,
és a városi flegma csitrikről.
Összebarátkoznak; fürdőbe, moziba,
mindenhová együtt járnak.
Egyik este Lászlót fenyítik a helyiek,
süketnek is zavaró idegen beszéde.
Ám a fivérek kimentik barátjukat.

László gimnáziumban tanul tovább,
Karcsi és Jocó szakiskolába megy,
Fecóra az utolsó inas év vár.
László ámulattal beszél szüleinek
új ismerőseiről, akik ily fiatalon
megtlett felnőttek, mindenhez értenek,
s már most úgy nyúlnak vezetékhöz,
rozoga asztalhoz, mint mesteriparos.
A három testvér is szeretettel emlegeti
jó munkás apjuknak és
bolttakarító anyjuknak a városi Lászlót,
Csak dicsérik, dicsérik, noha maguk
között huncutul összesúgnak:
*Klassz csávó, bár elég nagy tírják,
tök tájszólással beszé'.*

A katedrális

A katedrális közelében lakom. Fenyegető sziluettje rátelepszik az életemre. Olyan, mint egy ragadozó, ami az árnyékból rám akar ugrani. Nappali fényben csak gyerekkoromban láttam. Gonosz ablakainak villogását csak pillanatokra viseltem el. Homlokzatán: eszelős tekintetű alakok, furcsa jelenetek. Ajtaja mindig zárva.

Most, hogy már munkát kell vállalnom, sötétségben megyek el és sötétségben érkezem, csak feketébe burkolózó alakját láthatom. Fél háromkor kelek, elrágom az este odakészített fél zöldséggyökeret, megiszom rá a másfél deci vizet, és már rohanok is. Nedves köveken csúszkálva kerülgetem a kátyúkat. A munkahelyemen lótok-futok. Nincs beosztottam. Mindenki csak nekem parancsol. A munkaköri leírásomban benne van: üthetnek, rúghatnak. Ezt természetesen meg is teszik. Kissé kellemetlen ez a hely, mégis megnyugtat az érzés, hogy lejjebb már nem csúszhatok. A főnökeim is tudják: ezt a munkát más nem vállalná el. A munka: fárasztó és alantas. Nem szívesen beszélek róla. Csak sejtem, de ez a sejtés nagyon erős: munkám áttételesen a katedrálisot szolgálja. Mikor este, tizenegy felé, hazafelé tartok, már csorog a nyálam a maradék gyökérre és a vízre gondolva, ugyanis napközben tilos az étkezés. A katedrális látványa az utolsó utcai kép, mielőtt belépek a kapun.

Itt gyakran esik az eső és nincs csatornázza sem. Az utcán kis patakokban állandóan csordogál az esővel kevert szennyvíz, ami állítólag nagyrészt a katedrálisról szivárog. A szomszédom, Csicsikné szerint a katedrális „egy igazi nagyüzem”. Talán ezer pap is lakik benne. (Persze tudom, hogy ezek csak ködös elképzelések. A nép közül még senki sem volt a katedrálison belül. A misék nem nyilvánosak és állítólag nem is olyanok, mint amit megszoktunk.) Képzelteri, mondta Csicsikné, ha ezek egyszerre kezdenének imádkozni, megrepednének a falak. A katedrális rádölné a városra, és maga alá temetne mindent. Ezért állítólag, mondta Csicsikné, a püspök megtiltotta, hogy egyszerre tíznél több pap imádkozzon. Be vannak osztva tízpercenként tízes csoportokba. Persze így is, nagyobb ünnepeken, a katedrálisból kiszűrődő ének végez egyes háziállatokkal, gyengébb idegzetű gyerekekkel. Csicsikné még azt is mondta, hogy a katedrálisban tudományos munka folyik, amit mi nem érhetünk fel ésszel, de azt mondják: a közjót szolgálja.

Csicsiknével meglehetősen ambivalens a viszonyom. Néha remek meglátásai vannak, néha pedig hihetetlenül primitív gondolkozásról tesz tanúbizonyságot. A szex a gyengéje. A szex, szerinte segít elviselni az egészet. Éjszakánként hallom macskaszerrű jajveszékélését, miközben kifacsarja a kuncsaftjait. Már nekem is följánlkozott, de képtelen vagyok megtenni. Százharminc kilós teste, ritkás haja, rohadó fogai, zsírszagú ruhája kifejezetten taszít. Ha beszél hozzám, szörnyű szájszagától a szoba másik végébe menekülök. Kicsit megsértődött visszautasításomon, de aztán megenyhült. Azt mondta, hogy makacsságom ellenére azért kedvel: olyan jóvágású gyerek vagyok. Nem tudom megvetéssel kezelni. A nyomor összeköt minket.

Csicsikné egyszer, csak úgy szórakozottan, valószínűleg az én kedvemet keresve (mivel őt valójában nem zavarja az egész, ő megvan a testiséggel és kész) felvetette, hogy mi lenne, ha egyszer fölkelne a nép és elfoglalná a katedrális. Dühösen torkoltam le. Idegesített, hogy nem látja át: a katedrálisnak mindenütt vannak emberei. A szervezkedés csak pár óráig tarthatna, rögtön lecsapnának ránk. Nagyon megsértődött. Kerüli a társaságom. Azóta gondolkodtam a dolgon: mit veszíthetünk? Mi lenne az a büntetés, amivel még nagyobb szenvedést okoznának? Amivel még állatiasabb sorba taszítanának, mint amiben most vagyunk? Azt hiszem, mégis jobb, ha nem becsüljük le a katedrális lakóinak fantáziáját. Maradjunk békében, még ha a katedrális árnyékában is élünk. Legalább elmondhatjuk, hogy létezőnk.

A novella szerepel az alábbi kötetben:

Szirmai Péter: Mániákus bibliofília. Novellák. Hungarovox Kiadó, 2011.

Elpusztult almáskertek emlékére

Kicsi csevej

Csendes őszi délután volt. A szél megsimogatta a fák törzsét, majd nyugat felé megnyújtotta kicsit erős és gyengébb ágait, hogy lássák a naplementét. Ugyanebben a percben egy fiatal fiú zöld színű szívószálat tett a piros italába, kiült a teraszra, asztalra tette a málnaszörpöt, majd óvatosan kinyitotta képregényét, mintha megszentelt papírokhoz nyúlna. A pókember-történet képsorai és szövege még sokáig lefoglalták figyelmét, miközben a létezés egy másik síkjában kezdődött diskurzus. Ott, ahol a málnaszörp értetlenkedett.

– Mégis hogyan gondolod, hogy jóba leszünk – szólította meg a szívószálat –, ha a helyemre tolakodsz?

– Elférsz, nem? – kérdezett vissza a nyúlánk zöld színű műanyag.

– Igen, de nem is ismerlek. Nekem tolakodó ez a stílus, ahogy belém fúródtál!

A szívószál cinikus mosolyra kanyarította a száját, talán már ismerte ezt a fajta megnyilatkozást. Olyan képet vágott, mint egy utcán zenélő őstehetség, akinek valaki azt mondja: „Hé, neked színpadon kellene játszaniod!” Nem sok gondolkodás után válaszolt.

– Nekem ez a dolgom. Belefúródni az italba, hogy amikor iszik valaki, könnyebbé tegyem az utat a szájához.

– Micsoda hülyeség, mi értelme ennek?!

– Istenem, te még a koktélnál is nehezkesebb figura vagy – förmedt rá indulatosan.

– Semmi értelme nincs, egyszerűen szórakoztató vagyok az ember számára, és a pohár ékességének tart. Mellesleg, bár ez rád nem vonatkozik, velem gyorsabban hat az alkohol tudatmódosító hatása. Szóval ez van, itt vagyok és kész. Nem önszántamból kerültem ide, ahogy szerintem te sem. Ha gondolod, ellehetünk egymás mellett csendben, vagy beszélgethetünk is, de nem vagyok hajlandó azon vitázni, hogy ki hol van és mi értelme a létezésének.

– Jó, jó, ne haragudj! – szabadkozott a szörp, miközben valóban elszégyellte magát. – Nem akartalak megbántani. Szívesen beszélgetek veled, mivel én nem gyakran találkozok kommunikatív lényekkel, főleg nem ilyen egyenes jellemekkel. Te bizonyára nagyvilági életet élsz, én csendeset, nem ismerem a koktélt sem. Mesélnél róla?

– A koktél egy rendkívül összetett lény. – mesélte immár barátságosan. – Szórakoztató, csak beszélgetni nem lehet vele, mert gyakran rácáfol a saját állításaira. Például, ha azt mondja, hogy a szemben lévő asztalnál a férfi hamarosan meg fogja szólítani a nőt, akinek a tulajdonosa, akkor végigpörgeti a sztorit, hogy az első randin így, az ötödik randi után úgy, aztán mikor már a házasságnál, meg az első gyermek evési szokásainál tart, meggondolja magát, és azt mondja: „Nem, mégsem fogja megszólítani. Az jár a fejében, hogy odamegy hozzá, de nem meri.” Szóval mindig biztos az állításában, meg annak az ellenkezőjében is.

– Fura egy lény. – jegyezte meg elképedve az ital. – És te mit mondasz ilyenkor neki?

– Legtöbbször semmit. Nem szívesen beszélek ilyen következetlen teremtményekhez, meg különben is, utálok a párhuzamos monológot. Mondja csak nyugodtan, én elhallgatom egy darabig, igazából néha elbűvölőnek tartom a képzelőerejét. Ha mégis megszólalok, maximum megkérdezem, miért gondolja úgy. Na, arra újból felszívja magát, mint aki készül világot hódítani a következő észrevételével, bonyolítja a mondanóját nagy filozófiai gondolatokkal tűzdelve, de a végén mindig ugyanoda jut: bosszantóan egyszerűen zárja le, mint aki feladta a dolgot.

– Nagyon érdekes. Ez úgy hangzik, mint egy körpályán futó alak, aki mindig vehemensen fog hozzá a körhöz, de aztán elfelejti, hogy hol van annak a vége.

– Egy született maximalista a koktél. – jelentette ki a szívószál minden kétely nélkül. – Folyamatosan úgy érzi, tennie kell valamit, pedig senki nem adott neki feladatot. És több énje is van, akik mintha harcolnának egymással, nem tudom pontosan hány, de kettő mindenképp.

– Ha két énje van, akkor azok biztosan harcolnak egymással. Ilyen például az ikrek csillagjegy: szülőtteinek van egy harsányabb és egy mélyen gondolkodó énjük, az egyik szekálja a másikat, a másik meg az egyiket, ami pedig kívülről látszik, az a tiszta káosz.

– Nem tudom, milyen adottságai vannak a koktélnak, de ez az analízis azt hiszem, illik rá. Nem is gondoltam, hogy ilyen kifinomult ismereteid vannak a jellemről! – hízelgett a szívóka.

– Érték egy keveset az asztrológiához, a tenyérjósláshoz és a nevek jelentését is tudom. Ezek közelebb visznek az ember behatóbb ismeretéhez, ez a hobbim, engem ez szórakoztat. Bámulatós mese áll össze például a tenyér vonalaiból, előfordul, hogy meg is könnyezem.

– Honnan az érdeklődés?

– Általában mindent elolvasok, amit az orrom alá tesznek, de két nagy kedvencem van: a csillagászati könyvek és a horoszkóp rovat. Ha valaki leül mellém ezekkel és nézi a szemével, olyankor én is koncentrálok. Mondhatni, egészen rákaptam erre a tevékenységre, nem is tudom, mi lenne velem, ha a jövő hónapban nem olvashatnám el a horoszkópot. Te szoktál olvasni?

– Nem igen – válaszolta büszkén a zöld műanyag. – Én a képeket szeretem az újságban. Néha bele-beleolvasok a szöveges részbe is, de csak annyira, hogy tudjam, mi a téma.

– Akkor te amolyan minden lébe szívószál vagy.

– Lehet. De van nekem is hobbim, én az emberek kézmozdulatait figyelem. A kezekről elég sokat tudok.

– Mit szoktak mondani a kezek? – érdeklődött újra gyermeki izgalommal a málnaízű innivaló.

– Alapvetően a kezek mindig csinálnak valamit. Nagyon ritkán pihennek, ha például dübbenek az ujjak a pulton, akkor történni fog valami izgalmas, de ha valaki az állát

tartja és kinyújtja a mutatóujját, akkor semmire ne számíts. A legritkább az, hogy valaki összekulcsolja őket a hasán. Komolyan mondom, az ritkaságszámba megy.

– És mi van akkor, amikor hátrabillentik a nők a hajukat?

– Az jó, akkor néha odafordul egy férfi és meg lehet figyelni a flörtölés koreográfiáját. – jelentette ki a fejét biccentve.

– De ha senki sincs a közelükben? Engem az érdekel, hogy miért teszik.

– Talán csak a szemébe lógott a haja. Nem tudom, ezt még meg kell figyelnem. – mondta a zöldes pálcika elgondolkodva. – Az viszont biztos, hogy amikor markolásznak és törögetnek, mint most is, az a búcsúzás jele, és te hamarosan el fogsz fogyni a pohárból.

Közben a fiú lassan megemelte üdítőjét, szájához illesztette a szívószálat, és nem nézett a poharára, miközben inni kezdte annak tartalmát.

– Úgy érzem, el kell búcsúznunk.

– Igen én is érzem. Sajnálom, jó beszélgetőtárs voltál.

– Köszönöm, én is örülök, hogy megismerhettelek.

– Remélem, hamarosan találkozunk! – hadarta a málnaszörp, és ahogy kimondta az utolsó hangot, azzal a lendülettel ki is fogyott a pohárból.

Későre jár, a Nap is lement már. A fiút is az szakította ki egy másik világból, ahol a falakon is könnyedén mászkálhat, hogy már nem látott szabad fénynél. Kicsit boszszankodva zárta be az újságot, az üres poharat is kezébe fogta, és bement a házba, ahol belülről zárta maga után az ajtót.

Ágnes néni

A karikás

A kisfiú kilépett a kukoricásból. Nem messze, egy magányos akác alatt az apja beszélgetett egy idősebb férfivel. Köpenyüket leterítették a földre, azon heverték. A kisfiú elindult feléjük. Közeledtére abbahagyták a beszélgetést.

– Csakhogy idetaláltál – mondta a fiatalabb, majd a másik felé fordulva, hangjában alig leplezett büszkeséggel közölte: – A fiam.

– Jól megnőttél, öcskös! – vette szemügyre amaz. – Még pelenkázni kellett, mikor utoljára láttalak.

A kisfiú szégyenlősen húzódott az apjához.

Az megsimogatta szöke fürtjeit, majd ismét a társához fordult: – Hanem, Gyuri bátyám, volna ám ennek a legénynek egy nagy kívánsága.

– No, hadd hallom, mi legyen az!

– Egy karikás ostorra szeretne szert tenni – volt a válasz.

– Hm! – ráncolta a homlokát az öreg. – Nehéz ügy... De azért lehet róla szó...

– Persze csak olyan gyerekek való... És nem is kell nagyon cifrázni. Csak csördíteni lehessen vele.

– Hány szíjból fonjam? Elég lesz négyből?

– Magára bízom, Gyuri bátyám, maga érti a módját.

– A nyele meg olyan legyen, mint ez itt! – eredt meg hirtelen a kisfiú nyelve, és a földre vetett ostorra mutatott.

– Lám csak! Már azt hittem, néma a legényke – tréfálkozott az öreg.

– Nem néma ez, csak egy kicsit félénk – vonta magához az apja. – Megszeppen, ha idegent lát.

– No, hiszen én nem vagyok idegen – durcáskodott az öreg. – Hanem aztán – fordult a fiúhoz –, mit kapok, ha meglesz a karikás?

A gyerek tanácstalanul nézett az apjára.

– Liter pálinka elég lesz-e? – tudakolta az.

– Áll az alku - mondta az öreg. – Csapj bele, öcskös! Ne legyen Valkó György a nevem, ha holnaputánra meg nem lesz a karikás!

A parola elcsattant, s visszavonhatatlanul meg lett pecsételve a liter pálinka sorsa, amit nagyapától kaptak a múlt héten. Házi főzés volt. Erős. Pásztornak való.

Most már szedelőzködni kezdtek.

– Isten áldjon benneteket! – intett utánuk az öreg.

Egymás kezét fogva ballagtak a poros úton. Gyuri bácsi kócos pulija még hosszan elkísérte őket.

* * *

Éjszaka mentőautó jött. A kisfiú riadtan ült az ágyában, és nézte az idegen embereket, akik hordágyra emelték az édesapját. Azt mondták, súlyos eset. Kórházba viszik, talán

megmarad. Az édesanyja sírt, és pénzt adott a mentőorvosnak. Ettől a kisfiú is sírva fakadt: tudta, hisz este hallotta, amikor a szülei beszélgettek, hogy alig maradt valami kis pénzük, s nehéz lesz kihúzni elsejéig.

Nagyon szeretett volna az édesapjától elköszönni, de a mentősök nem engedték. Azt mondták, a beteg egyébként is alszik, nem hallja, nem látja őket.

Az anyja vörösre sírt szemekkel jött vissza a kapuból. Odament az ágyhoz, és magához ölelte a gyermeket. A kisfiú érezte, hogyan rázkódik mind hevesebben az anyja erősnek hitt teste. Átragadt rá is a remegés. Bizonytalanság és félelem költözött belé: valami furcsa, facsaró érzés. Először csak csendesen zokogtak, majd hangosan, egyre hangosabban...

* * *

Gyuri bácsi az ígért határidőre hozta a karikást. Örökké vidám arcáról egyszerre lefagyott a mosoly, mikor megtudta, mi történt a gazdával.

A kisfiú kipróbálta az ostort. Nagyot csördült. A környékbeli verebek ijedten rebbentek fel. Ő pedig a nyelet simogatta szeretettel: épp olyan szépen faragott, mint a Gyuri bácsié.

Ment, hogy megköszönje.

Az öreg a tornácon beszélgetett az édesanyjával. Komoly, barna arcán szomorúság, együttérzés tükröződött.

– Ha meg nem sértem, fogadja el... – nyújtotta a kezét, és benne valamit, amit a kisfiú nem láthatott. – Majd megadják... maguknak most inkább szükségük lehet rá.

Az asszony habozott. Szégyellte, hogy pénzt fogad el valakitől.

– Csak bátran. Kerültem már én is szorult helyzetbe, akkor a maga férje segített rajtam.

Az asszonynak könnyek szöktek a szemébe. Nem is tudta, hova rejtse pillantását. A pénzt köténye zsebébe gyúrta, és zavartan motyogott valami köszönömfélét.

A kisfiú közben beszaladt a házba, és megkereste a literes üveget, amelyikben a pálinka volt. Hozta kifelé. Gyuri bácsi tátott szájjal nézte, amint megállt előtte.

– Az ostorért van – nyújtotta az üveget a fiú.

A kérges pásztortenyér azonban, mely előre lendült, nem az üvegért mozdult, hanem azért, hogy megsimogassa a szőke fürtöket a fején.

– Tedd csak el, kisfiam! A karikást ajándékba hoztam – nagyot nyelt utána, mintha szégyellte volna magát, amiért hazudott.

Aztán már búcsúzott is.

– Az isten áldja meg magukat! Az urának meg jobbulást kívánok!

Mikor a kertajtót becsukta, még visszanezett homályos tekintetével.

* * *

Kórházban még sohasem járt. Most, hogy belépett a kapun, valami csodát várt. Valami olyasfélét, hogy a kórház visszaadja végre az édesapját. De riasztotta a tömeg, a beteglátogatók, a fehérköpenyes orvosok és ápolónők serege, s az a furcsa szag, amely végigkísérte az egész épületben.

A szobában, ahol az apja feküdt, rajta kívül csak egy beteg volt. Hozzá nem jöttek látogatók. Aludt egész idő alatt. Az apja azonban ébren volt. Furcsán, viaszsárgán fénylett az arca, szeme nyugtalanul vibrált, s mikor reszketeg kezével magához ölelte a kisfiút, oly görcsösen szorította a kicsiny gyermektestet, hogy az szinte rémülten igyekezett kibújni a karjaiból. Csak akkor nyugodott meg, amikor végre meghallotta a jól ismert bársonyos hangot. Az apját.

Sokáig ültek az ágy szélén. Beszélgettek. Az otthoni dolgokról, az utazásról. Anyja mindenről részletesen beszámolt.

A kisfiú az ablakhoz ment, kibámult a kórházudvarra. Csak akkor kapta fel a fejét, mikor Gyuri bácsi nevét hallotta említeni.

– ...pénzt is adott az öreg.

– Isten tartsa meg, áldott jó ember – sóhajtotta az apja.

A kisfiú az anyja táskájához ugrott, s már cibálta is elő a karikást.

– Elhoztam ám megmutatni édesapámnak!

Mosoly suhant át az apja arcán.

– Aztán tudsz-e vele nagyot csördíteni?

– Tudok bizony! – s már bontotta is ki a karikást, hogy megmutassa.

– Nem, nem! – kiáltott riadtan az anyja. – Majd ha megyünk hazafelé, ott lenn az udvaron csördíthetsz. Apu pedig az ablakon át néz majd bennünket.

Ebben maradtak.

A kisfiú alig várta a látogatás végét. Lent az udvaron aztán kilesték a megfelelő alkalmat, amikor senki sem járt arra. Az anyja még akkor is többször körülpillantott, félve, nehogy valaki illetéktelen meglássa őket, és úgy adta oda a karikást.

A kisfiú csördített. Közben nézte a nyitott ablakot, mely mögött ott állt az édesapja, és felemelte a kezét. Mintha mondott is volna valamit.

Valaki közeledett az úton. Menni kellett. Az édesanyja eltette a karikást. Integettek a betegnek, egészen addig, míg a park fái teljesen el nem takarták előlük az ablakot.

* * *

Már aznap este megkapták a gyász hírt.

A kisfiú pedig még évek múlva is arra gondolt, ha eszébe jutott ez a szomorú délután, hogy az édesapja az ő ostorpattintásának hangját vitte magával útravalóként. Ilyenkor elszorult a szíve. De már nem volt senki mellette, akit magához öleljen...

A boldogság ígérete

Bár Kantí Csandra fiatal korában vesztette el feleségét, nem keresett magának új lelettársat, hanem minden idejét a vadászatnak szentelte. Magas és karcsú teste szívós és fürge volt, tekintete éles, és keze soha nem hibázta el a célt. Falusi öltözetben járt, Híra Szingh, a díjbirkózó, Khán Sáhéb, az énekes, Miján Sáhéb és Chakkar Lál társaságában. Lézengő kísérekben nem volt hiánya.

Agrahayan hónapjában Kantí néhány vadásztársával együtt Naidighí mocsaras vidékén vadászott. Csónakkal jártak, és a szolgák csónakos hada elárasztotta a fürdőhely lépcsőit. A falusi asszonyok alig találtak megfelelő időt a fürdésre és vízfordásra: egész nap reszketett a föld s a víz a puska lövésektől, és minden áldott este muzsikájuk űzte el az álmat.

Egy reggel Kantí csónakjában ült, és kedvenc vadászfegyverét tisztogatta. Hirtelen vadkacsa kiáltásához hasonló hang riasztotta fel. Felnézett, s a vízhez közeledő, falusi leányt pillantott meg, két kiskacsával a karjában. A kicsiny folyónak itt nem volt semmi sodra, a sok kúszónövény akadályozta sebes folyását. A leány a vízre tette a két kis madarat, és aggodalommal figyelte őket. Szemmel láthatóan a vadászok közelléte nyugtalanított, nem az, hogy a kacsák vadak.

Hamvas és érintetlen volt a leány szépsége, mintha éppen most került volna ki Visvakarmá műhelyéből. A korát nehéz lett volna kitalálni. Alakja asszonyosan telt, de arcának gyermekien tiszta vonásai elárulták, hogy még nem ismeri az élet viszontagságait. Mintha maga sem tudná, hogy asszonnyá érett.

Kantí abbahagyta puskája tisztogatását. Úgy ült ott, mint akit megigéztek. Soha nem várta volna, hogy ezen a helyen ilyen arcot lát. De talán a leány szépsége jobban illett ebbe a környezetbe, mint egy palota pompájába. A bimbó is szebb az ágon, mint az arany vázában. A virágzó nádszálakon a reggeli napfényben ragyogott az őszi harmat, és a fiatal, szűzies, tiszta arc ebben az üde keretben olyannak látszott Kantí elragadtatót szemének, mint egy templomi szentkép. Kálidásza elfelejtette megénekelni, hogyan szállt le néha-néha Síva hitvese, a hegyek királynője, a fiatal Gangeszhoz, kiskacsákkal a karjában. S míg a férfi egyre a leányt bámulta, az ijedten összeresztette, és félig érthető fájdalomkiáltást hallatva, sietve megragadta a kiskacsákat, és keblére rejtette őket. A következő pillanatban elfutott a folyópartról, és eltűnt a közeli bambuszbozótban. Kantí körülnézett, és megpillantotta egyik emberét, aki egy töltetlen puskával célba vette a kiskacsákat. Kiugrott a csónakból, és egy csattanós pofont kent le az elképedt tréfames-ternek, aki a földön fejezte be a rossz tréfát.

Kantí tovább tisztogatta puskáját. De a kíváncsiság nem hagyta nyugodni, és később behatolt a bozótba, amelyben a leány eltűnt. Amikor áttört a sűrűsége, egy parasztház udvarára ért. A látottak az első pillanatban elárulták a tulajdonos jómódját: az udvar egyik oldalán pajták álltak, kúp alakú szalmatetővel, a másikon takaros tehénistálló – végénél jujubabokkal. A bokor tövében ült a reggel látott leány, megsebzett galambbal

a kezében, könnyes szemmel; a madár sárga csőrébe próbált vizet csöpögtetni.

Egy szürke macska a leány térdéhez támasztotta elülső mancsait, és vágyakozva nézett a madárra, de mihelyt túlságosan előrenyomult, a leány újra és újra orrára koppintva utasította rendre.

Ez a bájos kép, a déli csendben békésen pihenő parasztház udvarán, meghatotta Kantí fogékony szívét. A jujubabokor gyengéd lombjain keresztül gyűrűzve suhant a fény, s játékosan meg-megpihent a leány ölében. Nem messze egy tehén feküdt és kényelmesen kérődzött, lustán csapkodva farkával hajtotta el magáról a legyeket. Az északi szél halkan suttogott a közeli bambuszbozótban. S a leány, aki a folyóparton reggel az erdő királynőjéhez hasonlított, most a déli csendben a ház istenségeként jelent meg előtte, amint szájalommal telve egy szenvedő teremtmény fölé hajol. Kantít, aki puskával a kezében tört be a leány birodalmába, bűntudat fogta el. Tolvajnak érezte magát, akit rajtakaptak. Szerette volna megmondani a leánynak, hogy nem az ő puskája sebezte meg a galambot. Míg ott állt és azon tűnődött, hogy mit mondjon, a házból kiáltás hallatszott:

– Súdhá!

A leány felugrott.

– Súdhá! – hangzott még egyszer a hívó hang.

Felkapta a sebzett galambot, és befutott a házba.

„Súdhá – gondolta Kantí -, milyen hozzáillő név!”

Visszament csónakjához, átadta puskáját egyik emberének, majd a ház elülső bejáratához ment. Középkorú bráhmant talált ott, békés, simára borotvált arccal. A ház előtt egy padon ült, és imakönyvből olvasgatott. Kantí a férfi vonásain a leány arcáról sugárzó jószívűséget vélte felfedezni.

Köszönt, s közelebb lépve megszólalt:

– Szabad egy kis vizet kérnem, uram? Nagyon szomjas vagyok.

A bráhman buzgó vendégszeretettel fogadta, és miután a padra ültette, bement, és kicsiny óntányéron cukrozott ostyát és ónozott korsóban vizet hozott.

Miután Kantí evett és ivott, a bráhman nevét kérdezte tőle. Kantí megnevezte saját és apja nevét és lakhelyét.

– Boldog lennék, ha bármiben szolgálatára lehetnék, uram – tette hozzá, illendő

– Sajnos, nem lehetsz szolgálatomra, fiam – felelte Nabin Banardzsi. – Csupán egyetlen gondom van.

– És mi az a gond? – kérdezte Kantí.

– Súdhá leányom miatt aggódom, aki felnövekedett (Kantí mosolygott, amikor a leány gyermekarcára gondolt), és akinek még nem tudtam megfelelő vőlegényt találni. Ha jól férjhez tudnám, akkor teljesíteném a világ iránti kötelességemet. De itt, ezen a helyen, nincs hozzá méltó vőlegény, és nem hagyhatom abba istenem tiszteletét, hogy másutt keressek számára férjet.

– Ha felkeresne engem, uram, csónakomban, beszélhetnék leánya házasságáról.

Ezekkel a szavakkal Kantí elbúcsúzott, és visszatért csónakjához. Azután néhány emberét a faluba küldte, hogy a bráhman leánya után érdeklődjenek. A válasz egyöntetűen dicsérte a leány szépségét és erényeit.

Amikor másnap az öreg bráhman a csónakhoz jött, hogy ígéretének megfelelően lá-

togatást tegyen, Kantí mély tisztelettel üdvözölte, és megkérte leánya kezét. A bráhmant annyira meghatotta ez a nem remélt szerencse – mivel Kantí, a jól ismert bráhman család sarja, gazdag és tekintélyes földbirtokos is volt -, hogy először egy szót sem tudott válaszolni. Azt gondolta, hogy tévedés történt. Gépiesen ismételtgette:

- Te akarod leányomat feleségül venni?
- Ha méltónak tart engem leányához – felelte Kantí.
- Súdhat gondolod? – kérdezte az öreg még egyszer.
- Igen – volt a válasz.
- S nem akarod először látni őt és beszélni vele?

Kantí elhallgatta, hogy már látta a leányt és így felelt:

– Ó, az majd megtörténik az esküvőn, a boldogság ígéretének pillanatában.

Az öreg bráhman a meghatottságtól remegő hangon szólt:

– Súdha nagyon jó és házias leány. Azt kívánom, hogy nagylelkűsége nekem jutalmául soha, egy pillanatilag se okozzon bánatot. Ez az én áldásom!

Mivel Kantí nem akart várni, az esküvőt a következő magha hónapra tűzték ki, és kibérelték a levéltár nagy, égetett téglából készült épületét. A kitűzött időben megjelent a vőlegény elefántja hátán, dobszó, zene s fáklyásmenet kíséretében, és megkezdődött az esküvői ünnepség.

Amikor a boldogság ígéretének pillanata elérkezett, és a skarlátvörös fátylat a jegyespárra borították, Kantí felnézett menyasszonyára. A menyasszonyi koszorú alatt lehajtott félénk, zavart arcban, amelyet teljesen beborított a szantálkenőcs, alig tudta felismerni a falusi leánykát, akinek képe szeme előtt lebegett, és felindulása elködösítette szemét.

Úgy érezte, mintha tűz járná át agyát. Elsötétedett előtte a lámpák fénye, és sötétségben a menyasszony arca mintha elfeketedett volna. Az első pillanatban apósára haragudott. „Az öreg szélhámus megmutatta az egyik leányt, és a másikat adta hozzám feleségül!” - gondolta felháborodva. De azután emlékeztette magát arra, hogy az öreg bráhman egy leányát sem mutatta meg neki - hogy mindezt magának köszönheti. A legjobb, amit tehet, ha határtalan ostobaságát nem árulja el, és látszólagos nyugalommal foglalta el megint a helyét.

Szerencsésen lenyelte a keserű pirulát, de az ízétől nem tudott szabadulni. Az esküvői társaság féktelen vidámsága kibírhatatlan volt számára. Dühöngött magára és mindenki másra.

Egyszer csak észrevette, hogy mellette ülő menyasszonya összerезzen, és elfojtja kiáltását: egy kicsiny nyúl ugrott be a szobába, és lába fölött suhant át. Nyomában az a leány jött be, akit a nádasban látott. Megfogta és karjába kapta a kis nyulat, és becézve dűnnyögött valamit neki.

– Ó, a bolond lány! – kiáltották az asszonyok, és ki akarták kergetni a szobából.

De a leány ügyet sem vetett rájuk, hanem bejött, és fesztelenül leült a jegyespárral szemben, gyermeki kíváncsisággal bámult rájuk. Egy szolgálóleány lépett hozzá, kézen fogta, hogy kivezesse, de Kantí hevesen tiltakozott:

– Hagyd békében!

Azután a leányhoz fordult:

– Hogy hívnak?

A leány ide-oda ringatta testét, de nem adott választ. A szobában nevetgélni kezdtek az asszonyok. Kantí más kérdést tett fel:

– Hogy vannak a kiskacsáid?

A leány továbbra is fesztelenül bámult rájuk.

A megzavarodott Kantí még egyszer rászánta magát, és részvevően érdeklődött a sebesült galamb hogyléte felől, de most se kapott választ. A szobában felharsanó nevetés azt mutatta, hogy valami mulatságos történt. Kantí ekkor megtudta, hogy a leány süket-néma és a falu összes állatainak pártfogója. Csupán véletlen lehetett, hogy akkor reggel a Súdhá név elhangzása után a házba futott.

S most Kantí újra úgy érezte, hogy tűz járja át az agyát, és a szemét elborító sötét fátyol szétszakadt. A lelke legmélyéről jövő megkönnyebbülés sóhajával, mint aki szörnyű veszélyből menekült, tekintett még egyszer menyasszonya arcára. S akkor érkezett el számára valóban a boldogság ígéretének pillanata. A szívéből sugárzó fény és a ragyogó lámpák megvilágították a leány bájos arcát. Láta Súdhá szépségét és tudta, hogy teljesülni fog Nabib áldása.

Versek a Gitándzsáli című kötetből

Észre sem vettem a pillanatot, midőn először átléptem az élet küszöbén.

Minő hatalom tette, hogy belenyíltam ebbe a nagy rejtélybe, mint a bimbó éjjel az erdőben?

Midőn először tekintettem a világosságra, egy pillanat alatt éreztem, hogy nem vagyok idegen ebben a világban, hogy a névtelen és formátlan kikutathatatlan saját anyám képében vett karjaira.

És így a halálban ugyanaz az Ismeretlen úgy fog feltűnni előttem, mintha öröktől fogva ismertem volna őt. És mivel szeretem ezt az életet, tudom, hogy épp úgy fogom szeretni a halált.

A gyermek felsír, midőn anyja leveszi jobb melléről; csak azért, hogy a másik pillanatban a másik emlőn megvigasztalódjon.

Kevélykedtem az emberek között, hogy én ismerlek Téged. Minden művemben a Te arcképed látják. Jönnek és azt kérdezik: „Ki ez?” Nem tudok mit felelni nekik. „Valóban – mondom – nem tudom megnevezni”. Megfeddnek és megvetéssel otthagynak. S Te fenn ülsz mosolyogva.

Mesélek Terólad és maradandó dalokba öntöm meséimet. Csak úgy árad a titok szívémből. Jönnek és kérdik: „Mondj el nekünk mindent: mit jelentenek a te titkaid?” Nem tudok mit felelni nekik. „Oh ki tudja” – mondom – „mit jelentenek?” Kinevetnek erre és a legnagyobb nevetéssel otthagynak. S Te fenn ülsz mosolyogva.

Ha tarka játékokat hozok eléd, gyermekem, megértem, miért van oly színjáték felhőkön, vizeken, és miért vannak a virágok megfestve színekkel – ha tarka játékokat hozok elibéd, gyermekem.

Ha dalolok, hogy táncolj, akkor értem igazán, miért van zenéjük a leveleknek és miért küldik a hullámok hangos kórusaikat a hallgatózó földnek a szívéig – ha dalolok, hogy táncolj.

Ha édességeket adok mohó kacsóidba, mindjárt tudom, miért van méz a virág kelyhében, és miért telnek meg titkon édes lével a gyümölcsök – ha édességet adok mohó kacsóid közé.

Ha megcsókolom arcodat, hogy ne vess, kedvesem, bizony-bizony értem, micsoda öröm árad az égről a reggeli fényben, s mily gyönyörűség az, amit a nyári szellő legyez a testemre, - ha megcsókollak, hogy ne vess.

(Babits Mihály fordítása)

Dal

Miért aludt el a mécs-láng, miért?
Szellőtől óvtam a köpenyemmel,
ezért aludt el a mécs-láng, ezért.

Miért száradt ki a folyó, miért?
Gátat vontam rá, hogy enyém legyen,
Ezért száradt ki a folyó, ezért.

Miért pattant el a lant-húr, miért?
Oly dalba fogtam, nem bírja jármát,
ezért pattant el a lant-húr, ezért.

(Weöres Sándor fordítása)

Tagore balatonfüredi írása

Rabindranáth Tagorét, vagy ahogyan nevét bengáli nyelven ejtik, Thákurt, különleges szálak fűzik Magyarországhoz és Balatonfüredhez.

Az irodalmi Nobel-díj elnyerése után, 1913-ban Babits Mihály írt róla a Nyugatban, és Tagorét Assisi Szent Ferenchez hasonlította. Ugyancsak Babits tollából származik az a fordításrészlet, amely a Gitándzsáli első magyar nyelvű megszólaltatása. A Magyar Tudományos Akadémia I. osztályának 1914. június 5-ei ülésén Vikár Béla, a kiváló néprajztudós tartott előadást a költőről. A világháború befejezésétől 1926 októberéig több mint két tucat fordításkötet látott napvilágot, sajnos sok gyenge műfordítás is, és Baktay Ervin jóvoltából egy pompás életrajz.

Kétségtelen azonban, hogy egyes irodalmi körök idegenkedtek Tagore eszmeiségétől, úgy értékelték azt, mint vesztett háború után törvényszerűen válságba került társadalom újfajta megváltásért sóvárgó rétegeinek címzett tanítást (Franyó Zoltán). A katolikus egyház hivatalos álláspontját képviselő Záborszky István *Rabindranáth Tagore világnézete* c. könyve árnyaltabb. Dogmatikai szempontból bírálja Tagore panteizmusát, a magyarországi baloldalnak azt a törekvését, hogy Tagore világnézetét a kereszténységgel szembeállítsa, de nagyra értékeli a költőt és a humanitást, a más nemzetek elnyomására irányuló nacionalizmus bírálóját.

Úgy látszik, hogy a magyarországi fenntartások és egyes magyarelles külföldi körök komoly akadályt jelentettek, mert Tagore a húszas évek elején nem szánta rá magát arra, hogy Budapestre jöjjön, ehhez egy váratlan eseménynek is be kellett következnie.

1926-ban európai körutat tett a költő, és Berlinben meghívást fogadott el egy október 17-ei budapesti előadásra. Az előadás azonban késett.

A Magyar Hírlap október 17-én így írt: „*Tagore szeretetteljes élethölcselete a hideg és fáradt Európának megnyitotta az elméket és szíveket.*” Közben Tagore Prágába, majd Bécsbe utazott, az utóbbi helyen megbetegedett. Erről egy Bécsben, október 23-án kelt levelében így ír: „*Ágyhoz vagyok kötve, beteg és fáradt vagyok. Orvosom azt gondolja, hogy pihenésre lesz szükségem a következő hét elején, amikor megpróbálom Budapestet meglátogatni, ahol az emberek olyan készségesen várnak reám.*” A bécsi Wenkebach doktor javaslatára azután október 26-án Budapestre utazott, ahol Korányi Frigyes professzor megvizsgálta, és szanatóriumi kezelést javasolt számára. Erre azonban néhány napig nem kerülhetett sor, mert rajongói napokon át zsúfolt programot szerveztek Budapesten.

A szellemi élet számos kiválósága előtt október 27-én este a budapesti Zeneakadémián Civilizáció és fejlődés címen tartott a költő előadást, és ennek során saját verseiből is szavalt.

Kosztolányi a Nyugat hasábjain *Érzések és gondolatok egy estélyen* címmel írta meg benyomásait. Őszintén kimondja, hogy a Tagore által szorgalmazott, Keletről jövő szel-

lemi megújulás gondolatát nem találja csodatevő eszköznek, de amikor a költő verseibe kezdett, minden megváltozott: „*Most nem töprengek többé, figyelek szájamat eltátva... A bengáli nyelvet hallom... mely csupa „a” és csupa dallam, csupa mély lüktetés és csupa olvatag lágyság, az emberiség egykori dajkadala... Egyszer azt írtam, hogy a vers előbb tetszik, csak aztán értjük meg, a tetszésünkön keresztül. Már tetszik ez is, csak még nem értem az értelmét. De ráébredek egy sejtelemre, mely több a tudásnál: milyen nagy ember lehet ez, milyen nagy költő!*”

Ravas László református püspök véleményét a Pesti Hírlapban fejtette ki. Tagore világnézete nélkülözi az aktivitást, és ez a keleti gondolkodás logikus következménye. A kontemplatív élet felé hajlik, arra képes, hogy megértse Európa problémáit, sőt, hogy szimpátiát érezzen azok iránt, de arra nem, hogy megértse örömeinket, mély lélektani ismeretei mellett naiv nézeteket vall történelemlről, történelmi fejlődésről, a társadalmi törvényekről. A művészt Maeterlinckhez hasonlítja, aki a lélek természetes félelmeit szimbólumokkal fejezte ki, és a misztikus lírát bevezette a drámába.

A budapesti tartózkodás bővelkedett érdekes eseményekben. Október 28-án felkereste a magyarországi PEN Klubot, aznap este pedig a Gellért Szállóban a főváros díszvacsoravendége volt. Itt a Petőfi-társaság nevében beszélő Pekár Gyula Tagore regényírói és közéleti szerepét Jókai Móréhoz hasonlította, majd az akkor divatos magyar-hindiai kapcsolatokra tért ki.

Október 30-án Tagore a Fészek Klub vendégeként írókkal, művészekkel, többek között Lengyel Menyhérttel találkozott.

November első napján azután Korányi professzor a költőt Balatonfüredre vitte, és a szívkörház igazgatójának, Schmidt Ferencnek a gondjaira bízta.

A kiváló kórház és a varázslatos táj, a Balaton megnyugvást és gyors javulást eredményeztek. Az Esti Kurír november 3-án arról tudósít, hogy a költő már egészséges, november 9-én pedig egy olyan fényképet közöl, amely Tagorét Jókai Mór egykori kedvelt padján örökítette meg a füredi platánsoron. Tagore egy november 7-ei balatonfüredi levelében ezt írta: „*Az orvosok tanácsára erre a kellemes helyre küldtek, és ebből máris hasznom van... Azok a magyar emberek, akik egészségem érdekében az itteni tartózkodásomat elrendezték, rendkívül kedvesek hozzám.*”

A füredi napok igen tevékenyen múltak el. Tagore ismerkedett az emberekkel, a környékkel, és megkoszorúzta Jókai Mór emlékművét, amelynek régi előzménye volt az a tisztelet, amely egy 1983-as írásában olvasható, ahol *A tengerszemű hölgy* című regény kapcsán írt Jókairól és a magyarokról. Füreden, ősi hindu szokás szerint, fát ültetett itteni tartózkodása emlékére, és ez alkalommal egy négysoros verset is írt, amely Ghosné Boglár Eta fordításában így hangzik:

„Oh fám, ha nem leszek többé a földön,
az új tavasz zöldellő lombjai
Susogják el a vándornak:
A költő szeretett, míg élt.”

Ezeknek a napoknak hasonlóan örök emléke azután az a verseskötet, amely bengáliul *Lékhan* (Írások), angolul *Fireflies* /Szentjánosbogarak) címen jelent meg, és amely körül számos legenda és félreértés keringett.

A Balatoni Szemle 1943-as évfolyamának 10. számában a névtelen „balatoni krónikás” azt írja, hogy Tagore itt fejezte be a 250 négy soros versből álló *Firefliest*. Költeményeit ezüstözött lemezekre írta, majd kiadójának Berlinbe küldte, ahol a kéziratot eredeti formájában reprodukálták. A versek bengáli nyelven íródtak, és a költő maga fordította őket angolra.

Skumar Sen, a kalkuttai egyetem egykori bengáli nyelv- és irodalomprofesszora bengáli irodalomtörténetében a kötet megjelenését Budapestre teszi.

Annyi bizonyos, hogy a berlini megjelenés könyvészetileg nem igazolható, a Deutsches Bücherverzeichnis, azaz a Németországban nyomtatott könyvek jegyzéke mit sem tud róla.

A mindmáig legteljesebb Tagore-bibliográfia, amely 1961-ben Moszkvában jelent meg, azt tartalmazza, hogy a bengáli változat 1927-ben Sztinikétanban, az angol fordítás önállóan New Yorkban, a MacMillan kiadónál látott napvilágot.

A részletek az 1927-es kötet kézbevételeivel tisztázhatók. A bengáli kézírásos belső címlapon a költő neve, a cím (*Lékhan*) és Budapest neve szerepel, egy dátummal, 26 kárttik 1333 = 1926. november 11. (?) Van itt még egy bengáli előszó, és néhány sor angolul, ami így szól: „A következő oldalakon található sorok Kínában és Japánban veszik eredetüket, ahol a szerzőt arra kérték, hogy legyezőkre és selyemdarabokra írjon”, alatta Balatonfüred neve és egy időpont, 1926. november 7. A külső borító hátlapján egy pecsét látható, benne dévanágari írással Visvabhárat, Sántinikétan felirattal. Ez Tagore egyetemének a neve. A bengáli előszó ennél részletesebb felvilágosítással szolgál.

„Ezek az írások Kínában és Japánban vették kezdetüket, különféle emberek kérésére úgy születtek, hogy valamit legyezőre, papírra, zsebkendőre írtam. Később hazámban és más országokban hasonló ösztönzést kaptam. Ily módon gyűltek egybe ezek a kis írások. Fő értékük abban áll, hogy kézírásom a személyiségemet jellemzi. Ez persze nem csupán a kézírás kapcsán ragadható meg, hanem a gyorsan papírra vetett gondolatokból is. A nyomtatott betűkben elvész az az erő, amelyet a személyiséghez való kapcsolódás jelent, ebben az esetben az ilyen jellegű írások súlyukat veszítik és hatástalanokká válnak, miként a kínai lámpácska, ha fényét kioltották.

Amikor tudomásomra jutott, hogy Németországban lehetőség van arra, hogy egy kéziratot kinyomtassanak, irataim nyomdába kerültek.

Figyelmetlenség miatt áthúzások és hibák is csúsztak bele, de az ilyen hibákban is megmaradtak személyiségeim nyomai.”

Elmondható tehát, hogy a nyomdai klisék Berlinben készültek, a kiadás helye azonban Sántinikétán. A kézirat Balatonfüreden íródott, de a kötetet Tagore Budapesten zárta le. Azt, hogy vajon a költő régebbi verseit másolta le, vagy esetleg újakat is írt, a rendelkezésünkre álló adatokból jelenleg nem állapíthatjuk meg. Tagore az efféle rövid versekről így ír: „Nekem gyakran úgy tűnt, hogy jobb rövid verseket írnok, mint hosszúakat, ezekben a versekben az érett gondolat tömörebben fogalmazódik meg.” Vala-

mint a japán hatásról: „*A japánok képesek látni a nagyot a kicsiben, ugyanis született művészek, nem yardokban és lábokban mérik a szépséget.*”

A *Szentjánosbogarakra*, úgy, mint Tagore egész költészetére, a témák sokasága jellemző. Bennük a természet ezer arca, az emberi élet, az érzelmek számtalan mozzanata villan fel. Jó néhány közülük Tagorét, a misztikus költőt dicséri, szókincsük az irodalmi bengáli nyelv némileg sanszkritizált formája, de felbukkan benne az Észak-India legnagyobb részén köznyelvként élő hindi-urdu keveréknyelv sok eleme. A nyelvi tömörség, az allegorikus kifejezésmód, és nem utolsósorban a sanszkrit hatás alaposan próbára teszik az olvasót, még inkább a fordítót. A Tagorétól származó angol fordítás helyenként átköltés, kevésbé tartalom-, és egyáltalán nem formahű. A ciklus első négysorosa így hangzik:

„svopn ámár gonáké
dipu pránér moniká
stobdho ándhár snisithé
uricshé álór koniká”

„Álmaim szentjánosbogarak
a lélegzet ragyogó drágakövei
a mozdulatlan sötétség csendjében
szállnak a fény apró részecskéiként”.

Egy keresztény műveltségű olvasó számára nem ismeretlen gondolatot rejt a következő kétsoros:

„dévomondir ástirnotolé sisurá korécshé mélé
dévotá bhólén pudzsáridoli dékhén sisurakhélá”

„A templom előtti téren összegyűlnek a gyermekek
az istenség elfelejtkezik az áldozatseregről, a gyermekek játékát nézi.”

Tagore értő kritikusai hagyományosan a húszas évek költészeti termését kevésbé jelentősnek találják a korábbi időszakhoz képest, azt azonban elismerik, hogy a *Szentjánosbogarak* némelyikében a mester ragyogó képzelőereje szikrázik, magasröptű gondolatait pedig a miniatúrafestészet szépségét öltik magukra.

Halálának 150. évfordulóján tisztelettel emlékezünk Tagoréra, a költőre, humanistára, Magyarország barátjára, aki rólunk így írt egy versében:

„*Szívemet küldöm hozzád, Magyarország, amelyet a nyugati kontinens határán haladva először csókol homlokon a mi keleti Napunk.*”

Tagore

150 éve született és 87 éve halt meg Rabindranath Tagore
(1861-1914)

Tiszta szívvel emlékezzünk a nagy hindu költőre! A Nobel-díjas (1913) költő unitárius szellemiségű volt, a hindu Brahma Somaj (Az Istent keresők szövetsége) /hindu unitárius gyülekezet/ kiváló, vezető egyénisége.

Brahma Somaj (Isten egyháza) felekezetet Rammohun Roy rajah (1776-1833) alapította 1918-ban. Lefordította Máté evangéliumát hindusztáni nyelvre, valamint ugyanerre a nyelvre a Vendatát, amely addig csak szankszrit nyelven volt meg. Mindkettőből azt tanította, hogy Isten egy. Tehát anélkül, hogy ismerte volna az unitarizmust, rájött a keresztény monotheizmus igazságára, a tiszta jézusi hit lényegére. A Brahma Somaj India második vallásos reformációját indította el. Az első reformáció, a buddhizmus, egy történelmi személy, Buddha körül kristályosodik ki. A Brahma Somaj ezzel szemben egy eszme, az Isten közvetlen keresése mellett tör lándzsát. Hitrendszere teljesen theisztikus, szemben a pantheisztikus és humanisztikus hitrendszerekkel. Egyfelől azoknak a törekvéseknek a kiteljesedése, amelyek hindu alapokon óhajtottak modern szellemi hitrendszert felépíteni, másrészt a kereszténység eszmevilágához való őszinte közeledés. Vallják, hogy Isten minden hatalomnak, erkölcsi tökéletességnek és szeretetnek szent forrása, a lelkek atyja, kivel az ember imájában közösségre jut.

Az ember lényegében szellemi lény, erkölcsi egyénisége van, és nem a sors tehetetlen játékszere, mert egyaránt képes a jóra és a rosszra, ezért tetteiért felelős; élő lélek, a lélek pedig halhatatlan. Hitfelfogásukban, akárcsak Jézus tanításában, az ember áll a középpontban, aki nem azért, hogy végül is a lét nagy óceánjában elmerüljön (s nem is csak fajtájában, vagy a hívek nagy tömegében él. A faj is él, a vallás szervezett formája is fontos, de az egyén az az alap, melyre mindez felépül), hanem azért, hogy mint a szabadság gyermeke, eljusson a sötétségből a fénybe, a halálból a halhatatlanságba.

Balázs Ferenc világutazó, mészköi unitárius lelkész „*Bejárom a kerek világot*” című könyvében írja:

„*Vendéglátó gazdáknak annyi eszük rendesen lenni szokott, hogy látogatóikat ne a legrendetlenebb szobába vezessék be legelőször: India is azzal lepett meg engem az első hetekben, amire a legbüszkébb lehet: gazdag, vallásos múltjuk legszebb virágával. A Brahma Somaj minden egyetemessége mellett is letagadhatatlanul indiai, de az ősvallás, a hinduizmus bozótjába ott vágta a csapást, ahol a legtöbb maradandó értéket találta.*”

A Brahma Somaj egyház irányításában olyan kiemelkedő egyéniségek munkálkodtak, mint Devendranath Tagore (a nagy hindu költő atyja), s tanítványa a lelkes és nagy szónoki erővel bíró Keshub Chunder Sen, a 20. században pedig Rabindranath Tagore és Dr. Radhakrishnan indiai elnök (1962-67). Rabindranath Tagore édesapja nyomdokait járva, a 20. századi Brahma Somaj tipikus képviselője volt.

India újjászületését (különösen szellemi téren) keresi, ebben az eszmében él, és az egyén Isten felé való szárnyalásában mutat példát, társadalmi téren a falu felemelését tartja fő feladatának.

Így lett Tagore és a Brahmo Somaj felekezet a modern India egyik alappillére.

„*A munka valóságos életeleme. Ebben óhajtja megvalósítani önmagát, kifejezésre juttatva mindazt, amit ővele az örök Alkotó tervezett.*” (Józan Miklós unitárius püspök: „Tagore bölcselete”)

Tagore brahman családból származott, apja és nagyapja nagy szerepet játszott Bengál szellemi életében.

Korán kezdett írni (16 évesen). Egy évre Angliába ment és megismerve a nyugati irodalmat, ennek hatásait az ősi hindu irodalomával kapcsolta össze műveiben.

Dalokat, drámákat, regényeket és bölcséleti tanulmányokat írt. A bengáli irodalomban ő honosította meg az elbeszélés műfaját.

Elbeszéléseiben az emberszeretet, a békesség, a szelídség és a magasabb rendű események keresésének szelleme hatja át, melyet a hindu unitárius hitből merített. „*Szépesség mindenütt van, tehát mindez alkalmas arra, hogy örüljünk neki*” vallotta, s valóban, az emberi lélek és a természet csaknem valamennyi rezzenését írásaiban virágkoszorúba fonta.

1901-ben megalapította bengáli birtokán a „A béke otthona” (a Sántinikétán) iskolát, amelyet később a kelet és nyugat szellemi irányzatait szervesen egybehangoló törekvések egyetemévé fejlesztett ki. Ebben az iskolában kiváló nyugati és indiai tudósok merülnek el tudományos, művészeti, bölcséleti és vallásos kérdések tanulmányozásában.

1913-ban *Gitándzsáli* (Daláldozat) című versgyűjteményével elnyerte az irodalmi Nobel-díjat. Bengáli nyelven írt, de sok művét maga fordította angolra. Külföldi útjai során 1926-ban Magyarországon is járt, betegségét Balatonfüreden kezelte. *Bejárom a kerek világot* című könyvében Balázs Ferenc így idézi Tagorét: „*Kelet-Európa jobban érdekelt, mint a Nyugat, mert a népművészeteket ott még nem ölte meg a gyári egyformaság. S a magyarokat kiváltképpen szeretem. Egyszerűek, természetesek, emberiek. Egész Európában közöttük éreztem magamat a leginkább otthon.*”

Tagore sohasem tagadja meg a természetet, mert az örök teremtés a mi szemünk előtt egy nagy egység jegyében folyik szakadatlanul. Ugyanezt valósítjuk meg lelki életünkben is, amikor érzéseink és cselekedetünk között megbonthatatlan, természetes összhang uralkodik. A teremtő maga is mindezeket ilyen nagy egységben (unitas) foglal egybe; s ebben aztán nincs és nem is lehet semmi önkényes eljárás, semmi durva megszakítás, ami a dolgok rendjében zürzavart idézne elő:

„*Isten legyen mindenekben minden.*”

Mi is Őbenne vagyunk, élünk és mozgunk.

Tagore számára a világ legnagyobb értéke tehát az egyéniség, azaz a léleknek az a benső tartalma, ami minden életnek összege és végcélja.

Az a kis világ (mikrokozmosz) magában foglalja a nagy világot (makrokozmosz), sőt arra egyenesen átalakító hatással lehet, ha a mi benső világunk szép, erős, harmonikus, ellenálló minden önzéssel szemben. Ezért kell elsősorban önmagunkat ismernünk, ez a kulcsa annak, hogy másokat, mindent és magát az Istent is megismerhesünk.

„Kebledben hamvadjanak el a káros szenvedélyek, a szennyes hullámok, hogy mint kristálytisztá egyéniség állhass meg Teremtőd, Istened előtt.”

Az emberi hivatásnak ez a teljes megértése jelenti a korlátlan fölzsabadulást, az igazi lelki örömet, a megnyugtató, csöndes harmóniát.

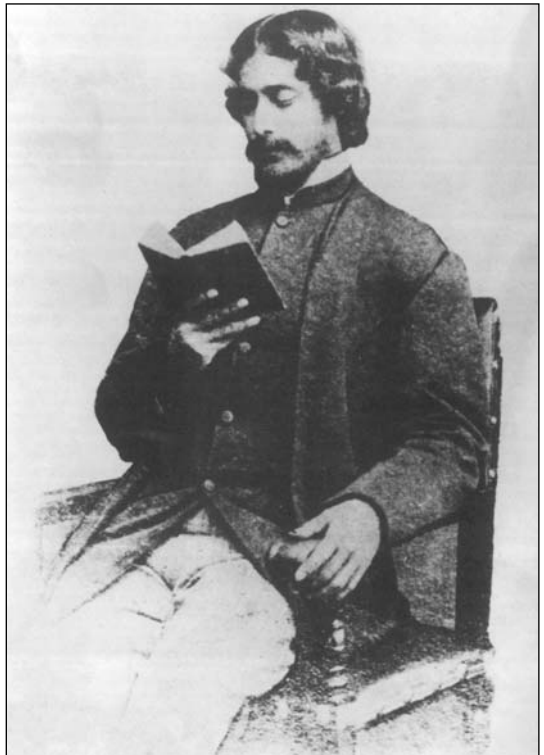
„Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus Jézus” Pál apostol szavaival élve.

Balázs Ferenc (világutazó, mészköi unitárius lelkész, a népfőiskola szerelmese) világjáró útján (1923-1928) Indiában fölkereste az egyistenhívő bráhmát, Tagorét Calcuttában. A nagy hindu bölcs így köszöntötte a világutazót: *„Egész Európában köztetek éreztem magamat a leginkább otthon”*.

Elvitte Balázs Ferencet Shantinketanba (a „Békesség Hajlékába), ahol Tagore a te-rebélyes mangófa alatt előadásokat tartott a diákok számára. Itt láthatott bele a magyar író-lelkész a nagy hindu költő falufejlesztő munkájába, melyhez hasonlóval Erdélyben, Mészkon ő is megpróbálkozott unitárius lelkészként.

Tagoréről a legszebb méltatást talán Balázs Ferenc írta világjáró regényében:

„Rabindranath Tagore emberi arcképe teljessé vált előttem. Ameddig csak a költőt, a versfaragót becsültem benne, aki a lelkem kapuját csodákra nyitogatta, addig kedvemet tölthettem abban, hogy őt a világ többi nagy költőéhez mérjem. De az, akinek érdeklődése beborítja az egész életét, aki a falu sorsát éppen annyira a szívéen viseli, mit a felnövő gyermekét, aki egy személyben költő, filozófus, zeneszerző, nevelő, társadalom – újíto, családapa, szent, barát, tudós és hívő, az túlnőtt a rész-emberek körén, az egészségesen egész ember.”

Tagore olvas

Hatvan esztendő

(Köszöntő Vári Fábián László 60. születésnapjára)

Vári Fábián László hatvan éves. Ez a kerek szám egy rendkívül tartalmas, a 20. századi magyar történelem abszurditásaival megterhelt életutat takar. Tisztában vagyok azzal, hogy az ünnepektől, verseiről aligha mondhatok olyat, amit neves irodalomtörténészek, kritikusok előttem már ne emeltek volna ki. De hát valójában nem is ez a célom...

Vári Fábián László élete szorososan egybefonódik művészetével: emberi-erkölcsi tartása felerősíti, mintegy hitelesíti verseiben megjelenő, saját sorsára és az egyre inkább fogyó, a szinte lehetetlen körülmények között vergődő kárpátaljai magyar közösség létkérdéseire adott érvényes válaszait.

Visszaemlékezés-regényében, a *Tábori postában* így idézi fel pályakezdésének körülményeit az apa dorgáló szavai által: „Aki egyszer a nevét kinyomtatva látta, aki azt képzelet magáról, hogy író, mert megismerte valamelyest a dicsőség mámorát, nincs nyugta többé”. Nem csak képzelte, meg is mutatta az egyetem magyar irodalomnak, hogy ő valóban költő, a szó régi, ma sokszor fanyalgással emlegetett, legnemesebb értelmében. Az viszont feltétlenül igaz, hogy diákkorától kezdve nem volt nyugta többé: az egyetemről való kizárás, az NDK-ban töltött sorkatonai szolgálat, a hazatérés utáni gyári munka, a meglehetősen későn jött elismerés azt mutatja, egyáltalán nem volt könnyű, gondtalan élete. De hogy a későbbi megbecsülést megszolgált, mi sem bizonyítja jobban, mint a rendszerváltás után sorra megjelenő verseskötetei, a ruszin-magyar közös sorsélményt elmélyítő népballada-fordításai, és nem utolsósorban az *Együtt* című folyóirat főszerkesztőjeként vállalt szerepe e régió irodalmában.

Arról is szólni kell, hogy több verse (*Illyés Gyula fejfája előtt*, *Összefoglalás*, *Ady alkonya*) elevenen él a kárpátaljai kultúrközösség tudatában. Ez egy olyan érték, amit nagyon kevés kortárs költő vallhat sajátjának. Ugyanis Vári Fábián László magas esztétikai nívón képes megszólítani a versek iránt érdeklődők sajnos egyre szűkülő táborát. Talán ez jelenti a legnagyobb sikert s egyben ajándékot a költő életében, és így köszöntöm végére érve én csak hosszú, alkotómunkával terhes (nem is terhes, inkább örömteli) életet kívánhatok: Isten éltesse, Laci bácsi!

Változatok a halotti beszédre

Zoltán fiamnak

1.

Elfognak az amazoni erdők,
a büszke családfák rendre ledőlnek.
Ereszakadt, vérző kábelkötegek
a gyökerek – végeik szikrázva ölnek,
behálózzák a levegőget, majd
villámként vágnak vissza a fába.
A rügyek kómába esve is érzik,
ha zajdul lomb, ha lobban a fáklya,
ez ítéletidőben reinkarnált
Ábel áldozati tűzének mása.
Körbetáncolni nincsen már testük,
csak lelkünk száll emelkedő spirálban
az ózonlyukig magasló kürtön
menekülvén a mennyországba.

2.

A családfa törzsét, mint drága halottat,
tisztába rakva, megborotválva,
mielőtt feláldoznánk a tűznek,
toljuk a computertomográfba.

Okos doktorok, nosza előre,
neki a réteg-felvételeknek!

A százhetvenedik évgyűrű ívén
mi dolguk volt az ördögszegeknek?

S lám, kettőszázötven közelében
a rajzolatot újabb görcs nyomja.

Ős üköm nemzéseképtelen öccse
ekkor lett önnön génjei foglya.

Mint Bocskai vitézlő kapitánya,
duplán szemezett már a halállal,
számot vetett a földdel, az éggel,
s távozott magvának szakadtával.

Később a kolera portyázott erre,
a család harmadát szekérra rakta.

Ekkor kezdett a törzs revesedni,
íme az írás, a kibontott akta.

Apai nagyapám kitett magáért,
két fészekalja utódot nemzett.

Öt fiút csak a megmaradásért,
három lányt halott, hős fia helyett.

Jaj, hogy e pompás vérörökséget
fiai jórészt elpazarolták!

Segített benne Prága és Moszkva,
s egy reggel nem volt már Magyarország.

Négy apa után hárman maradatunk.

Félárbócon nevünk lobogója.

Jimmy Fébien fent Canadában,
s az ő öccsének sem lesz már utóda.

Jöjj, fiam, lássad: így fest az ábra.

A históriák így érnek véget.

Az íveket az Úr angyala írja,
de sokra a Sátán lehel pecsétet.

3.

Már-már azt hittem, révbe jutottam,
de elmémmel most az ördög cicázik.
Fél szemem bárányfelhők után jár,
nősténnyel incselkedik a párja,
bal lábam embrió-korom vizében,
jobbik a szatmári verbunkot járja,
s míg brummog a bőgő big bánatában,
szülém szívének két pitvarában
két magzat tombol, a kapukat rázza.
Egyikük magát a fényre kirágja,
s anyja véérébe fullad a másik.

Hát miért vagyok én ennyire fontos?
Ha vackomon rémálmoktól gyötörve,
levegőm fogytán hörögve rángok,
holt apám rohan váltott szelekkel,
s úgy veri vissza belém a lelket,
hogy orromon-számon dőlnek a lángok.

4.

Talán a teremtés alvó emléke
láncolta hozzám e jó szagú világot.
Emlékszem, tudom, minden ízére,
midőn majd más térben s időben járok.
Addig is ölelném, festeném folyton,
agyagból tovább álmodnám bronzba,
szerelme idején tetten érném
a virágot, mielőtt ledől a porba!
Ám mellkasom mélyén, ha reng a lélek,
mit a száloptikás kamera sem lát,
azt vérrel lehet csak... Ezért mártom
szívem falába olykor a pennát.

Hej, de amiket mostanában
a meghurcolt tudat kivet magából,
belerokkanna citera, hárfá,
mert jégvihar fedezi s ólomzárpor.
Nytított gerinccel, vízfejjel jönnek
cenzúrán, logikán, át a halálon,
nyelvem gyökerén nyöszörögnek,
kaparnak meszes dobhártyámon,
rondítják ajkam, akár a herpesz
a torzképek, víziók, fátumok.

A papíron vérszennyves piktogrammok -
enervált vers-abortátumok.

A táj megidézése

A hatvanéves Budaházi Istvánt köszöntjük

60 év, hatvan tavasz, hatvan kivilágosodása és elsötétülése a természetnek. Budaházi István költő, történelem szakos tanár, népművelő hazánkfia idén hatvan éves. 1976 óta közismert alkotója nemzeti irodalmunknak, műveit neves országos és regionális lapok, folyóiratok közölték, közlik folyamatosan. Eddig hét önálló kötete jelent meg: a *Hozzon jó hírt a szél* 1985-ben, a *Kiscsengő* 1986-ban, a *Kiscsengő kettő* 2003-ban, *Hívogató* címmel versek, mesék, történetek 2004-ben, az *Ágat a madárnak* című verseskötete 2007-ben, a *Járok a tájon* című versválogatása 2008-ban, a *Hívogató kettő* gyermekverskötete pedig 2009-ben látott napvilágot. Budaházi István a nyírség költője, ide köti szülőfaluja, Mérkvállaj, iskolás évei Mátészalkán és Nyíregyházán, munkahelyei több beregi településen, és unitárius vallásúként a kezdetektől a beregi unitárius szórvány jelentős, tevékeny alakja. Költészetében a megidézett nyírségi és szatmári táj, az együvé tartozás hagyománya, a nemzeti és vallási identitás metaforái alkotnak esztétikai egységet bizonyítva, hogy a manapság divatos írói csoportokon, lírai attitűdön kívül lehet másképp, értékállóbb nézeteket vallva is alkotni, hasznára lenni a nemzetnek.

Az elpusztult otthonok emlékére

**A 60. születésnap
2011. március 11.**

Furcsa érzés. Nincs öröm, semmi öröms érzés.

Kóválygok magam körül... Kinézek az ablakon,
kinyújtom a jobb karom. Mondom és érzem is Attila
versét: „a semmi ágán ül szívem...”

Távolabb a görögök kétkeresztes templomának harangja
kondul... halottnak harangoznak. S most a kinyújtott
kar visszakozik, a másikkal találkozáva kezem gótika
formát ölt, imádkozom. Hálát adok Egyetlen Istenemnek,
hogy... Hogy végül is megélhettem azt a napot.

Volt osztálytársaim harmada már Nincs. Elhullottak
az életnek nevezett csatamezőn.

S költőtársaim is, a szeretve szeretettek és általam
mindig főhajtvá megbecsültek. Azok, kik soha nem
kaptak a mindenkori hatalomtól rangot, cafrangot.
De embernek szívéig érnek, ha mondom, hirdetem őket!
Ez most a küldetésem: az igaz szavak tovább adása
és amíg erőm adja, - az írása is...

Ámen.

* * *

Vihar előtt

Mintha minden mozdulatlan lenne,
semmi sem neszez.

Némult torokkal csak tátog a táj.
Bakfis szellő búvik a fák hóna alá,
s levél-legyezőkkel nem integet.
Rémült virágok színes szoknyái
sem lengenek.

Lélegzetét visszatartja a Föld.
Az idő percenése sem hallik.
Vár, vár, viharra vár a táj.

* * *

Tavaszi kor

Halott havasok.
Hegyek arcán csordulnak
könnyes patakok.

* * *

Farkasok között Ószabó Istvánnak

A Lét utolsó évszakában,
A vénasszonyok nyarán is túl,
ott, hol Télapót hazudnak
a szeretett születése helyett,
egy megmentett meleg ködmönben
jövőt síró bárányt viszek.
Az Úton gyakran visszanezek.
Félek, hogy a „Farkasok
utólérnek.”

Álom

Hiányos búcsú

Mellém bújik a hiányos éjszaka,
Refrénje nyúlik a gitárpengésnek,
Ki sem alszom magamat belőled,
Imádkozzanak értünk kik félnek

Tükörré olvadni a semmi csöndben,
S visszaadni magunkat magunknak.
Rogyjanak ránk az éjszaka fohászai,
A szavak halottak.

Halovány

Már csak a lábad látszik,
Szenedet elmosta az évezredes sors.
S látod az idő legbensőbb tartalma
A válladra hordta a port.

Így olykor számolatlanok a fájások,
S megfakulnak a vénák,
Melyek percenként húznak
A képzelet falába strigulákat.

Nem a mellkasod veri a tam-tamot,
Az ágy zihál.

A vég dicsérete

Az ember is kitágul végül.
Karja lesz a naplemente,
Szembogara telehold,
Vánkosa a tenger.

A rózsza is letérdel végül
A csorgó elmúlás elé.
Alázatossága virít
Lehajtott, megdermedt fejében.

Körtánc

Kör kör négyzet kör
Egymást érő álom.
Kör a lábban
Kör a táncban
Burokban zárt édes gyászom
Zöldet játszó halálnászban
Négyzetrácsos jászol.

Egy egy kettő egy
Három az éjszaka.
Egy a szája, egy a szárnya
Csillaghullás a haja.
Napból porral, aranylóval
hold vállára térsz haza.

Képzelt éj

Míg kitámolyog belőlem egy álom,
Szempilláim közt rángatja fél hitem.
Fejem alatt szürke madártollak,
Összefűtt hókupac szívem
Szakad bele az éjszakába.

Ennyi csak a meghasonlás:
A képek mögött tehetetlen félelem.
Hátratett kézzel lapozgatom
A félbehagyott életem.
Két ablak közé odazárva.

Emlékezők

Kiadó lakás

Szögre szavak kifakult sárgult szakadt
nyöszörgő ágy mikor jössz hát reccsenet
utószor megélt vágyak elhagyott tanyái
mondd úgy hogy már nem láthatsz többé
számozott feleségek integetnek árva távolból
lesz-e még elég idő hogy fölvésd jeled
az ismeretlen önkéntesek kova kövére

három hónapig mozdulatlan tárgyak
emlékraktár élőkkel holtakkal
három hónapi félve éledő erőgyűjtés
belépni körülnézni megérinteni
belélegezni a hasogató csendet
három hónap után elkezdődik
a magány csillag-zugjainak feltárása
végső kilakoltatás a személyes tárgyak
rögtönítelő bíróság elé kerülnek a psziché
döntéseire nincs racionális magyarázat
csak a tetszik-nemtetszik a kell-nemkell
de hallom a tiltást ne dobj ki mindent fiam
valakinek még érték lehet édes fiam

falhoz állított könyvespolcok
felakasztott ruhák szétaposott szőnyegek közt
gyászban ódöng az idő
ocsúdni kéne felkészülni további rettenetre
mohó a föld ajka sűrűn nyílik

Snitt

Esőket tisztít a szél,
szeleket fürdet a zápor,
a múlt észrevétlenül
kimosódik a mából.

Sűrű sötét az ég,
s mintha én is a múlt
felhőiből csurognék.
Ha megrázom ázott fejem,
a sugár szálaikon
szétröppenő cseppek
gömbjeibe zárva
látom gyermekkorom
fekete-fehér fotóit,
ahogy lehullnak az
árvaház udvarára...

Majd hirtelen vált a kép,
feltűnök a jelen színpadán,
de miért is voltaképp,
mi végre... igazán?

Rózsás csendélet

Kriza János nyomában¹

(A nagyajtai polihisztor emlékezetére)

Nehéz, ha nem lehetetlen egy szóban vagy kurta mondatban összefoglalni, ki is volt Kriza János. Hiszen egy személyben volt költő, filozófus, néprajzkutató, tudományszervező, s nem utolsó sorban unitárius püspök. Az erdővidéki székelyek fia bőven kivette részét a XIX. század nagy szellemi folyamatából, melyben a nemzet önmagára eszmélt, s már nem csak a kiváltságos rendek szűk körét jelentette ez a szó, de felfedte, felfedezte önnön lényegét. Az ébredés kora volt e századrész, mikor Vörösmarty, Kölcsey, Petőfi, Arany fényezői világítottak. És Kriza. Mert nevének említése nélkül nem lenne teljes ez a sor. Mert veretes, klasszikus műveltséggel, külföldi tanulmányai során szerzett széles látókörrrel felvértezve indult a szellemi bányamunkára, felszínre hozni a néplélek rejtett érceit. S közben alkotni, hatni, gyarapítani tudott.

Nagyajtán, 1811-ben született a település unitárius lelkészének elsőszülött gyermekeként. Tehetsége már Torockón, ahogy maga fogalmaz „e regényes, sziklák közé zárt helység” jóhírű alma materében megnyilatkozik, hiszen már ekkor disztichonban versel. S bár e zsengek nem maradtak fenn, mégis jelzik ifjú szerzőjük későbbi szellemi kvalitásait. Majd Székelykeresztúr gimnáziuma következik, ahol a fiatalabb diákok felügyelőjeként már olvasókört szervez. A klasszikus latin szerzők, Horatius, Ovidius fordításakor, átdolgozásakor érzi először hiányát a magyar szépírásnak, hiszen Kazinczy, Fáy munkái csak tizennyolc éves korában kerülnek kezébe. De ekkor már Kolozsvár teológus hallgatója. Aktivitása itt sem lankad, rendszeresen ír és fordít verset, s műveit a szintén általa szervezett olvasókör tagjai is terjesztik. Leginkább az epigramma s a népdalszerű formák állnak közel alkatahoz, de szép számmal ír prozódiailag hibátlan szonettet is. Papjelöltként 1835-37 között az egyház költségén a berlini egyetem hallgatója, ahonnan hazatérve 1839-ben kiadják *Remény* című kis formátumú verseskötetét. Líráját áthatja a szociális érzékenység, s a klasszikus metrumok mellett az egyre hangsúlyosabban van jelen a népies dalforma. Előszeretettel ábrázolja a falvak egyszerű lakóinak világát, Szóhasználatában, szimbólumvilágában népköltészeti ihletettséggel. E folyamat aztán Petőfi lírájában teljeseedik ki.

Saját költeményei mellett angol, német, francia szerzőket fordít. Repertoárján ott van Heine, Byron lírája, a Lamartine-i próza, de az orosz népdal is. Munkássága ekkortól már országos hírű. Toldy Ferenc, a neves irodalomtörténész ír róla elismerő kritikát, s az ő és Vörösmarty Mihály javaslatára 1841-ben a Magyar Tudományos Akadémia, korabeli elnevezéssel a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választják. A korabeli sajtó szerint “Kriza három év alatt Erdély társ nélküli népdalnoka lett.”

Közben ível egyházi karrierje. 1838-tól a kolozsvári unitárius gyülekezet lelkésze. A berlini nélkülözések során szerzett szervi bánatmai ekkortól intenzívebben kínozzák. Hivatala mellett hittanoktatást is vállal, mégpedig a korabeli szokásokkal szakító zsinati határozat szerint nemcsak latinul, de magyarul is az újabb források feldolgozásával. Emellett

¹ Elhangzott a IV. beregi pünkösdi búcsún Kriza János születésének 200. évfordulója tiszteletére.

jegyzőként is dolgozik és 1861-ig újságírói tevékenységet is folytat: részt vesz az *Erdélyi Híradó* és a *Külföld* szerkesztésében. 1854-től Kolozs megye esperese, majd 1861-ben a tordai zsinat püspökké választja. (Ekkortól indul Kolozsvárt a folyóiratunk testvér lapja-ként is számon tartott *Keresztény Magvető*, melynek Kriza János alapító szerkesztője.)

Több szempontból jelentős pályamódosulás ez az időszak Kriza János szellemi, alkotói fejlődésében: az alanyi költőt egyre inkább felváltja a néprajzkutató. Érdeklődése már a század negyvenes éveitől a korban javarészt feltáratlan aranytartalék „kitermelése” felé fordul. Hozzájárul ehhez az ez évtizedben igencsak megélenkülő általános érdeklődés a népköltészet iránt, miként a forradalom és szabadságharc elfojtását követő elnyomás légköre.

„Székelyföldön járásom alatt jöttem véletlenül azon észleletre, mily sok ily régi kincs hever senkitől sem figyelve meg a nép alsó rétegeiben; s attól fogva az egyet számtalan foglalatosságaim közepette sem vesztettem el szemem elől, magam is gyűjtöttem mind Székelyföldön jártamkor, mind pedig Kolozsvárt lakó sok-sok férfi és asszony embereknél.”

Néprajzkutatói buzgalmát korának talán legbefolyásosabb irodalomtörténésze, Gyulai Pál is támogatta. A szorgos gyűjtőmunkát követően 1863-ban lát napvilágot Kriza János az utókor által legjobban becsült munkája, a *Vadrózsák* című népköltészeti gyűjtemény. A népballadák, dalok, mondókák, mesék korában páratlan gazdagságú foglalatata nemcsak a folklórtudomány fejlődésére tett nagy hatást, de művelődés- és irodalomtörténeti szempontból is kiemelkedő jelentőségű. Különösen igaz ez a zárt szerkezetű, feszes, dramatizált epikus ének, a népballada „felfedezése” esetében. Ki ne ismerné ma is bárhol a magyar nyelvterületen Kádár Kata tragikus szerelmi történetét, kinek ne jutna azonnal Kőműves Kelemen az eszébe „magos Déva vára” említésekor. S igen, a vértanú Dávid Ferenc neve is felsejlik minden unitárius számára. S itt követel említést a magyar irodalom egyik legnagyobb óriásaként tisztelt Arany János neve, kinek európai és világirodalmi szintű költészetére a leginkább hatott e népballadák formakincse.

E nagylélegzetű gyűjtemény később több kiadást megért. A második kötet anyagát Kriza özvegye a Mester halálának évében, 1875-ben megküldi Gyulai Pálnak postázva. Az 1842-es felhívás legnagyobb hatású folytatása, szinte munkájának betetőzése a már Kriza János halála után, 1882-ben Budapesten megjelent III. kötet, a *Magyar népköltési gyűjtemény*, melynek összeállításában olyan neves Kriza-követők vesznek részt, mint Benedek Elek, Orbán Balázs, Sebesi Jób. Szerkesztésében és kiadásában pedig Arany László és Gyulai Pál működik közre. A gyűjtői munka mintegy „melléktermékeként” mindenképp említésre méltó az Erdélyi tájszótár, mely alaposságában Kriza nyelvészeti szakértelmét is dicséri.

Kriza János a szó valódi és nemes értelmében volt a humaniórák polihisztorja. Lírája, nagyhatású népköltészeti gyűjteménye, ebbéli szellemi kisugárzása mellett zsinati beszédei, vallásfilozófiai tanulmányai sem elhanyagolhatóak. Munkásságának jelentőségét, szellemi nagyságát „szakmai berkekben” mindig is elismerték bár, de értékválságos körünkben az utókort soha sem árt figyelmeztetni nemzeti megmaradásunk feltételeire.

Kriza János munkássága ebbéli vonatkozásában minta. Értéket őrizni. Értéket teremteni. Amit csak veretes, klasszikus műveltséggel, európaiként széles látókörrrel felvértezve lehetséges.

Mert Kriza János alkotni, hatni, gyarapítani tudott. Méltán foglal el előkelő helyet nemzetünk szellemi panteonjában.

A török-magyar viszony alakulása a XVI. században

Közép-Európa hatalmi viszonyai 1568-1590 között

1564 őszén János Zsigmond elfoglalta Szatmárt, Hodakot és Nagybányát, a csatározások a következő évben is folytatódtak a két országrész határán. Ferdinánd támadásai következtében János Zsigmond török vazallusként Szulejmántól kért katonai segítséget.

A szultán személyesen vezetett 1566. évi hadjáratában a Porta politikai és katonai céljai egyaránt eredménnyel zárultak. Erdély hovatarozását illetően a török politikai vonal érvényesült, Gyula, Világos, Jenő és Szigetvár elfoglalásával a hódoltság határát a Tiszántúlon és a Dél-Dunántúlon sikerült megerősíteni, sőt a Dráva-Mura torkolatig kitolni. Az I. Miksa vezette keresztény haderő képtelen volt a török főerők dunántúli területszerzésének megakadályozására.¹

Miután Szulejmán utolsó kísérlete Bécs elfoglalására nem sikerült, az utód II. Szelim és I. Miksa magyar király az új status quo alapján 1568. február 17-én Drinápolyban 8 évre békét kötött, aminek háromszori megújítása (1575, 1583, 1590) a tizenöt éves háborúig viszonylagos fegyvernugvást teremtett a két birodalom között. A békeszerződésben a Porta elismerte Miksa uralmát a Királyi Magyarország felett, és határbizottság létrehozásáról rendelkezett. Miksa vállalta évente 30 ezer arany „tisztességes ajándék”, voltaképpen adó küldését a szultánnak, és elismerte az Erdélyre vonatkozó vazallusi szulejmáni akarat érvényesülését. A Porta Kárpát-medencei politikájának legfőbb alapelve, a megosztottság fenntartása, a két keresztény államalakulat egymással bármikori kijátszásának lehetősége biztosított maradt, mindeközben a Hódoltság területe gyarapodott.

1568 láthatóan az Oszmán Birodalom győzelmét hozta, de jelentette nagy, expanzív korszakának végét is, egyben a hanyatlás kiindulópontja lett.² A csúcs és a hanyatlás gyakran egybeesik a birodalmak történetében, az oszmánokat a XVI. század utolsó harmadában érte el a nagy birodalomépítők végzete. Az oszmán hódító politika figyelmen kívül hagyta az Európában a gazdaságban, az államrendszerben, a hadviselésben, és a nemzetközi politikában nagyon gyorsan változó új jelenségeket és ez az „... európai fejlődés túlnőtt a Török Birodalom módszerein.”³

A XVI. századvégi oszmán válságról eltérő magyarázatok születtek. Egyes kutatók a pénzügyi zavarokat a nyugat-európai gazdaságban végrementő tőkefelhalmozással és az árrobbanással hozzák összefüggésbe, és ebben a folyamatban a fejletlenebb céhes

1 MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE I. 1985. Magyarország hadtörténete I. Szerkesztette: Liptai Ervin. Budapest 1985, 192.

2 HEGYI-ZIMÁNYI 1987. Hegyi Klára-Zimányi Vera: Az Oszmán Birodalom Európában. Budapest 1987, 27.

3 HAJNAL 1936. Hajnal István: Az újkor története: Budapest 1936, 291.

struktúrában termelő keleti ipar elveszti korábbi pozícióit. A mezőgazdasági termékek iránti kereslet miatt végbemenő nagybirtok-koncentráció tönkretette a kisgazdaságokat, ezáltal jelentősen csökkentek az adóalapok, vele párhuzamban viszont megnövekedtek a katonáknak fizetendő zsoldok, jelentősen növelve az állam finanszírozási gondjait. Mások az olcsó, Európát elárasztó újvilági ezüstöt teszik felelőssé a török ezüstpénz, az akcse 1585/89-ben bekövetkezett leértékeléséért, a pénzügyi válságért. Vannak olyan nézetek is, amelyek a birodalom gondjaiért a demográfiai robbanást, a költséges, állandó háborúkat, a befolyt jövedelmek áttekinthetetlen felosztását, a borzalmas korrupciót és az ázsiai típusú masszív társadalmi szerkezetet okolják. Fodor Pál az 1880-as évektől felgyorsult és egyre jobban mélyülő monetáris zavarokat elsősorban a túlméretezett bürokrácia és hadsereg ellátásának nehézségeiből vezeti le, megemlítve az Oszmán Birodalomban élő zsidók és az oszmán állam addig kitűnő együttműködésében bekövetkezett fordulatot.⁴

Komoly bajokat jeleztek az oszmán haderőt ért, Európában nagy visszhangot kiváltó katonai kudarcai. A Földközi-tenger medencéjében folytatott előrenyomulás megakadást vetítette előre már 1565-ben a Málta elleni sikertelen második támadás, aminek birtoklása súlyosan fenyegette volna az itáliai és a spanyol érdekeket. Nem tekinthető véletlennek a Szent Szövetségbe tömörülő három állam, Spanyolország, a Pápai Állam és Velence 1571. október 7-én a Lepantói-öbölben végrehajtott válaszcspása. A minőségileg gyengébb török flotta alulmaradt a keresztény gályákkal vívott harcban és ez az erőviszonyok megváltozását jelentette. Az oszmánok számára kedvezőtlen tendencia nyilvánvaló 1571 után még akkor is, ha 1573-ban Ciprus-szigetéről formálisan lemondatta Velencét, 1574-ben sikerült elfoglalnia Tuniszt, és 1578-ban a portugálok vereséget szenvedtek Marokkóban. A Mediterránium történetével foglalkozó kutatók az 1580-as évekre teszik az oszmán tengeri flotta tapasztalható passzivitását, és ezt abban látják, hogy a Porta kénytelen tudomásul venni tengeri teljesítő képességének határát, a flotta fenntartási és fejlesztési költségeinek finanszírozhatatlanságát. A két haderőnem, a szárazföldi hadsereg és a flotta költségvetési igénye elérte a 70-80 %-ot, ám az állami bevételek alig fedezték a szükségleteket.⁵ Az 1580-ban Spanyolországgal megkötött tengeri fegyverszünet és 10 éven keresztül következetes vállalása analógiája a szárazföldre vonatkozó drinápolyi békének: mindkettő az Oszmán birodalom két nyugati frontján elért határokat hivatottak erősíteni, megőrizni. A török hadvezetés ezekben a támadási irányokban erősödő ellenállásba ütközött. A hatalmas birodalom két ellentétes pólusán – Nyugaton és a perzsák ellen Keleten – folyó harcok, valamint az anatóliai karamániai lázadások folyamatosan emésztették a belső erőforrásokat, és komoly kihatással voltak a hadsereg teljesítményére. A timárbirtokos szpáhik motiváltságának csökkenése, a zsoldjáért ismételen lázadó janicsárság összetételének megváltozása, a fegyverek minőségi lemaradása a törökök sebezhetőségnek tudatosulását jelentette a keresztény államokban, de érdekeiknek még hosszú időn át jobban megfelelt a szer-

4 FODOR 2001. Fodor Pál: A szultán és az aranyalma. Budapest 2001, 95-109.

5 HEGYI 1982. Hegyi Klára: Egy világbirodalom végvidékén. Budapest 1982, 47.

zódésekben garantált, kiszámítható kapcsolat a Portával, mint egy nagy szövetségben indított törökellenes háború. Az Oszmán Birodalom hódító politikájának lassulása majd leállása, belső működési zavarai nagyhatalmi státusát nem tettek kérdéssé, nagyhatalmi presztízst és reakcióit nem érintették. Konstantinápoly az európai diplomácia egyik legfontosabb helyszíne maradt, a Habsburgokkal meghosszabbított békeszerződések alkalmasak voltak a Keleten 1578-90 között ismét fellobbant és győzelemmel záruló hadjárat lefolytatásához, tekintélyének, befolyásának megerősítéséhez. A hódításra berendezkedett államként az Oszmán Birodalom a zsákmányszerzés mellett a háború eszközt belső gazdasági-társadalmi gondjai enyhítésére is felhasználva, alig befejezve 1590-ben a perzsák elleni háborúját, kezdeményezően lépett fel a 25 évig viszonylagos békét megélt, megosztott magyarországi hadszíntéren, belebonyolódva a tizenöt évig tartó háborúba.

A közép-európai térség meghatározó keresztény hatalmai – a Habsburg, a lengyel-litván –figyelmét és politikáját az 1568-1590 közötti időszakban megosztották a kontinensen zajló vallásküzdelmek, azokra országaikban megkezdődött ellenreformáció és az állami adminisztráció erősödése, a rendiség politikai mozgalmának kibontakozása, a dinasztiák hatalmának növelése és védelmi rendszerük megszilárdítása. I. Miksa vallási kompromisszumkészsége, az osztrák, cseh tartományokban és a Királyi Magyarországon a nemesség és a városok vallásszabadságának megadása ellenére a tridenti zsinat ellenreformációt meghirdető politikája kijelölte a Habsburgok helyét a katolikus oldalon. Az osztrák Habsburgok nem kockáztatták a spanyol ág támogatásának elvesztését, a spanyol trón megszerzésének lehetőségét és a pápai támogatást.

Emiatt a Habsburgok külpolitikájukban kitarítottak a franciákkal hol diplomáciával, hol fegyverekkel vívott vetélkedés mellett, belpolitikájukban pedig elkötelezték magukat az ellenreformáció mellett, ami majd I. Rudolf (1576-1608) uralkodása idején a rendek komoly ellenállását, felkelését váltja ki.

Az 1572-ben II. Zsigmond Ágost lengyel király, a Jagelló-ház utolsó uralkodójának halála fenyegetett első ízben azzal, hogy felbillen a közép-európai hatalmi egyensúly. Az 1569-ben a Lublini Unióban egyesült lengyel-litván állam a Balti-tengertől a Fekete-tengerig húzódó jelentős európai hatalomként a két rivális dinasztia, a francia Valois és a Habsburgok érdeklődését is felkeltette.⁶ Az osztrák Habsburgok belső és külső megerősödésüket várták a lengyel trón megszerzésétől, de a francia jelölt győzelme keresztülhúzta I. Miksa számítását. Valois Henrik mindössze 1574-ig tartó uralma még egy lehetőséget villantott fel a Habsburgok előtt, ám a lengyel nemesi ellenzék Jan Zamoyski vezetésével a Porta támogatását elnyerő erdélyi fejedelem, Báthory István mellé csatlakozott. A Habsburg-dinasztia hatalmának megnövelése nem sikerült, a lengyelek ellenállása mellett az Oszmán Birodalom sem engedhette meg a térség erőegyensúlyának ilyen nagy mértékű változását.

Sokkal sikeresebbnek bizonyultak a Magyar Királyság katonai pozícióinak megerősítését célzó stratégiai jelentőségű tervek elfogadása és megvalósítása. Az 1541 utáni

6 GONDA-NIEDERHAUSER 1987. Gonda Imre-Niederhauser Emil: A Habsburgok. Budapest 1987, 70-71.

nagy hadjáratok és Szulejmán Erdélyre vonatkozó döntése alakították ki azt a határvédelmi rendszert, ami a három részre szakadt ország mentén húzódott. Az 1577. augusztusában Habsburg Ernő főherceg vezetésével összehívott hadikonferenciát megelőzte az 1576-os regensburgi birodalmi gyűlés, ahol a főkapitányok és a Haditanács véleményére alapozva a hadisegélyekről hozott döntés anyagilag is megteremtette azt a formát, ami lehetővé tette a hadireformok és ezzel összefüggésben a török elleni védelmi program beindítását. Egyetértés született az északnyugati – mint a Bécs elleni főirány – vonal megerősítésének elsőbbségéről, másodlagossá téve a horvát-szlovén szakaszt, és eldőlt a török elleni fellépések stratégiai vitája is. Hans Rueber von Püchsendorf a keresztény államok kontinentális méretű összefogásán az európai hadseregekben megkezdődött „hadügyi reform” harcászati és vezetési minőségi változást teremtő hatásán alapuló támadó stratégiát jelölt meg az Oszmán Birodalom ellen. Ám az európai szándék egy ilyen méretű koalícióra és a törökök ellen indítandó nagy „szent háborúra” a XVI. század végén hiányzott, és további száz év kellett várni a Kárpát-medence felszabadítására. A hadikonferencián Lazarus von Schwendi elképzelése kapott elsőbbséget. Ennek lényege a természeti akadályokra épülő, ezáltal teljes kontroll alatt tartható várövezetek kialakítása, a főkapitánysági központok (Karlovác, Kanizsa, Győr, Érsekújvár, Szatmár) modern erődökké tétele az új olaszbástyás rendszerekkel, itáliai hadmérnökök irányítása alatt. Az irányítás és a várövezetek korszerűsítése mellett a végvárakban szolgáló mintegy 20-22000 katona ellátásának, zsoldfizetésének hosszú időre kiható módozatai is e hadikonferencián fogalmazódtak meg.⁷

Sajnos az 1580-as években Európa országait sújtó gazdasági válság miatt a reformfolyamat megtorpant, de a döntések helyessége, az elvégzett várfelújítások, a hamarosan kitörő tizenöt éves „hosszú háború” során bebizonyosodott, hogy az oszmán hódítás térnyerését a főirányban megakadályozta.

A lengyel-litván állam a skandináv államokkal a századfordulón és még a XVII. században is az európai politikának azon táborát alkotta, amelynek legfőbb érdeke a Baltikum birtoklásáért folytatott küzdelem volt.⁸ Lengyelországnak komolyan kellett számolnia a déli határán az Oszmán Birodalommal, annak vazallus államaival, valamint kelet-közép-európai érdekeivel. A Jagelló-ház hagyományos politikai elemei közé tartozott egy olyan lengyel-magyar blokk összehozása – elsősorban dinasztikus házasságokkal-, amely egyrészt a Habsburgok és az orosz cárok terjeszkedése, másrészt a törökök ellen irányult. E távolba látó politika működőképességét erősen befolyásolta a lengyel rendi társadalom tagoltsága, partikuláris érdekei, a nemesi köztársaság kaotikus állapotokat teremtő képessége, és a vallási megosztottság. A nemesség nagy részében a XVI. század végén meglevő Habsburg ellenes érzület Valois Henrik dicstelen távozása után Báthory István Erdélyi fejedelem személyében látta közép-európai konstellációban gondolkodó királyát. Báthory István (1576-1586) megtalálta a rendiség és a királyság

7 PÁLFFY 2000. Pálffy Géza: Az új védelmi rendszer kiépítése. Budapest 2000, 112-113.

8 HAJNAL 1936. Hajnal István: Az újkor története: Budapest 1936. 260.

közötti érdekközösséget.⁹ Sikeres hadjáratokat folytatott IV. Iván orosz cár ellen, de a lengyel-erdélyi török ellenes fellépésre nem került sor. Báthory István Erdély azon nagyformátumú reálpolitikusai közé tartozott, akik tisztában voltak a Fejedelemség elszigetelődésével. Az egyoldalú török szövetséghez tartozás veszélyét a külpolitikai mozgáster bővítésével, a háló óvatos tágításával lehetett csökkenteni – ezek a remények jelennek majd meg a lengyel királyság gondolatában Báthory mellett Bethlen Gábor és II. Rákóczi Zsigmond fejedelmeknél is, de úgy, hogy közben a Porta érdekeit hangsúlyozzák erőteljesen. Lengyelország kapcsán a Habsburgok visszaszorítását politikai-katonai erejük korlátozásával érték el. Báthory István királysága a Porta számára azt jelentette, hogy Lengyelország kiszámíthatóbb lett a térségben.

Az Erdélyi Fejedelemség vazallusi helyzete Báthory István fejedelemsége alatt tovább stabilizálódott. Az 1571-ben adott athnáméban II. Szelim János Zsigmond valamennyi birtokát átadta Báthorynak, elvárva hűségét. Hangsúlyozta továbbá, hogy Erdély területéről nem indulhat támadás az Oszmán Birodalom ellen, évente 15. 000 arany adó megfizetésére kötelezte a fejedelemséget. Cserében biztosította az erdélyi rendek szabad fejedelm-választásának jogát természetesen szultáni beiktatás mellett.¹⁰ III. urad (1574-1595) 1575-ben a kerelőszentpáli csatában a Habsburg-párti Bekes Gáspár ellenében (aki a Portát is megkönyékezte) Báthory Istvánt, a rendek által megválasztott fejedelmet támogatta 150 lovassal, és a török érdekekre is tekintettel 1575 őszén hozzájárult lengyel királlyá választásához. A török politika egyben azonban végig következetes maradt nemcsak Báthory István, hanem a későbbi fejedelmek esetében is: nem engedte meg bármilyen királyi cím elnyerésével, felajánlásával – legyen az akár török ajánlat! – az Erdélyi Fejedelem titulus együttes viselését. Ez ugyanis az erőviszonyok olyan átrendeződése és koalíciós lehetőségek előtt nyitna teret, amelyek a Porta magyarországi hatalmát alapjaiban veszélyeztetné. Erdély fontossága egyetlen egy keresztény állammal – elsősorban a Királyi Magyarországgal – sem tűrt el egyesülést. Báthory Istvánnak lengyel királyként tehát le kellett mondania fejedelmi címéről. Mint a független lengyel állam uralkodója más partneri viszonyba került az Oszmán Birodalommal. Krakkóba távozásával a renegát Márkházi Pál kísérlete után testvére, Báthory Kristóf, majd annak 1581-ben bekövetkezett halálával az alig 12 éves Báthory Zsigmond került a fejedelmi székbe.

Érdemes röviden kitérni arra a külpolitikai intermezzóra, amely ez idő tájt zajlott Krakkó és Konstantinápoly között, bizonyítékként az oszmán külpolitika reakciójára minden olyan közép-európai történésre, amely biztonságára fenyegetést jelenthet, s kiszámíthatatlanul veszélyeztetné a kialakult helyzetet. Báthory István sikeres livóniai hadjárata az oroszok ellen növekvő veszélyt jelentett a Portára, ami feszültséggel terhelte meg a török-lengyel viszonyt. Báthory István 1582. január 15-én Rettenetes Iván moszkvai cárral 10 évre fegyverszüneti megállapodást kötött.

9 ERDÉLY TÖRTÉNETE I. 1988. Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig. Főszerkesztő: Köpeczi Béla. Budapest 1988, 446-451.

10 KARÁCSONY 1914. Karácsony Imre: Török-magyar Oklevéltár 1533-1789. Budapest 1914, 99-100.

Ugyanez év áprilisában XIII. Gergely pápa megkísérelte Báthory István és I. Rudolf ellentétét rendezve egy törökellenes európai katonai vállalkozás kereteit tető alá hozni. A Porta bizalmatlanul követte az eseményeket, melyek feszültséggel terhelték meg a lengyel-török viszonyt. Hatása áterjed Erdélyre is. Márkházi újabb kísérlete során a fejedelmi szék megszerzésére a keresztény államokkal agresszívebben tárgyaló, a perzsák elleni háború győztese, az új nagyvezér Szinán támogatását kérte. I. Rudolf is felfigyelt az erdélyi eseményekre, a lengyel-török politikában bekövetkezett fordulatra, ami a Habsburg-Erdély kapcsolatban is kedvező folyamatot eredményezhetett. A Porta külpolitikai érzékenységét mutatta, ahogy fellépett az erdélyi rendeknél Báthory Zsigmond utódlása mellett. A gyors döntésben nyilvánvalóan meghúzódott néhány olyan elgondolkodtató fejlemény, mint Báthory István meggyőző, sikeres oroszországi hadjárata, amely az orosz hadsereg gyengeségét tanúsította, vagy a pápai érdeklődés Erdély irányában.¹¹ A Porta gyors válasza a fejedelem személyét illetően nem hagyott kétséget afelől, hogy az erdélyi hatalmi politikát Konstantinápolyban alakítják. A perzsákkal lezárult török háború után a Porta figyelme ismét az európai irány felé fordult. Feszültségek keletkeztek a Királyi Magyarországon és ezek rövidesen a századon átnyúló háborúba torkoltak.

Margarétás, csipkés

11 VERESS 1930. Veress Endre: Friedrich Beuer követ jelentései. Budapest 1930, 215-216.

Rákóczi-néphagyományok nyomában

A magyar történelem királyai, fejedelmei, vezéregyéniségei közül ezer év folyamán csak néhánynak jutott az a megtiszteltetés, hogy a nép szájhagyomány útján tovább örökítse azt. Szent Istvánról olyan egyházi legendák szólnak, amelyek folyamán sikeresen épültek be a folklórbá. Szent Lászlóról már uralkodása idején születtek mondák. Ezek későbbi elterjedésében - a Mátyás mondakörhöz hasonlóan - szerepe volt a ponyvairodalomnak is. A magyar királyok hosszú sorából csak hármójuknak maradt fenn az emléke a néphagyományban.

Az utánuk jövők közül még két nagy történelmi alakot őriztek meg a népdalok és mondák; II. Rákóczi Ferencet, a „*nagyságos Fejedelmet*” és Kossuth Lajost, „*Kossuth apánkat*”.

Az 1703 tavaszán kezdődött és nyolc éven át tartó Rákóczi-szabadságharc nemcsak a Kárpát-medencei népek történetében, hanem a magyar néphagyományban is mély nyomott hagyott. Az elmúlt évszázadok alatt nagyszámú tanulmány és könyv foglalkozott történelmi jelentőségével. Költők, írók, versben, regényben, drámában idézték Rákóczi Ferenc emlékét. Egy kéziratban ránk maradt hosszú vers, későbbi címén „*Rákóczi Ferenc buzgó éneke*” volt az első költemény, amely megrajzolta a nagy nemzeti hős alakját. Az ének a szabadságharc első nagy diadala, Nagykálló várának elfoglalása után készült. (A költemény Badics Ferenc közölte először az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1929. évfolyamában, és meggyőző érvekkel bizonyította, hogy szerzője maga a fejedelem.)

*„Kardom fölkötöttem, Uram, szent nevedben,
Népemet vezetem szép rendelt seregben,
Indulásom vagon te dicsőségedben,
Segélj Jézus, segélj szép Szűzzel mentemben.”*

A vers egyben kitűnő önarckép, megvan benne a fejedelem minden jellemző vonása: vallásossága és erős népszerűsége, történelmi érzéke és törvénytisztelete, céltudatossága és bátorsága, s együttérzése a szenvedőkkel.

Egy másik versnek, az „*Emlékezzem szegény Magyarországról...*” címűnek egy közember a szerzője. A versben Rákóczit mint a szegény emberek reményét mutatja be.

*„De az Isten irigyt megcsúfolta,
Az sok szegény kérésit meghallgatta,
Hazájában ismétlen visszahozta.”*

Ez a vers is, mint általában a kuruc kori költemények, kéziratban maradt ránk, kódexekben. A kódexek közül kiemelkedik a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában ta-

lálható Szencsey-kódex. Thaly Kálmán szerint ennek költői lelkű összeállítója Szencsey György volt, akinek több saját művét is tartalmazza a kéziratos könyv. A szerző a kódexbe foglalt versek tanúsága szerint kuruc érzelmű, protestáns ember volt, s a gyűjtést valószínűleg 1704-ben fejezte be.

E mű másfél századon át ismeretlen maradt. Időközben az ún. Janikovich-féle gyűjteménybe került. Janikovich Miklós (1773–1846) a magyar régiség szenvedélyes gyűjtője volt, a legtöbb kuruc tárgyú emlék az ő gyűjteményében maradt fenn, részben eredeti kéziratban, részben Janikovich másolatában.

Azt gondolhatnánk, hogy a szabadságharc centenáriumán, az 1800-as évek elején a Rákóczi név új fényt kap – de nem így történt. Ehhez hozzájárulhatott az ország szomorú helyzete: előbb a napóleoni háborúk fenyegető réme, majd a bécsi kormány súlyos igája és a nyomasztó gazdasági helyzet.

Kölcsey Ferenc volt az, aki nem csak tudta, hogy „Egy nemzet nemzeti életet csak akkor élhet, ha kivívja politikai szabadságát”, hanem 1817-ben a „*Fejedelmünk hajh...*” című versében mindenki számára hozzáférhetővé is tette azt:

*„S ledőlt országok hamvain
Egy szép hon támad fel,
Mely lelket tölt, mely szívet ráz
Neve zengésivel.”*

Kölcsey után Vörösmarty és Petőfi is behatóan foglalkozott Rákóczival. Vörösmarty Rákóczival kapcsolatos verseiben elsősorban a „nemzeti hálátlanság” eszméje jelenik meg. Petőfi legismertebb, a fejedelemhez kapcsolódó verse a „*Rákóczi*” című költemény, melyet 1848 áprilisában írt. Első versszaka:

*„Hazánk szentje, szabadság vezére,
Sötét éjben fényes csillagunk,
Oh Rákóczi, kinek emlékére
Lángolunk és sírva fakadunk!”*

Petőfi e verssel nagyban hozzájárult a Rákóczi-kultusz fokozásához: költeményében szinte szentté emelte a fejedelmet.

A XIX. század második felének magyar irodalmában sokan foglalkoztak a kuruc kor költészetével, virágzott az új történelmi romantika. Ez az időszak a historizmus fénykora. (Például Arany László „*A magyar politikai költészetről*” című akadémiai székfoglalójában részletesen foglalkozik a kérdéskörrel.) Még nagyobb lendületet kap a historizáló irodalmi alkotások terjedése, akkor, amikor ismét előkerül a tárogató és vele a kuruc dalok zenei világa. Tudjuk, hogy az irodalmi alkotások nagy hatást gyakoroltak a népköltészetre. Így volt ez az 1848-49-es szabadságküzdelmek és a Rákóczi-korszak emlékanyagával is. Terjedésüket a ponyvairodalom is nagyban elősegítette.

Történelmi tény, hogy a nemzet bajainak orvoslására irányuló, II. Rákóczi Ferenc által vezetett katonai szervezkedés során a jobbágyok és a parasztok siettek elsőnek Rákóczi zászlaja alá, akiket az osztrák-Habsburg gazdaságpolitika, az idegen zsoldo-

sok kegyetlen viselkedésmódja és a birtokos nemesség pórellenes magatartása porig alázott. A mi vidékünk, elsősorban Bereg volt a bölcsője a szabadságharcnak. Sajnos a temetője is ehhez az országrészhez, Szatmárhoz köthető. Ez magyarázatot ad arra, hogy miért ilyen gazdag e vidék kuruc kori néphagyománya, és hogy miért született két gyűjtemény is ebből a folklóranyagból. Az első a „*Fordulj kedves lovam*” című, szerzője Ferenczi Imre és Molnár Mátyás, szerkesztője Csallány Dezső, lektora Ujváry Zoltán. A könyvet a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre jelentette meg 1972-ben. A második, a „*Rákóczi-néphagyományok nyomában*” című válogatás szerkesztője Molnár Sándor, lektora szintén Ujváry Zoltán, kiadója a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre.

A folklorisztikai gyűjtéseknek különböző módszerei ismertek. Ferenczi Imre és Molnár Mátyás korábbi példák alapján a diákok segítségével történő gyűjtőmunkát választották. Ez akkoriban, 1960-as évek elején nem mindig ment simán. A „*Fordulj kedves lovam*” bevezetőjében erről az alábbiakat olvashatjuk: „*Ez ügghöz megkíséreltük megnyerni a Megyei Művelődési osztályt. A próbálkozás eredménnyel járt.*”

Nézzük, mi lett az eredménye a „hivatalos közeg” által jóváhagyott gyűjtőmunkának. Először is egy olyan kérdőív, mely az új szemléletű folklorisztikai kutatást segíti. Az itt szereplő kérdéssor alkalmas volt arra, hogy az apró részletek feljegyzésén túl – de ezek alapján – alapvető tendenciákat állapítson meg, s az egészre érvényes következtetéseket vonjon le. A kérdőív kérdései három fő téma köré csoportosultak:

I. Milyen dalt, nótát, történetet, szólást és mesét őriz a szájhagyomány Rákóczi Ferencről és a kuruc korról? Így például:

1. Rákóczi Ferencről és családjáról
2. A kuruc katonákról
3. A híres kuruc vitézekről
4. Rákóczi lováról
5. Rákóczi és a kurucok csatáiról, viadalairól
6. Rákóczi üldöztetéséről, meneküléséről, bujdosásáról
7. Rákóczi és a kurucok elárultatásáról
8. Rákóczi és a kurucok visszavárásáról

II. Milyen történeteket őriz a szájhagyomány Rákócziról és a kurucokról, amelyek a község egy-egy határrészéhez vagy más objektumához fűződnek? Így például:

1. Kuruc dombról, halomról
2. Rákóczi váráról
3. Rákóczi útjáról, alagútjáról
4. Rákóczi vagy a kurucok emlékét őrző fáról, kútról, forrásról
5. Rákóczi által ajándékozott harangról
6. Rákóczi egykori szobájáról
7. Rákóczi elrejtett kincsének helyéről
8. Csapatával elrejtőzött Rákócziról

III. Milyen tárgyakat, emlékeket tart számon a község lakossága, amelyek Rákóczi és a kurucok emlékét őrzik? Így például:

1. Rákóczi és a kurucok fegyvere
2. Rákóczi pénze
3. A kurucok ruhái
4. Rákóczi és a kurucok által nevezetessé vált egyéb tárgyak
5. Kiknek a birtokában vannak ilyen emlékek?
6. Ismernek-e ezekre vonatkozó történeteket?

A diákok közel tízezer oldalon jegyezték fel adatokat a kérdőív alapján. A munkában több mint 1000 gyerek s közel ugyanannyi adatközlő vett részt. A könyvben 790 tétel, több ezer adat szerepel.

A Ferenci–Molnár szerzőpáros munkásságának alaposságát támasztja alá az a tény is, hogy az 1961-ben diákok által végzett gyűjtés után 1962-63-ban kiegészítő gyűjtéseket végeztek személyesen is azokon a helyszíneken, ahol fényképfelvételek is születtek, többek között Nagyecsedén, Nyírmadán, Tarpán, Vitkán, de számos olyan helyre is eljutottak, ahol a gyerekek sok értékes, érdekes anyagot gyűjtöttek, többek között Tákosra, Csarodára, Napkorra, Nagydobosra és Nagyecsedre.

A gyűjtés után következett a rendszerezés, feldolgozás, értékelés. E fázisoknál fontos szempont volt az, hogy minden helységről közlésre kerüljön a legmegfelelőbb adat. Ennek viszont az lett az eredménye – s ez a könyvből kitűnik –, hogy alkalmanként monotonnak tűnő felsorolásnak lehetünk olvasói. Persze azért ez nem teljesen igaz, mert mindegyikben van új mozzanat, ami a hasonlóság ellenére is egyedivé teszi a leírt hagyományt. Ez a fajta egyhangúság inkább a prózai (költészeti) hagyományoknál lehető fel. Például:

- a. A Rákóczi-indulót először egy cigánylány, Cinka Panna hegedülte el. (Nyírmihálydi)
- b. A Rákóczi-indulót Cinka Panna játszotta. Az ütközet ekkor legtöbbször diadallal végződött. (Tiszaszentmárton)

Ezek a Cinka Pannához kapcsolódó adatok a 37. tételhez tartoznak, de ezeken túl még 39 olvasható ugyanitt. Vagy egy másik példa:

- a. Rákóczinak Sárospatakon van egy vára, ahova hordta az aranyakat. A Vöröstoronyba rejtette el. (Tiszaabecs)
- b. Rákóczi a Vöröstoronyba' őrizte a kincsét: két fia szállította neki a pénzt. (Zsurk)

Megállapítható az is, hogy színes és sokrétű az anyag 250 év távlatban is. Ebben a nagy idő-intervallumban a hagyomány állandóan alakult, változott, mégis hogy aránylag szívósan megmaradt, többek között társadalmi és földrajzi okokkal magyarázható: a sűrű településszerkezettel, a falvak agrárjellegével és a lakosság csekély mértékű vándorlásával – egyszóval a nép, a táj és a történelmi eseményhelyek erős összekapcsolódásával.

A Rákóczi szabadságharc kitörésének 300. évfordulója kínálta az alkalmat, hogy újból elővegyük Ferenczi Imre – Molnár Mátyás gyűjtését, különösen annak ismeretében, amit Ferenczi Imre írt a „*Fordulj kedves lovam...*” című könyvének előszavában 1972-ben: „...rengeteg elfogadható variáns nem került a kötetbe.”

Az általam szerkesztett másik kötet a „*Rákóczi-néphagyományok nyomában*” címűnek a feldolgozásának első fázisában két részre osztottam a gyűjtött anyagot. Az egyikbe a már publikált hagyományok kerültek, a másikba a még kiadatlanok. Az utóbbi csoportban lévő írásokat hasonló módon rendszereztem, mint ahogy tette édesapám és szerzőtársa. Ezt követően az egyes hagyománykörökhöz tartozó variánsokat elemeztem, s választottam ki a közlésre legalkalmasabbakat. Így ebben a kötetben közel ezer népköltészeti alkotást tettem közzé megyénk 85 településéről.

Feltehetjük a kérdést, hogy mennyire sikeres és eredményes az újbóli válogatás. A válasz a könyv bevezetőjében olvasható: „*A ma is tanulságos hősi idők különös felidézője ez a gyűjtemény. Verbális mementója a nemzedékeket összekötő közösségi tudatnak, hálánknak és nagyrabecsülésünknek. Ha a polcról le vesszük, az olyan, mintha minden alkalommal egy csokor virágot helyeznénk el Rákóczi sírjánál. Lapozgassák szeretettel ezt a könyvet, s »látogassák buzgón a fejedelem sírhantját!« Így mindig velünk marad – figyel és figyelmeztet.*”

Tópart Csarodán

Magyarfalutól Budapestig

Beszélgetés Iancu Laurával

Két köteted jelent meg egyszerre az ünnepi könyvhétre: a *Szeretföld* című regényed a Magyar Napló kiadásában, és a *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban* című néprajz-történeti munkád. Hogy látod, elsősorban a szépíró, vagy a néprajzkutató Iancu Laurát olvassuk? Melyik számodra a fontosabb terület jelen pillanatban?

Ez a mostani könyvheti esemény számomra is szimbolikus, mert mutatja: nem lehet különbséget tenni a költészet és a tudomány művelése között. Az embernek egyetlen énje van. Különleges esemény az életemben, hogy egyszerre jelent meg a regény és a néprajz-történeti könyv. A regény azokból a – megítélésem szerint szép – történetekből épült fel, amiket a néprajzi gyűjtéseim során ismertem meg. Az emberi lélek, a szellem olyan rezdüléseit teszi közre, amiket a tudomány és a művészet valamelyest másként ragad meg és értelmez. Gyakran van úgy, hogy az ember azt gondolja néprajzot művel, és közben irodalmat alkot. Ilyen a valóság, egyszerre bonyolult és egyszerű. A dolgokat persze el lehet választani egymástól, de a dolgok végső soron összetartoznak.

Legutóbbi verses köteted 2009-ben jelent meg *névtelen nap* címmel. Most a regény és tudományos munka után mikor várható – várható-e újabb verses kötet, vagy végleg a próza felé fordulsz?

Valóban valami véget ér az emberben, amikor kiad a kezéből egy munkát. A kötet önálló életre kel, az ember valami másba kapaszkodik, valami egyéb köti le a figyelmét. Keresem a folytatást, de arról álmodok, hogy az út maga mutatja majd meg magát. A névtelen nap után írt versek formailag talán kicsit mások, mint a korábbiak, de nincs még egy kötetre való. Annak ellenére, hogy időnként írok egy-egy rövid prózát, az én világom a költészet.

Első köteted címe a *Pár csángó szó* Pécsi Györgyi szavaival élve ráfordította a figyelmet költészetedre. Most, hét-nyolc év elteltével mit gondolsz erről? Mennyiben számított a kortárs irodalmi kánonban történő megítéléseid szempontjából moldvai csángó származásod?

Nem tagadom, hogy a körülmények lehetnek fontosak vagy akár meghatározóak egy szerző számára, de azt már nem hiszem, hogy a körülmények között van különbség. A körülmény helyett én inkább a sors szót használnám, sorsa pedig minden embernek van. Különös sorsa nem csak annak lehet, aki Moldvában született, szóbeli kultúrában nevelkedett. Meggyőződésem, hogy minden költészetben megjelenik a költő sorsa (is). A kulturális háttérre utaló jellemzők főleg a prózai írásaimban jelennek meg, tudatosan. Nem

tagadom, hogy szeretném, ha sikerülne közelebb vinni az olvasóhoz, illetve jelenvalóvá tenni a magyar irodalomban azt a világot, ahol születtem. A költészetben nem célom a csángó sors megjelenítése. Lehet, hogy ez a dolog a pályám kezdetén, saját meggyőződésből, vagy mások által megfogalmazott elvárásként jelen volt az írásgyakorlatomban, de nem ez volt a legfőbb szempont, aminek meg akartam felelni. Moldvában magyar nyelvjárások vannak, amik nem egységesek. Izgalmas dolognak kínálkozott a kisebbségi „nyelvteremtés”, a kisebbségi irodalom tárházának a bővítése, de engem akkor is és ma is a költészet vonzott és vonz.

Sokan kezdik írói pályájukat valamilyen csoportban, élvezve a nemzedéki együtt indulás lehetőségeit. A te pályakezdésedre nem ez a jellemző. Kik hatottak rád a klasszikusok és a kortársak közül?

Van egy művészcsoport, ahová tartozom, az Immun Csoport. Végh Attila, Prágai Tamás, Rózsássy Barbara, Erős Kinga és mások is tagjai. Egyébként az idősebb szerzőtársak, és persze a már csak műveikben élő költők legalább annyira fontosak számomra, mint a kortársaim. Pilinszky János és Hervay Gizella költészete nagyon közel áll hozzám, de Ferenczes István költészetét is nagyon szeretem. Sose szerzőt, hanem verset olvasok, a vers témája és esztétikája számít, ma is nagyon szívesen olvasok antológiákat például.

Hogyan jellemeznéd saját lírai világot, versbeszédedet?

Lehet, hogy furcsán hangzik, de költészeetről szólva talán szabad kicsit líraian fogalmazni: a verset nem választják, a vers választ, választtatik. Ez az egyik oka annak, hogy elég kevés téma – helyesebben kérdés – körül forognak a gondolataim. Nagyon egyszerűen (és nagyon tágan): Isten és a szeretet az a két tartomány, ahol a legtöbbet elidőzök. Ez a két dolog érdekel, hordozza a legtöbb kérdést, aminek az értelmezését az életben, a tudományban és a költészetben keresem. Ami a versbeszédet illeti: nem mindig sikerül a mentális vagy lelki „képet”, tapasztalatot tökéletes (nyelvi) formába önteni. A nyelv logikus, a szellem művészi. A kettő közötti feszültséget én inkább megjelenítem, mint letagadom.

Az Isten-keresés tehát költészed egyik legmeghatározóbb témája. Az életedben milyen szerepet tölt be a hit, a vallás?

Vallásos világban születtem. Felnőtt emberként szembesültem azzal a körülménnyel, hogy vannak a földön olyan emberek, akik nem hisznek Isten létezésében. Az is sok időbe telt, amíg megértettem, hogy a vallás és a hit nem egy és ugyanaz a dolog. A legnehezebb dolog, amit tudomásul kellett vennem az, hogy a hit ajándék. Az ember legtöbbször csupán csak vágyik a hitre. Ha egy-egy pillanatra megadatik a hit tapasztalata, az semmi máshoz nem hasonlítható élmény. Moldvában nem Istenhitet, hanem Istenfélelmet

kaptam, amivel nagyon nehéz boldogulni. A regényem egyik részében is szó van erről a jelenségről.

Eddig főleg a költészetéről beszélgettünk, most mesélj kicsit a tudományos tevékenységről is.

Az egyetemi szakdolgozataimat vagy filozófiai témából vagy pedig a csángókkal kapcsolatos kérdésekről írtam. Meséket és parasztképeket gyűjtöttem és közöltem, alapvetően népi vallásossággal foglalkoztam, ilyen jellegű tanulmányokat írtam. Most fejeztem be a disszertációm, aminek a címe: Vallás Magyarfaluban, ebben szülőfalum vallásos életét dolgozom fel. Jelenleg levéltári kutatásokat folytatok Moldva több városában, elsősorban egyháztörténeti témákhoz kapcsolódó dokumentumokat keresek, de a cél – egyebek mellett – a moldvai magyar népcsoport identitásának a megfejtése, megismerése. Bizom benne, hogy tanulmány formájában is beszámolhatok majd erről a munkáról. Irodalmi téren pedig egy drámát szeretnék írni Petrás Incze Jánosról, aki sok tekintetben példakép. Mindezek mellett azonban, mint minden dolgozni szerető ember én is egy állásról álmodok.

Említetted, hogy szeretnél egy állást. Hogy látod, a mai magyar irodalmi szakma területein lenne lehetőség elhelyezkedni?

Nem szeretnék olyan területen dolgozni, amihez nem értek, amit a munka során kellene elsajátítanom. Azzal szeretnék foglalkozni, amihez értek, amiért tanultam és küzdöttem. Ez pedig a néprajz, nem az irodalom. Szerkesztői munkát természetesen tudnék végezni, de nem szívesen „kanonizálnám” a saját ízlésemet, a művek értékelése rendkívül felelős munka, persze annak, aki komolyan végzi a dolgát.

Nemrég az Írószövetségben lezajlott tisztújítás során az elnökség tagja lettél. Hogyan éled ezt meg, milyen feladataid, illetve elképzeléseid vannak?

Az elnökségi tagság óriási megtiszteltetés számomra. 56 tagból álló Választmány döntése ez, ami azt gondolom jelentős dolog. A magam módján, képességeimhez mérten igyekszem megfelelni a kihívásoknak, segíteni az Írószövetség elnökének a munkáját. A vidéki írószervezetekkel való kapcsolattartás felelőse vagyok, nagyon remélem, a vidéken élő tagok segítségével sikerül újjászervezni a szövetség vidéki csoportjait, esetleg újakat alakítani. Romániában például erős regionális írócsoportok léteznek. Be kell látnunk: egy erős, stabil és aktív hálózatból álló, összetartó szervezet képes csak a tagok érdekeit és miért ne: a magyar irodalom érdekeit képviselni. A másik fontos programpont, ami az Írószövetség munkáját meghatározza, az irodalom és az olvasás népszerűsítése, különféle programok és fórumok révén, több művészeti ág és kulturális intézmény bevonásával.

Egy falumentő küldetés¹

Elmúlt az 1996-os esztendő, melynek során mi erdélyi, romániai magyarok Márton Áron püspök úrra emlékeztünk. Különböző rendezvények, megemlékezések során születésének 100. évfordulóján Ő belépett az erdélyi csillagok közé, azok közé, akik gondokkal és megpróbáltatásokkal terhes történelmünk egén csillagokként mutatják nekünk az utat a megmaradás, nemzeti méltóságunk megőrzése felé.

Beléptünk az 1997-es évbe, hogy újabb megemlékezésekre készüljünk, újabb csillagra figyeljünk. Ez év májusában lett 60 éve annak, hogy elhunyt fiatalon, 36 éves korában, 1937. május 22-én Balázs Ferenc unitárius lelkipásztor. Habár az 1997-es év nincs Balázs Ferenc emlékévvé nyilvánítva, tudatunkban, lelkünk mélyén nyilvánítsuk azzá és merjük remélni, hogy a 2011-es év, születésének 110. éves évfordulóján Balázs Ferenc-emlékévé lesz. Hogy mivel szolgált rá ő erre, azt egy ilyen rövid szakcikkben teljes egészében bemutatni nincsen lehetőség. Tevékenységének csak egy bizonyos vetületére tudunk itt kitérni. Arról van szó, amit a magyar faluért próbált tenni és tett. A romániai

Balázs Ferenc 1923-ban

magyar falu felemelkedése, annak minden eszközzel való előmozdítása fő helyen szerepelt életprogramjában. E cél érdekében minden lehetséges utat felkutatott, minden lehetőséget megragadott. Falusi papként teljes erejével, energiájával a szövetkezeti mozgalom mögé állt, és támogatta a gazdaképzés, a gazdaköri mozgalom keretében, ezeken keresztül próbálta a falut gazdaságilag talpra állítani, fellendíteni, megteremteni az alapjait a többi falufejlesztési tevékenységnek, mint népfőiskola, vidékfejlesztés, faluturizmus, ifjúsági mozgalom, nőszövetség, műkedvelő színjátszó csoport, dalárda, óvoda-iskolabővítés, könyvtárszervezés és –fejlesztés.

Ahhoz, hogy valaki ilyen sokoldalú sikeres tevékenységet tudjon

¹ 2011-ben a Lakiteleki Népfőiskola Balázs Ferenc Kollégiumot indított, hogy az Ő szellemében tevékenykedjen az új nemzedék.

folytatni, ő maga is sokoldalú ember, személyiség kell hogy legyen. Ilyen volt Balázs Ferenc. Éppen ezért, mielőtt munkájára, eredményeire rátérnénk, fontosnak tarjuk őt bemutatni mint embert, és kezdjük talán az életrajzi adataival.

Balázs Ferenc 1901. október 24-én született Kolozsváron. Szülei dr. Balázs Ferenc és Derzsi Mária székely származásúak. Négy gyerekük közül Ferenc a második. Mind-egyik valamilyen kiváló adottsággal, tehetséggel rendelkezett. De közülük is Ferenc volt a legkiemelkedőbb. Sokoldalú tehetség volt, sokoldalú érdeklődéssel. Elemi iskolai tanulmányait Kolozsváron végezte kiváló eredménnyel. Léven hogy családjuk unitárius vallású volt, a négy elemi elvégzése után az Unitárius Gimnáziumba (mai Brassai Sámuel Líceum) írárták be tovább tanulni. Már középiskolai éveit alatt jelentkeztek különleges képességei és adottságai. Szerette az irodalmat és írt is. Figyelemre méltó zenei képességekkel rendelkezett. Ezt is tudta gyümölcsöztetni, későbbi világkörüli útja során mint a magyar, de különösen mint a székely népdal előadója lépett fel nem kis sikerrel. Ugyanis érdekelte a népköltészet és onnan is különösen a népdal. A festészet is érdekelte, és voltak hozzá adottságai. E téren is kiemelkedett tanuló társai közül. Vonzódott a népművészet felé. Ez is fontos tényező volt világjáró körútja során egyéniségének alakulásában.

Már középiskolás korában jelentkezett nála a falu felé való vonzódás. Ezt segítette az a körülmény is, hogy több nyári szünidőt a székelyföldi Csehátfalván, szülei szülőfalujában töltött. Ez fontos momentum volt a későbbi, nagy diákkori országjáró és ezen belül falujáró szenvedélyének kialakulásában. Erdély és azon belül a székely falu megismerése diákkori életprogramjának része volt.

E kis kitérő után térjünk vissza életútjához. Kiváló eredménnyel végezte középiskolai tanulmányait a már említett Kolozsvári Unitárius Gimnáziumban. Korán jelentkező TBC-s megbetegedése, tüdőcsúcshurutja arra kényszerítette, hogy a VI-VII. osztályt magántanulónként végezze, ennek ellenére megmaradt éltanulónak. Ez a körülmény fontos tényezővé vált egyéniségének alakulásában. Még közelebb vitte a faluhoz, mivel ezalatt falun lakott, orvosi utasításra igénybe véve a falusi tiszta jó levegőt. Ugyanakkor a közösségi élet, társaság hiánya arra ösztönözte, hogy minden szabad idejét az olvasásnak szentelje. Rengeteget olvasott, és minden érdekelte. Látóköre mérhetetlenül bővült és érzékennyé vált környezete és a társadalom problémái iránt. Egyéniségének, személyiségének alakulása már ekkor elkezdődött. Korához képest széles látókörét kiegészítette agy nyugtalan, aktív, kezdeményezésre hajlamos természet. Amikor végre visszakerült rendes tanulóként a gimnáziumi VIII. osztályba, gyakorlati vonatkozásban is megnyilvánulhattak az említett tulajdonságai, adottságai. Nem csak kiemelkedő éltanulónak maradt meg, de felhívta magára a figyelmet mint kezdeményező, aktív szervező egyéniség. Önképzőkört, diáklapot szervezett és vezetett. Jelentkeztek már akkor is írói, előadói, vitatkozó partneri adottságai, képességei. Már akkor volt kialakult véleménye bizonyos dolgokról, bizonyos kérdésekben, és a nonkonformizmus volt jellemének alapvető vonása.

Miután kiváló eredménnyel érettségizett, tanulmányait az Unitárius Teológián folytatta. Ez is egy, az élet, a sors által kijelölt út volt számára. Ahhoz a nemzedékhez tartozott (1919-ben érettségizett), amely még nem tudott románul és nem iratkozhatott

be az egyetem valamelyik karára, ahol már beindult és kötelező volt a román nyelvű oktatás és nélkülözhetetlen volt a román nyelv alapos ismerete. Így hát maradt számára a teológia, a lelkészi (papi) pálya. Talán nem felesleges idézni azt a mondását, amely kétéves falusi gyógyulási tartózkodása alatt szerzett tapasztalatok hatására alakult ki benne: „Jobb a falu szolgája lenni, mint a grófé.” Ugyanis a faluban összesen két értelmiségi volt: a pap és a gazdatiszt.

Visszatérve a teológiai tanulmányainak időszakához, amely a felnőtté válás, egyénisége kibontakozásának szakasza volt, megjelenik előttünk teljes nagyságában a kezdeményező, szervező, előadó, írói talentumát felmutató és gyümölcsöztető Balázs Ferenc. Az akkori erdélyi magyar lapokban és folyóiratokban tanulmányai, versei és más prózai írásai jelentek meg. Az utókor tanmeséit értékeli nagyra az akkori írási közül. Ezek az évek az összmagyar irodalom testéről leszakadt és új életet kezdeni kénytelen erdélyi írók feleszmélésének kora. Ebben a feleszmélésben nagy szerepet játszott a Kós Károly és társai által közzétett Kiáltó szó. Nem kis impulzust jelentett ebben a helyzetben Benedek Elek hazatérése, szerepvállalása és személyiségének hatása. Ez a hazai magyar irodalomban és szellemi életben a transzilvanizmus beindulásának momentuma. Ez jelentette a saját lábbon való megállást, saját erőből való talpraállást az erdélyi sajátosságok és helyzet specifikumának figyelembevételével. Főleg magunkra számíthatunk, sehonnan nem jön megváltás. Ezen irányzatnak lett elkötelezett híve Balázs Ferenc, és fiatal értelmiségiként, teológusként állt ennek az ügynek a szolgálatába. Ebben a légkörben szervezte meg és hozta össze 10 hasonló korú és hasonló sorsú társával a *Versek, elbeszélések, tanulmányok TIZENEGY fiatal erdélyi írótól* című kötetet 1923-ban.

Közben Balázs Ferenc befejezte teológiai tanulmányait, kiváló minősítéssel lelkészi képzést, diplomát nyert. Tanulmányi eredményei alapján elnyerte azt az ösztöndíjat, amely kétéves oxfordi tanulmányi továbbképzésre jogosította fel. Ezzel kezdetét vette élete egy új szakasza, amely közel 5 évig tartott, a földgolyó nyugati irányú körbeutazását jelentette, amit *Bejárom a kerek világot* című könyvében írt le hazaérkezése után. Ugyanis angliai tanulmányai befejeztével újabb meghívást kapott az Amerikai Egyesült Államok-beli Berkeley város egyetemére, ugyancsak két évre szólóan. Ennek befejezése után Japánban, Kínában, Dél-Ázsiában, Indiában és a Közel-Keleten keresztül tért haza. Természetesen az ezen az úton gyűjtött impresszióit mind az említett könyvben foglalta össze.

Minden meglátogatott országban tett vidéki utazást, kihasználta az összes adódó lehetőségeket a vidék és annak élete megismerésére. Igyekezett kapcsolatba kerülni a faluval, a mezőgazdaságban élők életével. Angliai tartózkodása alatt kerékpáron bejárta az ország számos mezőgazdasági vidékét. Mindenütt kereste a közvetlen kapcsolatot az egyszerű emberekkel, érdeklődött életmódjuk, helyzetük iránt. Lévéen hogy Angliát tekintik a szövetkezeti mozgalom szülőhazájának, e mozgalom helyzetének különös figyelmet szentelt. Hasonlóképpen Hollandiát is bejárta egyik vakációja idején, ugyancsak kerékpáron. Főleg a vidék megismerése volt a célja. Az akkor már modellértékű holland szövetkezeti mozgalom sajátosságaira figyelt, és tudatában egybekapcsolódott a holland mezőgazdaság és a szövetkezeti mozgalom fejlettsége. Két téma érdekelt alapvetően: a vidéki ember, a vidéki élet és az ifjúság. Mindenhon azokkal kereste a kap-

csolatot, akik e két témakörben tevékenykedtek és ismerték a problémákat. Gyűjtötte a tapasztalatokat, lelke mélyén alakította a konklúziókat, mintegy ösztönösen készülve azokra az időkre, miután hazakerül. Mind a két említett témakörben (a vidék, a falu és az ifjúság élete) az elnyomottak és a nehéz sorban élők, a létért küszködők sorsa érdekelte. Mindenütt kereste a kapcsolatot ezen kategóriák vezetőivel, kiemelkedő egyéniségeivel, ami hála személyes adottságainak, emberi tulajdonságainak, mindig sikerült is. Így került kapcsolatba a japán Kagawával és Nisidával japáni tartózkodása alatt, Gandhival és Rabindranath Tagoréval Indiában. Mindig és mindenhol az érdekelte, hogy ezek a személyiségek mit és hogyan tesznek az általuk védelembe vett kategóriák, csoportok érdekeinek védelméért, helyzetük javításáért, gazdasági-anyagi felemelkedéséért. A konklúziója mindig az volt, hogy az összefogás, a szolidaritás, vagyis a szövetkezés az igaz, a helyes út.

E tekintetben nagyon érdekes és tanulságos az a konklúzió, melyet a két nagy indiai személyiséggel, Gandhival és Rabindranath Tagoréval való megismerkedéséből és velük kapcsolatos tapasztalataiból von le. Ugyanis Gandhinak az volt a koncepciója, hogy az angol gyarmati hatalmat szabotálni kell az angol áruk bojkottálásával a lakosság részéről, oda kell hatni, hogy az angoloknak ne érje meg a gyarmati uralmat tovább fenntartani és ezáltal, ezen módszerrel kivívni India függetlenségét. Mikor ezt eléri, és az állam mindent megold, mindenkiről gondoskodni fog. Addig is várni kell, ki kell várni ezt a momentumot.

Ezzel szemben Rabindranath Tagore kiváló író és gondolkodó felismerte, hogy a százmilliók létszámú elesett, nyomorgó, társadalmilag kizsájtott tömegek számára nem jön az állam részéről a megváltás. Szervezkedni kell, össze kell fogni, szövetkezni kell. Saját erőből kell felemelkedni. Át kell állni az elmaradott primitív gazdálkodási formákról egy modern gazdálkodásra. Ehhez meg kell teremteni a modellt. Szervezett is saját költségén ilyen szövetkezeti falut, amely mintaképül szolgáljon.

Balázs Ferenc a Gandhi iránti minden tisztelete és elismerése mellett Tagorének adott igazat. Mindkét politikust személyesen megismerte, környezetükben napokat töltött. Benyomásai és tapasztalatai alapján Tagorét találta követendő példának.

Ezt az impressziót, most már meggyőződést csak megerősítette benne az az élmény, melyet egy palesztinai (akkor még angol uralom alatt) frissen bevándorolt zsidók által alapított kvuzottnak (termelőszövetkezetnek) a meglátogatásakor szerzett. Külön kitörölhetetlen élményt hagyott benne az a momentum, hogy amikor szóba akart velük elegyedni de azok nem tudtak angolul és próbálkoztak németül, de azt ő nem értette, és hiába próbálkozott az eszperantóval is, akkor valaki a kiejtése után ítélve bekiáltotta, hogy „akkor beszéljünk magyarul”! Attól a pillanattól kezdve olyan szívélyes fogadtatásban volt része, hogy alig tudott tőlük megválni.

A Közel-Kelet volt a világműködési útjának utolsó stációja. Most már a honvágytól ösztönözve egyenesen haza tartott.

Itthon teljesen új helyzet várta. Az eltelt öt év alatt konszolidálódott, mármint berendezkedett az új rezsim. Az erdélyi magyarság számára körvonalazódtak a kisebbségi lét keretei, feltételei, amelyek nem voltak rózsásak. Személyét illetően még az is nehezítette helyzetét, hogy felettesei, a püspökség emberei nem voltak elragadtatva a külföldi

tanulmányi és világgörülű útja során kialakított/kialakult felfogásától, nézeteitől. Túlságosan liberálisnak, szabadelvűnek tartották. Ideiglenesen a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumhoz kapott bentlakásfőnöki, pedagógusi kinevezést. Lelkészi elhelyezésének kérdését egyelőre függőben hagyták. Ő ezt a periódust sem hagyta kihasználatlanul. A tanulóifjúság körében végzett munkát, aktív ifjúsági szervezeti munkára mozgósítva őket. Ugyanakkor megszervezte a falumunkát is. Járták a vidék falvait, diavetítéses előadásokat tartva. Ez a feletteseket kissé megnyugtatta.

Amikor megürült az Aranyos völgyében fekvő Mészkö falu lelkipásztori állása, ő megpályázta, mert az falumunkát jelentett és az egybeesett elgondolásaival a jövőt illetően. Küldetesként fogta fel. Meg is választották, és a felettes jóváhagyást is elnyerte. Így az 1930-as év már Mészkön találta, ahol hozzáláthatott elgondolási, tervei megvalósításához. Így csak felsorolni lehet azokat az akciókat, melyeket korán bekövetkezett haláláig megvalósított. Beindította és megszervezte a szövetkezeti mozgalmat. Azzal a gondolattal csinálta, hogy modell legyen az egész Aranyos völgye számára. Nem érdektelen megemlíteni az ezzel kapcsolatos mondását: „Az Aranyos völgye legyen Isten völgye.” Minden évre (összesen 6) megvolt a kidolgozott terve, programja. Ilyenek, mint mezőgazdasági gépek vásárlása és működtetése szövetkezeti alapon. Tejszövetkezet szervezése, a tej felvásárlása, feldolgozása (vaj) és értékesítése (saját üzlet Tordán) céljából. Népművészeti cikkek előállítását: a helyi kincset jelentő ásvány, az alabástrom dísz tárgyakká való feldolgozása és értékesítése.

A gazdálkodó termelők továbbképzését is próbálta megoldani a gazdaköri tevékenység keretében, tanfolyamok szervezésével. E célból egy agronómust is alkalmazott szakmai tanácsadás céljából. A népfőiskolai mozgalmat is próbálta megszervezni és az ügy szolgálatába állítani. Mindezt azzal az elgondolással, hogy az embereket ki kell mozdítani elmaradottságukból, szellemi tespedésükből, meg kell változtatni felfogásukat: modern gazdálkodáshoz modernül gondolkozni tudó emberekre van szükség.

Itt kell röviden megemlítenünk, egy kis kitérővel, hogy mészköi beiktatása után nem sokára megnősült. Egy dán hajadont vett feleségül, akivel még amerikai tanulmányai idején ismerkedett meg. Együtt dolgoztak az ifjúsági mozgalomban. Elutazása, hazautazása után tovább leveleztek, és meghívta, hogy jöjjön utána, megkérte feleségül. Ez azért is megemlítésre érdemes esemény, és kötődik témánkhoz, mert ezáltal Balázs Ferenc kapcsolatba került, igaz csak közvetve, egy másik, világviszonylatban is élen járó szövetkezeti mozgalommal, amely reá ugyancsak nagy hatással volt. Mindez érvényes a dán népfőiskolai mozgalomra is. Ez a kapcsolat aztán közvetlen jelleget öltött, amikor Balázs Ferenc egy hónapot töltött Dániában, s amikor már gazdag hazai tapasztalatait össze tudta hasonlítani a Dániában látottakkal.

A példa erejével akart hatni az emberekre, és e téren személyesen akart és próbált példát mutatni. Áldozatos munkát vállalt, nem kímélve sem erejét, sem egészségét. Faluja példájával gondolta meggyőzni az egész Aranyosmentét. Még a falu villamosítása és vízellátásának megoldása is szerepelt terveiben. Megalapította az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezetet tordai központtal. A sors nem volt kegyes hozzá, nem tudta végigvinni, hiába volt mérhetetlen akarata, hiába ösztönözte a tenni vágyás, kiújult tüdőbaja megállást parancsolt.

Nem volna teljes a kép, ha nem említenénk meg könyveit, melyekben eszméit, ideáljait, elképzeléseit és tapasztalatait foglalta írásba. Meséi, számtalan cikke és tanulmánya után megjelent a *Bejárom a kerek világot* című könyve, melyben a világ körüli útját tárja elénk. Azt követte *Rög alatt* című kötete, mely a mészköi tapasztalatok. Élmények irodalmi tükré. Végül már halálos betegen írta *Zöld árvíz* című regényét. Ez egy regényalakban megjelenő szintézis lett volna, ha lett volna hozzá fizikai és szellemi ereje, kapacitása. Így csak próbálkozás maradt.

Élete legnagyobb és legnehezebb feladatának az emberek mentalitásának megváltoztatását tartotta. Tudta, hogy az igazi felemelkedés főleg önerőből lehetséges. Ehhez az embereknek kell megváltozniuk, hogy anyagi létüket megváltoztathassák. Ha ez megvan, akkor nyitva az út a többi változás felé. Ezt próbálta az olvasó elé tárni szépirodalmi formában a *Zöld árvíz* című könyvében.

E rövid, de gazdag életút áttekintése után önkéntelenül feltevődik a kérdés, hogy tulajdonképpen mit jelent számunkra Balázs Ferenc hagyatéka, ami úgy írásban, mint gyakorlati tapasztalat formájában maradt ránk. Először is sok tekintetben hasonló a mostani helyzet ahhoz, mint amikor ő nekifogott megmenteni, megváltoztatni és felemelni az aranyosmenti falvakat, úgy ami a mezőgazdaságot, mint az ifjúságot és ifjúsági mozgalmat és munkát illeti. A legnagyobb akadály a hit keresése és megtalálása kérdésében most is az értetlenség, az önzés formáját öltő emberi gyarlóság, melyek ellen már ő is kitartóan küzdött. A mezőgazdaság, a falu (nem kevésbé a magyar falu) most is kritikus helyzetben van, ugyanúgy sorsára hagyva, hátrányos helyzetben, mint az ő korában. Nem sokkal jobb a helyzet a falusi ifjúság körülményeit illetőleg sem. Ráadásul a falusi értelmiség kérdésében még rosszabb a helyzet. Alig vannak értelmiségiek falun.

Ha valaha szükség volt, most igazán kellenének Balázs Ferenc típusú, önfeláldozó, apostoli életszemléletű vezetők, nevelők, szervezők. Ezért kell az ő példáját közkinccsé tenni. Talán nem felesleges egy összehasonlítást tenni a romániai magyar falu akkori helyzete, amikor Balázs Ferenc tevékenykedett (1929-1936), és mai helyzete között. Akkor is a kisméretű gazdaság volt a jellemző, amely apró, szétszórt parcellákon működött, elmaradott agrotechnikai és technikai szinten. A falu akkor nem volt elnéptelenedve és kiöregedve. Viszonylag stabil volt a pénz és kiegyensúlyozott a pénzforgalom (habár voltak bizonyos rendellenességek, de amelyek nem fenyegették felborulással az egyensúlyt), létezett egy átható és kiszámítható hitelélet, hitelrendszer. A föld tulajdonjogi helyzete tisztázott volt és garanciát tudott képezni a hiteléletben. Minden községben, faluban voltak stabilan ott lakó, ott élő értelmiségiek, és létezett kötődés a faluhoz, az ottani közösséghez, és volt befolyásuk annak életére. A falu bizonyos fokig, mértékben önellátó volt, külföldi fogyasztási cikkek, különösen élelmiszerek nem jelentettek konkurenciát.

Napjainkban sok minden másképp van. Ma a falu elnéptelenedett, kiöregedett. A lakosság egy része – a fiatalok és aktívabbak – ingázik a legközelebbi városra vagy ipartelepre. A földjei megművelése csak másodállás. A visszakapott földek egy része városra áttelepedettek vagy azok utódai, örökösei tulajdonában van. Gyakran nem tudnak mit kezdeni vele. Jelentős részük hét végén műveli földjét, hazaingázva falura. A falun élő, földjüket visszakapott parasztok egy része idős ember, aki földjét egyáltalán

nem vagy csak részben megművelni tudó, de semmiképpen sem ésszerűen gazdálkodni képes ember. A földtulajdon kérdése sem tisztázott, rendezett. Ennek következtében a hitel kérdése is függőben lévő probléma, mert az esetek nagy részében a föld mint garancia nem jöhet számításba. A falusi ifjúság közömbös, nem különösebben érdeklik a mezőgazdaság problémái. Inkább az elvándorlás lehetősége foglalkoztatja. Hiányoznak az eszközök és módszerek, amelyekkel hatni lehetne rá. A legnagyobb baj, hogy falunk nincs értelmiségi réteg. A legtöbb faluban egyetlen értelmiségi a lelkész. A tanítók, a tanárok az esetek többségében városról ingáznak ki falura. Nincs kötődésük a faluhoz és annak problémáihoz. Mindezeket kiegészíti az import problémája. Olyan termékeket importál az ország, melyeket megtermelünk vagy meg tudunk termelni.

Ha most visszatekintünk arra a korszakra, azokra az évekre, amikor Balázs Ferenc teljesítette küldetését, és egybevetjük napjainkkal, annak problémáival, arra a következtetésre jutunk, hogy a helyzet még bonyolultabb, nehezebb. Balázs Ferenc tevékenységében, küldetésének kiteljesítésében a legnehezebb akadályt az emberek elmaradottsága, meg nem értése jelentette. A gondolkodásmód megváltoztatása, a kezdeményezés támogatása, a hozzáállás szükségességének megértése és elfogadása volt a legnehezebb feladat számára. Az ifjúság volt a könnyebben meggyőzhető és mozgósítható kategória. E kérdéseket, a falu életének fény- és árnyoldalait *Rög alatt* című könyvében mutatja be művészi szinten. Mindaz, amit a könyvében elénk tár, az Aranyos vidéki Készskőről szól, de a kor erdélyi magyar falujának a képe. Nem takargatja saját tévedéseit, hibáit sem. Az értetlenség és tapasztalatlanság találkozása szülte nehézségeket. Nem mindig tudták megérteni és követni őt. Egy küldetés és egy emberi tragédia találkozásának története e könyv. A magyar irodalom és az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom történetének egyik kiemelkedő műve, melyhez hasonlót világviszonylatban is keveset találunk. Ha egyáltalán találunk!

Visszatérve napjainkhoz, kétségtelen, hogy most egy Balázs Ferenc-i küldetés még nehezebb feladatot jelent, mint az ő életében. Már az ifjúság megértésére sem lehet számítani, hogy ne is beszéljünk a lelkes támogatásról. A szövetkezeti kérdésben talán a legközömbösebb az ifjúság. A szolidaritásnak, az összefogásnak, a kölcsönös segítségnyújtásnak e formáját nem ismerik. Ha nem ismerik, akkor értetlenül fogadják és közömbösebbek iránta. Az idősebb nemzedékek tagjai, akik a letűnt rezsimben kerültek kapcsolatba a szövetkezet szóval, egyenesen ellenségesen viszonyulnak hozzá. Kik tehát azok, akik e szó, e fogalom valódi értelmét ismerik? Ők a legidősebb nemzedékek, akik kihalóban, eltűnőben vannak. Őket nem hallgatják meg és nem értik meg pontosan azok, akiknek hozzáállása nélkül nem lehet előrelépni, nem lehet elindulni a Balázs Ferenc mutatta úton.

Annak idején hogyan látta szerepét Balázs Ferenc? „Lenni kevesek megértettje, többeknek kovásza, sokaknak testében tövis.”

Sajnos ma még fokozottabban érvényes ez a meglátás.

Kierkegaard és Grundtvig¹

Két zseniális gondolkodó a dán „Aranykorból”

Az „Aranykorhoz” sokszor nehéz idők vezetnek. Olykor éppen elkülöníthetetlen, hogy ami egyfelől nehéz – akár elviselhetetlenül, kilátástalanul -, az másfelől mégis erőt adó, elgondolkodtató, és olyan összefüggések felismeréséhez vezet, amire béké-
sebb vagy „érdektelenebb” időkben nem számíthatunk.

Nem volt ez másként Dániában sem a XIX. század elején², amikor is katonai vereségek, az ország területének erőteljes „zsugorodása”, államcsőd, éhínség és a főváros bombázása jelentette azokat a történelmi, gazdasági és politikai fordulópontokat, amelyek minden gondolkodó számára bőséges indokot szolgáltatottak a kétségbeesésre. Tegyük hozzá, mindez a XIX. század folyamán olykor megismétlődött: Schleswig-Holstein a hatvanas években kerül német fennhatóság alá, a gazdaság ugyancsak ki van téve további komoly megpróbáltatásoknak, és az alkotmányos monarchia létrejöttéhez sem vezetett valamiféle könnyed, „királyi út”³.

És mégis – vagy: éppen ezért – a szellemnek, a léleknek és az elmének mindez olyan paradox „táplálékul” szolgálhat, amely segített elválasztani a lényegeset a lényegtelenről. Szinte az életösztön erejével feltétlen értékválasztások kérdésévé tette ugyanis mindazt, ami máskor esetleg a rutin, a megszokás vagy a hagyomány dolga volna; fenekestől felforgatta azt a rendet, amire a korábbi világ épült, s talán észre sem lehetett volna venni annak megannyi problémáját, ha a katasztrófák nem irányítják rájuk a figyelmet. Nem kevés önbizalom és elszántság kellett ehhez persze, no meg alkotóerő – mindez a maga módján jellemezte az „Aranykor” mindkét zseniális gondolkodóját: a bölcselő Sören Kierkegaard-t és a költőként, filozófusként, lelkészként, íróként, történészként, tanárként és politikusként is jelentős Nikolaj Frederik Severin Grundtvigot; bár a maguk alapvetően, sőt: drámaian eltérő módján.

Kortársak voltak – Kierkegaard fiatalabb és rövidebb életű, mint Grundtvig -, és életútjukban éppolyan megrendítőek a párhuzamosságok, a transzparenciák és analógiák, mint amilyen alapvetően eltérő választ adtak azokra a kérdésekre, amelyek a kortársak számára nem maradhattak válaszolatlanok. Különbségük „utóéletükben” szinte csak

1 A Lakitelki Népfőiskolán 2011. július 2-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

2 „Dán aranykornak” a XIX. század első felét nevezik, amikor páratlanul intenzív szellemi pezsgésben olyan „óriások” éltek és dolgoztak egymás közelében, mint a filozófus Sören Kierkegaard (1813-1855), a meseíró Hans Christian Andersen (1805-1875), illetve a bölcselő, író, pedagógus Nikolaj F.S. Grundtvig (1783-1872). Lásd: Kirmmse, B.H.: *Kierkegaard in Golden Age Denmark*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1990.

3 A látszólag megrázkódtatások nélkül zajló dán társadalomfejlődés komoly történelmi krízisekkel szembesült: mind az angolokkal folytatott háború, mind a norvégok önállósodása, illetve a németek területi követelése újra és újra megrázkódtatásokat jelentettek a kis ország számára. Nemigen volt ez másként a belső szociális feszültségek kezelésével sem.

növekedett: Kierkegaard sokáig maradt hazájában szinte ismeretlen, legfeljebb valamilyen bolondos különc hírében állt, akinek neve inkább csúfolódásra szolgált, semmint elgondolkodtatásra. Mígnem Dániában is rá kellett döbbsen arra, hogy ez a különös alak a filozófiatörténet egyik legnagyobb megújítója, egyedülálló és megkerülhetetlen. Vele szemben Grundtvig ezer szálon – talán inkább: hajszályokéren keresztül – táplálta annak a népnek és szellemének öntudatát, érzéseit, múltja iránti fogékonyságát, amelynek ébresztését és épülését mindennél fontosabbnak tartotta. Elsősorban azzal az intézménnyel, amely messze túlélte őt, és amely világszerte ismertté tette a nevét: a népiskolával, de hasonlóan átható erővel szolgált mindezt azokkal a vallásos himnuszokkal is, amelyekkel mintegy a hit „anyanyelvét” adta népének és hazájának, s amelyeket a mai napig énekelnek a gyülekezetek, amikor magasra emelik lelküket⁴.

Már indulásukban is megejtőek a hasonlatosságok: Grundtvig lelkész gyermekeként látja meg az – északon olykor borongós – napvilágot, s igen erőteljes pietista nevelésben részesül, vagyis a fundamentalista lutheránus mozgalom hatása legérzékenyebb korában már jelen van, majd rabul ejti, s ennek következményei – változatos formában – érzékelhetők haláláig. Kierkegaard idős édesapja ugyancsak egy vallásos szektának – a herrenhutianusnak – volt követője, s bár a nélkülvöző jütlandi lelkésznel sokkal gazdagabb, azért nagyon jól ismerte a szegénységet: gyerekkorában nincstelen pásztorfiúként kereste kenyerét ugyancsak Jütlandon⁵. Vagyonához és jólétéhez vezető szerencséje és – úgy hitte – személyes szerencsétlensége azonban elválaszthatatlan volt: kétségbeesett, fázó és éhező gyerekként a kis Michael Pedersen Kierkegaard ugyanis egyszer megátkozta Istent; sorsa ezt követően fordult jóra, majd nagyon jóra, de gyermeki indulatának végzetes súlyától soha nem szabadulhatott. Később született fia pedig méltán érezte: apjától annak istenkáromló bűnét is örökölte, sőt: saját melankóliáját, krónikus világidegenségét is ezzel magyarázhatta; s már egyik legelső művében le kellett írnia: „Istennek szemben soha nem lehet igazunk”⁶. Míg jól tudjuk: az ártatlan gyerekek szenvedése rendre az ateizmus érveként szolgál – olyan hívők számára is, mint Dosztojevszkij vagy Rilke.

Grundtvignak nem kellett efféle – öröklött - paradoxonokkal szembesülnie, no meg a kenyérkereset parancsa és a tanulás szenvedélye sokáig lekötötte figyelmét, és csaknem egész energiáját felemésztette. Az ő útja jelentős – olykor éppen sorsfordító - kitérők nyomán vezetett Koppenhágába, előbb Jütlandról Aarhus-ba, majd onnan egy házitanítói megbízatással ismét vidékre kanyarodott az útja, s bár mindig vágyott oda, nehezen jutott csak el a dán szellem fővárosába – amely ekkoriban egész Skandináviáé is volt.

4 Mindkét gondolkodóról hatalmas szakirodalom született, Kierkegaard műveinek kiadását pedig a Jelenkor Kiadó vállalta fel életmű-sorozatában (bár a legfontosabb írások, a *Vagy – vagy*, illetve a *Félelem és reszketés* már az 1970-es és 80-as években megjelentek. Grundtvigról a legújabb publikáció: E.K. Reich: *Napsütés és villámlás. Grundtvig és az élethez írt dalai*. Budapest-környéki Népfőiskolai Szövetség. Szentendre, 2010.

5 Kierkegaard életéről lásd: A. Hannay: *Kierkegaard. A biography*. Cambridge: University press, 2003. Grundtvigról lásd: A.M. Allchin: N.F.S. Grundtvig. An Introduction to his Life and Work. London: Darton, Longman and Todd, 1998.

6 Lásd: Kierkegaard: *Vagy – vagy*. Budapest: Gondolat, 1978.

Amely a maga különös „perem-helyzeténél” fogva szinte fogékonyabb lehetett a kontinensen végbemenő változások érzékelésére, mint a klasszikus és hagyományos szellemi centrumok – Párizs, Berlin, London -, ahonnan azért ekkoriban is rengeteg impulzus éri Skandináviát⁷. Ezeket mindketten a maguk módján építik be gondolkodásukba, műveikbe - de azonnal „aktuális” értelmet adva is nekik, nem egyszer polemikust vagy „lokálist”. Így érzékelték mindketten, ahogy a francia felvilágosodás megrendítette a korábbi vallásos világkép uralmát, de azt is látták, hogy a „mindenható” ész kultusza nem kevesebb ellentmondást tartalmazott, mint bármiféle intézményesült bigottságé. Ez utóbbiba olykor azonban beleértették saját egyházukat is, amellyel szemben igen markánsan fogalmazott mind Grundtvig, mind Kierkegaard; az előbbit rendre eltiltották a prédikálástól, különféle egyházi büntetéseket szabtak ki rá, éles polémiákba keveredett teológusokkal és püspökökkel, amelyeket olykor ő maga élezett az elviselhetetlenségig - hosszú útra és olykor éppen királyi közbenjárásra volt szükség ahhoz, hogy végül mégis szószékre léphessen, és ott is maradjon⁸. Kierkegaard ugyancsak teológiát tanult, de a lelkeszi hivatást már nem kívánta gyakorolni, hiszen nem volt elégedett a korabeli egyház és azt szolgáló vallásbölcselet hivatalos válaszaival. Olykor még a kérdéseikkel sem: Hegelt megérteni – fogalmaz egyik legfontosabb művében – azt mondják, nehéz, márpedig ő gond nélkül felfogta, de ha Ábrahámot akarja megérteni, szinte megbénul⁹. Kierkegaard olyan alapkérdéseket tesz fel, amelyek nem hagyják nyugodni, amelyek túlzethetnek racion és logikán, olykor éppen az abszurditás felé - s eközben szinte akaratlanul, de szükségképpen szakít a korszak vallásbölcseleti konvencióival. Ennek kapcsán a koppenhágai szellemi elit legfontosabb képviselőivel fordul szembe – mestereivel, apja egyházi mentoraival, püspökké szentelt testvérével, valamikori barátaival -, voltaképpen az „Aranykor” számos jelentős képviselőjével. Majd élesedő polémiába kezd magával az egyházzal, életművének második fele voltaképpen ennek lesz drámai és szeniális dokumentuma; halálos ágyán pedig a szentségeket csak „laikustól” hajlandó felvenni, semmiféle állami hivatalnoktól nem – s a dán államegyház lelkipásztorait efféléknek látta¹⁰.

Tegyük hozzá: a hivatalos dán klérus sem bigott nem volt, sem intoleráns – és talán csak annyira merev, amennyire egy intézmény rugalmasságát korlátozza annak működése, szerkezete, átfogó hatása és a világi hatalomnak - a királyságnak - nyújtott támogatása. De hiszen ez a királyság is ekkoriban alakult át – szinte radikális megmozdulások, forradalmi események nélkül, mert legfelsőbb kezdeményezésre és együttműködéssel – alkotmányos monarchiává, a röghöz kötöttségnek már évtizedekkel korábban lejárt

7 A koppenhágai aranykor szellemi életének „centruma”: Johan Ludvig Heiberg hosszú éveket tölt Párizsban, és rengeteg élménnyel, tervvel, érkezik onnan vissza; Kierkegaard Berlinben, Grundtvig Londonban tölt hasonlóképpen fontos napokat, heteket, hónapokat.

8 Ez a szószék azonban a szegények ispotályában volt: Vartovban, így az engedély valamiféle „büntetést” is jelentett. Grundtvig azonban jelentőssé változtatta azt a helyszínt, amelyet valamiféle „száműzetésként” biztosítottak számára.

9 Lásd: Kierkegaard: *Félelem és reszketés*. Budapest: Európa, 1986.

10 Kierkegaard koppenhágai megítéléséről lásd a kitűnő dokumentum-gyűjteményt: Kirmmse, B.H.: *Encounters with Kierkegaard*. Princeton: Princeton University Press, 1996.

az ideje, s a polgárság és parasztság többnyire dönthetett a saját sorsáról. És így az országeről is, amelynek fejlődését ezek a döntések nagyban elősegítették, akárcsak az az intézményrendszer, ami Grundtvig elképzelése nyomán szolgálta a közös eszmélkedést: a népfőiskolák. Mindezzel kapcsolatban Kierkegaard azonban erős kételyeket táplált – szívesen értelmezte például a különféle nagygyűlések és tömegrendezvények hatását a fizika törvényei szerint, s annak kiszámításával kísérletezett, hány „lóerőre” van szüksége az országnak a különféle változások végrehajtásához és egyes törvények meghozatalához. Grundtvig hosszú élete során szívesen és sokszor vetette bele magát a politikába, mint a jelen idejű történelemben, mert úgy érezte, annak szolgálata utat nyithat az ő tervei megvalósításához is, ugyanazt szolgálja, mint íróasztalánál vagy a szószéken, csak „más eszközökkel”. Kierkegaard számára azonban a legfontosabb kérdéseknek nem lehet kollektív megoldása, mert mindenkinek egyedül kell a legfontosabb döntéseket meghoznia, s csakis „az egyedi ember” – dánul: „en enkelte” – lehet a legfőbb és legvégsőbb instancia. Az igazság ugyanis – mint vallotta - a történelemben rendre kisebbségbe került: a számára olyannyira kedves Szókratész pere ugyanúgy ezt igazolta, mint Krisztusé – hiszen a demokratikus többség mind a bölcselő halálára, mind Krisztus megfeszítésére szavazott, Barabást közismerten szabadon engedték.

Grundtvig a közösségben azonban olyan erőt és esélyt látott, amely a személyiség számára is alapvető jelentőségű: identitást teremt és igazodásra, kapcsolódásra alkalmas, míg a kollektíva bölcsessége mindig meghaladja az egyénét, kohéziója pedig nélkülözhetetlen a saját identitás létrejöttéhez is. Ez hatja majd át tanítói működését, és ennek lesz döntő jelentősége akkor, amikor a dán – és általában: a skandináv – mitológia feltárásáról, új életre keltéséről, megelevenítéséről gondolkodik, s teremt meg ennek legfontosabb műveit, mintegy „visszamenőleg” is: egész tradícióját. Nem kis részben egyébként a francia felvilágosodás nyomán erőre kapó, és azt ellensúlyozó német romantika hatására, amely nem csak a nemzeti identitás formálásában játszott döntő szerepet, de feltárta azokat - a racionálisan meg nem közelíthető, és mégis alapvető jelentőségű - kollektív hagyományokat, amelyekre Európa-szerte nem csak igény volt, de parancsoló szükség is. A nemzeti lét számára döntő fontosságú történeti előzmények ideje nem csak a régmúlt lehetett, hanem a „befejezetlen múlt” is¹¹.

A német romantika Kierkegaard-ra is alapvetően és erőteljesen hatott, de gondolkodásának azokat a sajátosságait erősítette fel, amelyek inkább az individuum, az elkülönült – magányos - személyiség, a végletek iránt fogékony lélek számára voltak fontosak. Mindkettejüket ugyanakkor felszabadította a racionalizmus „béklyói” alól, teret adott a fantáziának, az abszurditásnak, akár a messianizmusnak is; újratemtette a bölcséleti és az irodalmi konvenciókat, s ennek során rendkívüli szellemi szabadságot és egyben műfaji gazdagságot kínált. Nem utolsó sorban: a bölcselkedéssel szemben – olykor azzal együtt - megteremtette a költői erő, az írói alkotásmód kultuszát. Ez pedig

11 A nemzeti múlt iránti fogékonyosság a magyar irodalomtörténetben – mások mellett - Arany János számos remekművét ihlette, de az angol „Ossian-daloktól” kezdődően a német őstörténet mítoszain át a skandináv „sagák”-ig több európai nép számára is jelentős volt. Az utóbbiak rekonstrukcióját, újraköltését tartotta – egyik – feladatának Grundtvig.

ismét csak közös vonása a két – rendkívül eltérő alkatú – gondolkodónak, akik ugyan számos műfajban és szerepben váltak meghatározóakká, de igazi otthonuk mégis az írás, az irodalom volt. Kierkegaard életművének döntő részében írói eljárások révén formálta meg gondolkodásának keretét és konklúzióit: talált kéziratok, álneveken kiadott művek, regényes elbeszélések, levelek, színházi élmények leírása jelentette azt a kontextust, amelyben nézeteit megfogalmazta, olykor – szándékosan – polemikus, vagy inkább „polifonikus” szerkezetben. Grundtvig ugyanakkor verseket, drámákat, tanulmányokat, esszéket, prédikációkat írt – és világtörténelmet, nem is egyet. Mindez természetesen lefordítható különféle szakterületek nyelvére és diszciplínák terminológiájára is: teológia, filozófia, történettudomány, pedagógia, stb. joggal tarthat igényt rájuk – de alapvetően mégiscsak írói életművekről van szó, és ennek szem előtt tévesztése igen súlyos következményekhez vezet¹².

Bizonyal alkati eltérésükből eredt, hogy Kierkegaard nem kívánt az általa elutasított intézményekkel semmiféle közösséget vállalni, és ennek során nem kevesebbet tagadott, mint a – számára talán - három legfontosabbat: az egyházat, az akadémiát és a házasságot. A klérussal kapcsolatos ellenszenva a telő évekkel csak nőtt – és ennek kifejezése során nem kevés drámai fordulat révén jelentős meghasonlást, olykor éppen szenvedést okozott magának és másoknak. Az egyetem sem jelentett számára semmiféle vonzást, „kihívást”, perspektívát – és nem csak a koppenhágai, de a berlini univerzitás sem, akár Hegel követőivel, akár a személyesen is hallgatott Schellinggel együtt. És nem volt ez másként a nőekkel sem, pontosabban azzal az egyetleneggel, akit eljegyzett és azután elhagyott: Regine Olsennel. Sajátos érzelmi paradoxáival ugyanis jegyesét annyira szerette, hogy még arra is képes volt, hogy a lány későbbi boldogsága érdekében elhagyja, amikor felismerte, hogy ő nem teheti boldoggá, s a szakítás megkönnyítése érdekében eljátszotta a szívtelen csábító szerepét. Mindent megtett tehát – mind társadalmilag, mind íróilag -, hogy kedvese majd odaadhassa magát valaki másnak, ami meg is történt, s bár hosszú élete végén Regine bevallotta, hogy jól sejtette, mennyit jelentett Kierkegaard-nak, azért boldogan élt, míg meg nem halt. A maga paradoxonjaival mégiscsak Kierkegaard volt a szerelmesebb és „hűségesebb”, ugyanis élete végéig minden művéből egy példányt Reginének szentelt, s egy kis szekrénykében helyezett el, hiszen haláláig legfontosabb ihletője és – elképzelt – közönsége az akkor már régen más férfival boldogan élő asszony volt¹³. Grundtvig szerelmi élete ezzel szemben éppoly földközeli és szenvedélyes volt, mint indíttatása, gondolkodása, egész működése: örömmel és könnyen engedett minden érzéki és emberi vonásnak, első házasságát hosszú élete során még két további követte, az utolsó jóval túl a hetvenen. Mert hát őt sem kevésbé ihlették meg a nők, mint Kierkegaard-t az az egyetlen lány, de hát alkatánál fogva számára nem a spekulatív, az „emberkísérletre” alkalmas, a művekben megformálható asz-

12 Ezért is olyan nehéz a két gondolkodó „besorolása” valamiféle tudományterület képviselőjeként, s a tisztán szaktudományos megközelítés során különös körülménnyel kell eljárni „interdiszciplináris” jelentőségük miatt.

13 Ennek egyik legfontosabb műve Kierkegaard: *A csábító naplója*, amely a *Vagy – vagy* részeként jelent meg. Ugyanitt az *Árnyképek* elcsábított és elhagyott asszonyok körvonalait rajzolja meg.

szony volt inspiráló, hanem a nagyon is kézzelfogható és szerethető; aki – uram bocsá – viszontszereti¹⁴.

Hatalmas életművük létrehozásához bizonyosan törvényszerű volt az ehhez vezető emberi, egzisztenciális és gyakorlati döntések sorozata. Kierkegaard a maga külön módján és olykor meghökkentő döntéseivel egészen új dimenziót nyitott meg a bölcséletben és teológiában, sokszor polemikus, végletes, szenvedélyes kérdéseivel. Mindezek révén a gondolkodás olyan ellentmondásaiba pillantott be, mint saját korában szinte senki; az sem véletlen, hogy évtizedekig kellett várni arra, hogy fogékony olvasói lehessenek. És talán az is szükségszerű, hogy elsősorban az irodalom számára lett ihletővé egész szenvedélye és logikája: Ibsen, a Dosztojevszkij nyomán felnövekvő orosz „ezüstkor” nemzedéke, majd Kafka és Rilke került hatása alá, mint azt remekműveik sorozata igazolja. Míg természetesen a bölcsélet és teológia is sokat köszönhet neki, bár némiképpen „lemaradva”: Heidegger-től Adornón keresztül Karl Barth-ig – és tovább. Grundtvig életművének egyetlen – különös – vonulata gyakorolt hasonlóképpen elementáris hatást otthon és külföldön egyaránt: a népfőiskolák elgondolása, s ekként az oktatással kapcsolatos nézetei. Amelyek feltehetően akkor kezdtek alakulni, amikor maga is igen „polemikus” viszonyt alakított ki saját iskoláival, majd pedig magántanítóként szembesült azzal, hogy milyen nehézségeket is jelent a tudás átadása, az ismeretek közlése, a fiatal lélek és szellem formálása. Feltehetően ugyanaz a radikalizmus teremtette meg pedagógiai elképzelését, mint ami annyi bajt okozott számára az egyházzal kapcsolatosan, csak itt a mozgástér volt nagyobb és az eredmény egyértelműbb. Abból indult ki ugyanis, hogy nem a holt nyelvek és felesleges ismeretek intézménye lehet életképes, hanem csakis az, ahol a szabad szellem és a kreatív ösztönök nem ütköznek semmiféle akadályba. Ezt erősítette meg több külföldi – angliai – utazásának tapasztalata is, elsősorban az oxfordi tanintézmények látogatása nyomán: a nem olyan régen még „ellenséges” Angliától tudott és akart tanulni. Első utazása nyomán rendre visszatért – olykor királyi támogatással – a közeli szigetországba, így 1813-ban, 1830-ban, 1831-ben és 1843-ban. Megragadta a patinás falak között mindig eleven tanár- „tutor-” és diák-viszony, s a koncentrált figyelem zálogának érezte, hogy az oktató nem valamiféle felkent autoritás, hanem inkább lélekvezető, amolyan szellemi „kísérő”, aki maga is tanulni akar a diáktól¹⁵. Az ismeretszerzésben elengedhetetlen kreativitást a fegyellemmel összeegyeztethetőnek gondolta, akárcsak a szó erejének és hatalmának elsődleges fontosságát, amelynek iránya nem feltétlenül az elmét, hanem a szívet célozza¹⁶. Ezért lesz majd népfőiskolai gondolkodásának középpontjában az ismeretek átadása előtt a költészet és a mítoszok

14 Kierkegaard utód nélkül halt meg – sőt: hálás volt a sorsnak, hogy „emberi lélek” nem köszönheti neki az életét, míg Grundtvig fia, Svend Grundtvig (1824-1883) dán népballadákat gyűjtött és adott ki, ekként folytatva apja munkáját.

15 Ennek előzményei egészen a szókratészi módszerig nyúlhatnak vissza az időben, ami pedig Kierkegaard számára volt meghatározó, legkorábbi írásaitól kezdődően (egyetemi disszertációját a görög bölcselőről írta).

16 A megértés és a „belátás”, „megvilágosodás” különbsége Pascaltól kezdődően alap gondolata a bölcséletnek és a teológiának, erre utal Kierkegaard is fontos művében a *Félelem és reszketés*ben, egyebek mellett.

megismertetésének fontossága, vagyis az identitásképzésnek és a világgép-alkotásnak az a folyamata, amely minden további ismeret keretét és értelmét jelenti.

Ahogy ezeket az ismereteket sem a „halott” könyvekben és életidegen tanulmányokban kereste, hanem a nagyon is mindennapiakban, és a sokakat foglalkoztatóban. Ez pedig elsősorban a mezőgazdaságra vonatkozott, annak nagyon is tág értelmében persze: föld, víz, termékenység, betakarítás, újrakezdés. Vagyis azon akarta kezdeni a tanulást és tanítást, ami legközvetlenebbül függ össze a mindennapokkal, mert jól érzékelte, hogy akkor a tudás majd „átvilágítja” ezeket a köznapokat. Amelyek így egyre tartalmasabbak és értelmesebbek lesznek – ha tehát van „dán csoda”, márpedig néhány nemzedék alatt csakugyan alapvetően alakult át a mezőgazdasági „talpazatú”, szegény, skandináv ország egy fejlett és iparosodó állammá, drámai vagy éppen tragikus megrázkódtatások nélkül -, akkor az erre is visszavezethető. Meg arra a társadalmi tapasztalatra, amit az iskolában lehetett elsajátítani: alulról épülő demokráciával, diák-tanácsokkal, közös döntésekkel, s ezek mentén az érdemi tudás kultuszával, majd annak felismerésével, hogy a tanulás nem zárul le gyerekkorban, de kamasz- vagy ifjúkorban sem, hanem folyamatos szükséglet, igény és parancs; hiszen maga a világ is változik velünk.

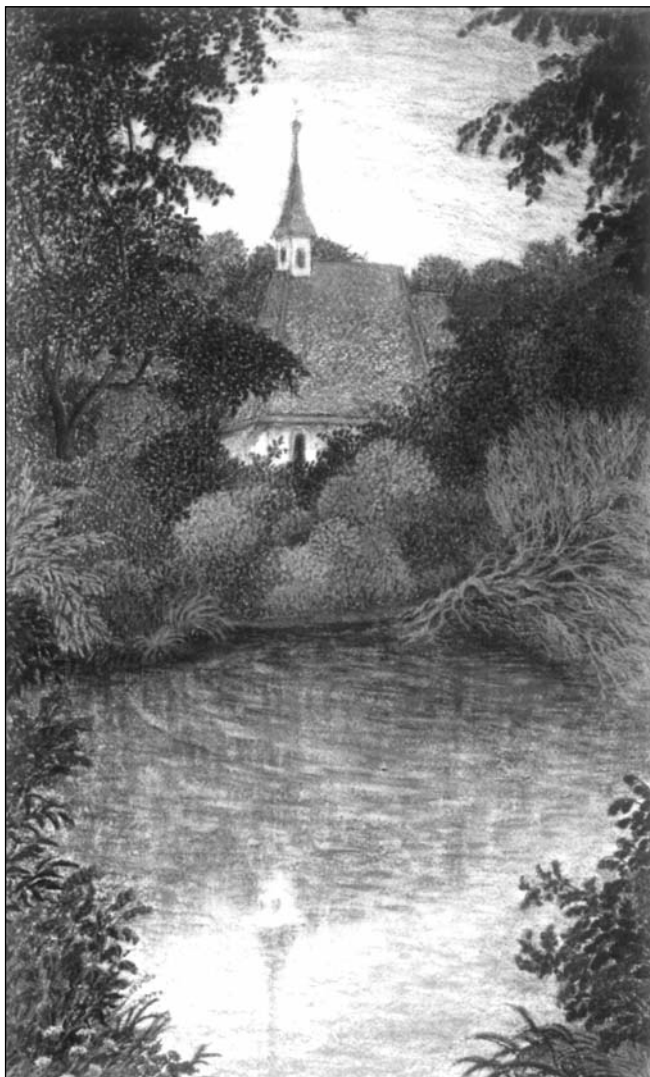
Ennek hagyományteremtésével lett Grundtvig az egyik legnagyobb hatású XIX. századi gondolkodó. Akinek talán szerencséjéhez – talán önismeretéhez – tartozott, hogy magát a népfiiskolát nem ő hozta létre, hanem egy odaadó híve: Kristen Kold, aki bár rendszeresen felkereste mesterét kérdései hosszú listájával, de azért inkább maga „fordította le” a szép teóriákat a gyakorlat nyelvére, semmint olykor a nem kevésbé rapszodikus lelkész. Aki a szegények kórházában, Vartovban szószékhez jutott, és haláláig prédikált - nem kevés örömmel és elégtétellel szemlélve, ahogy elgondolásai csakugyan „beérték”, termést hoztak és hosszú távra teremtették meg hazája jólétének alapját. Ami nem csak gazdasági volt, egyáltalán nem.

Hogy ennek során szinte minden ponton ellentmondott annak, amit a korszak másik zsenije – Kierkegaard – gondolt és írt, az egyikük igazságát sem befolyásolta. Sok kérdést láttak hasonlóan, és még több kérdésben tért el felfogásuk egymástól: elsősorban a vallást és annak gyakorlását illetően. Grundtvig számára ez közösségi élmény volt, örömteli, fényes, ünnepi – amelynek a legmagasabb pontján már csak a zene szólhat, és szárnyal a zsoltár, a mai napig az ő szavaival. Kierkegaard-nak ugyanez személyes, kínzó, magányos és elszigetelt élmény lehetett csak, senkivel sem megosztható, és semmiféle bizonyosságot nem kínál; legfeljebb a személyes döntés végletében rejlő abszurd hitét és a hozzá vezető szenvedését¹⁷. Grundtvig egyszerűen szószálhasogatónak vélte jelentős kortársát, Kierkegaard szerint pedig iskolásan lineáris volt a vartovi lelkész gondolkodása, aki talán soha nem hallott a dialektikáról. Ellenszenvét fokozhatta, hogy saját, viszolyogva kedvelt bátyja is „Grundtvig-hívő” volt, így mindkettejükről azt tartotta: úgy mennek el a lényeg mellett, mintha látnák.

És a két zseni kétféle hite talán ugyanannak az igazságnak két része volt. Vagy in-

17 Sokan – és nem ok nélkül – a modern ateizmus létrejöttében is döntő szerepet tulajdonítanak Kierkegaard-nak: kérdésfeltevésével, nyugtalanságával, szorongásával, a személyiségbe visszahúzó vallásos meggyőződés döntő jelentőségével.

kább: két fele. Nem csak a dán „Aranykor” számára, de valamiként az ekkor felvetett legalapvetőbb dilemmák esetében is, legyen szó akár vallásról, tanulásról, világról, közösségről. Az egyik a ragyogó, az optimista, a fennkölt ígézetében született: mintha valamiféle „nappali” világosságban lehetne szembenézni a legfontosabb kérdésekkel. A másik a magányos, a kételyekkel viaskodó, a borongó: mintha a Skandináviában többnyire oly hosszú éjszakák sötét tágasságában lehetne újrafogalmazni ezeket a dilemmákat. Itt nincs *vagy-vagy* – inkább kiegészítik egymást, vagy éppen egymásra következnek az ellentétek. De nem kauzálisan és nem is hierarchikusan, hanem szinte a létezés törvényszerűségének erejével, mint a nappal és az éjszaka. Egyik sem kiiktatható, egyik sem nélkülözhető. Egyik sem idegen.

Csendes táj

Hol vannak az Ordasok?

„– *Bürger... Menschen!* „ – szónokol a főhős Adam Heller Peter Gaspar Ordasok című könyvében. „*Nem szívesen panaszkodom, hiszen ahhoz képest, hogy mennyi rossz történik a világban, még mindig nagyon jó dolgunk van. De ez nem elég nekünk! És nem is erről akarok nektek beszélni! Hanem arról, hogy szakadékba tekintünk, oly mélybe, hogy nem látjuk a fenekét! Jövők bizonytalan, erszényünk üres. És mialatt politikusaink nem is olyan régen azt hazudták nekünk, hogy a gazdasági fellendülés hatását a nép már közvetlenül érzékeli, mi egyre többet dolgozunk, egyre kevesebb pénzért. Ezt a fellendülést mi hordjuk a vállunkon, anélkül, hogy bármilyen csekélyke hasznunk lenne belőle. Csak a gazdagok lesznek egyre gazdagabbak. Ők azok, akik lefölözik a hasznot, a bankok, a konszernek, a részvénytársaságok, a pénz urai! Ők az okai, az ő felelősségük ez, embertelenség, a szegénység, a gazdasági válság. És a politikusok, akiket mi választottunk, nem a mi érdekeinket szolgálják, hanem az övéket!*”

Ismerős a szöveg, s a tömeg, a hallgatóság igényeihez mérve megfelelően demagóg. Bárhol elhangozhatna az ún. modern világban, ahol válság van, ahol a korábbi „jólét-hez” képest most egy kicsit rosszabbul élnek az emberek, s időben bármikor, a római, a görög köztársaság óta egészen napjainkig.

Adam Heller azonban német, pontosabban zsidó származású német, s korunk elfuserált, ám jobbra vágó gyermeke, kit magasan kvalifikált, értelmiségi szülei már kora gyermekkorától kezdve igyekeznek mintapolgárrá nevelni. Hogy mit is jelent ez a háború utáni Németországban, ahol a nagyszülők még a holocaust áldozatai, vagy esetleg idejében emigrációba menekülő túlélői? Mindenképpen a normák elfogadását, az egymással szembeni türelmet, megértést, s az állandó belső önreflexiót. Ám Adam már egészen kisgyermekként szembe kerül önmagával, pontosabban azokkal a humanista elvekkel, melyeket szülei képviselnek, s melyeket ő maga is vallani szeretne.

A Heller család egy helybéliekkel telizúfolt bajorországi étteremben ebédel, ahol a férfiak hangosan panaszkodnak sorsuk rosszabbra fordulása (munkahely elvesztése, drágaság, zűrös politikai helyzet) miatt. A kis Adam nem egészen érti, hogy miről beszélnek, ám egyszerre csak ő is megszólal. Mit megszólal, valósággal ordít, hangja betölti a termet. S mintha nem is az ő hangja lenne, csak éppen belőle tör ki, az ő tor-kából: „*A zsidók tehetnek mindenről!*” Általános a megdöbbenés. Maga Adam szintén csodálkozik, hiszen egy szót sem ért abból, amit mond, ha ő mondja egyáltalán... S még rá is tromfol: „*A zsidók az okai minden bajnak!*”

A Heller család természetesen nem tudja befejezni az ebédet, hőseink villámgyorsan elhagyják a vendéglőt.

Innentől kezdődik Adam furcsa élete, mondhatni kálváriája. A hang ugyan sokáig nem szólal meg. Vagy ha mégis, akkor csupán morog, vonyít, gurgulázik. Sok-sok évnek kell eltelnie, Adamnak fiatal felnőtté kell válnia ahhoz, hogy újból értelmes, emberi hangként szólaljon meg lelkéből az a másik, akiről nem tudja, hogyan került belé, és

mit akar tőle voltaképpen. Közben megismeri a szerelmet, s a bohókásan kedves Maria oldalán andalog egy kellemes müncheni nyári estén, amikor hirtelen beleszaladnak egy szélsőjobboldali tüntetésbe. Mialatt a szónokokat hallgatják, a téren sötétbőrű fiatalok tűnnek fel, s összecsapnak a neonáikkal. Adam maga sem tudja, hogy milyen erő az, mely újfent elhatalmasodik rajta, s ezúttal artikulált mondatokat présel ki a kebléből:

„Ha mi egy szép napon hatalomra jutunk – rikácsolja a hang – akkor, igen, nos akkor majd elbánunk ezzel a söpredékkal, ezzel az alacsonyabb rendű fajjal...”

Adam előtt lassan megvilágosodik a szörnyű igazság. Nem más lakozik a lelkében, mint maga a Führer! Adolf Hitler személyesen!

Itt most meg kell, hogy álljunk egy pillanatra. A könyvben ugyanis ennyi a játék, a fantázia, Gáspár Péter ennyit enged meg nekünk és saját magának. (Szinte csupán melléktételként jelentkezik, hogy Adam nem hisz sem Istenben, sem más transzcendens dologban, s pont őbenne, a hitetlen Tamásban jelentkezik az Ördög. Azért nem egészen melléktétel, mert az ördögöt Wolfnak hívják, vagyis farkasnak, s így szólították Hitlert társai a húszas években, s ez a név, illetve az ennek megfelelő ordas viselkedés végig velünk lesz, az utolsó oldalakig.) A többi kőkemény valóság. Valóság, hogy világszerte előretörőben vannak a szélsőséges mozgalmak, valóság, hogy nálunk, Magyarországon is pattanásig feszült a helyzet egyes, a normaszegést gyakorta elkövető romák és a velük szemben fellépni kívánó (szintén normaszegő!) katonai egyenruhát magukra húzóknak között.

Valóság, hogy sokszor nosztalgizva gondolunk vissza azokra a karizmatikus vezetőkre, akiknek uralma alatt „jól mentek a dolgok”, amikor volt tej és lágy kenyér, nem volt bűnözés, és kiszámítható volt az élet.

És talán az is valóság, hogy mindnyájunkban ott lapul a gonosz ordas, a megfelelő pillanatra várva, hogy előugorjon tudatalattink mély sötétjéből, és átvegye először csak saját énkünk; majd tovább lépve, egyre nagyobb embercsoportok felett a hatalmat...

Én, ennek a kis cikknek a szerzője, hiszem azt, hogy nem csupán ordasok laknak a lelkünkben, hogy a költővel szólva, bennünk nem csak a tigris az, aki elidőz, hanem a szelíd őz is.

Az írásom elején idézett néhány sor a regény végén elhangzó nagy beszéd részlete, melyet a már pártot is alapító Adam Heller – Adolf Hitler (Wolf) tart a németek számára szimbolikus helyen, Berlinben, a Brandenburgi kapu előtt. Hogy milyen sikerrel, az maradjon egyelőre még titok az olvasó előtt. Persze, nem csupán ezért az egy titokért érdemes végigolvasni ezt a sodró lendületű kisregényt, melyet remélhetőleg még sok hasonló követ a Németországban élő szerző tollából.

„Szabó János Irtam...”

Népi kéziratosság Szatmárból

A paraszti írásbeliség fogalmába beletartozik minden alkalmi és rendszeres feljegyzés, verses vagy prózai írás, amelyet parasztemberek maguknak vagy a közösségnek, elsősorban a megőrzés igényével írtak. Ennek a szerepe – és természetesen a mennyisége – a 19. század végétől nőtt meg az 1868-as népiskolai törvény hatására, amikor hatalmas tömegek számára nyílt meg a lehetőség az írásbeliség gyakorlására.

A paraszti írásbeliség termékeinek két nagyobb csoportját különböztethetjük meg. Az első csoportba tartoznak a másolás útján létrejött parasztkéziratok (énekeskönyv, daloskönyv, vőfélykönyv stb.). A másik csoportba az önálló fogalmazású verses és prózai alkotások, amelyeket egyéni célokra készítenek egyéni gondolatokat kifejezve (levél, parasztkrónika, parasztönéletrajz, hírversek stb.)¹. Ezek az írásos alkotások kétféle hagyomány határán keletkeznek: irodalmi műfaji mintákat követnek, de stílusuk, képalkotásuk, kifejezőmódjuk gyakran a hagyományos népköltészeti alkotásokat idézi meg.

A paraszti írásbeliség emlékeit régóta vizsgálja a néprajztudomány, műfajok szerint is elkülönülve. Vizsgálatom célja, hogy a már feldolgozott, elemzett anyagot újabb, Bereg és Szatmár vármegyék területén keletkezett írásos emlékekkel egészítsem ki. A vizsgált dokumentumok a fentebb vázolt mindkét nagyobb csoportba beletartoznak. Sőt az egyes kéziratok egységei átjárásként is értelmezhetők a csoportok között, mivel tartalmaznak önálló alkotásokat, illetve megtalálhatók bennük a másolt alkotások is.

A valamikori Bereg és Szatmár vármegyék területéről is sikerült jó néhány kéziratot emléket megmenteni az utókor, egyszersmind az etnográfia számára. Ezeket a Beregi Múzeum őrzi, Vásárosnaményban. Még a múzeumalapító Csiszár Árpád kezdte el a gyűjtésüket, megőrizve így számos, a környező falvakból származó, a 20. század elején íródott kézírásos emléket.

A Beregi Múzeum Történeti Dokumentumtárában I. világháborús levelek, katonai okmányok, rajzok, feljegyzések, naplók mellett találkozunk az I. világháború idejéből verses kéziratokkal is. Ezek között vannak olyanok, amelyeket a háborúban szolgáló, hadifogságba került helyi parasztemberek készítettek, s aztán a családi hagyatékból kerültek a múzeum tulajdonába.

A mérki (Szatmár vm.) Szabó János kéziratgyűjteménye tartalmazza a legtöbb darabot a hasonló jellegű anyagok közül a Beregi Múzeum Történeti Dokumentumtárában. Szabó Jánosnak nem csak a fogságban írt beszámolóit tartalmazza a hadifogságban tapasztaltokról, hanem vőfélyverseket, köszöntőket, halotti éneket stb. is.

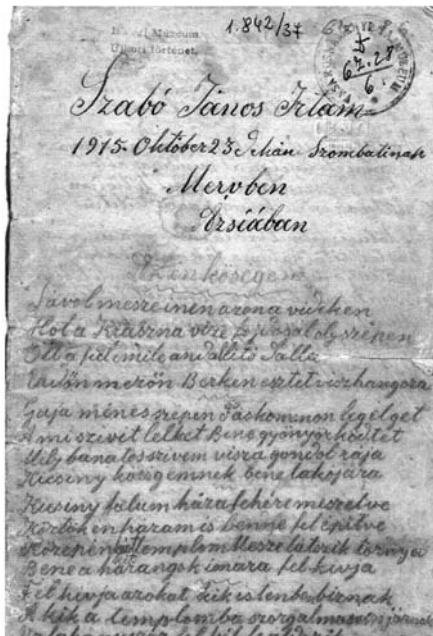
A több különálló lapra, illetve több füzetbe vezetett eredeti kézirat (L. sz. 1842/37.,

1 Ujváry Zoltán: Népi kéziratok verseskönyveink. *Műveltség és Hagyomány* I–II. 111–146. 1960.

1849/37.) másolatban, legépelve megtalálható a Beregi Múzeum Adattárában is (BMAT 41. dosz-
 zsié, 1–479.). Ez az adattári dosszié tartalmaz-
 za azokat a verseket, amelyeket Csiszár Árpád
 1949-ben másolt le kézirással Mérken az eredeti
 kéziratokból. Akkor ezek a kéziratok Szabó Já-
 nos lánya, Kiss Lajosné szül. Szabó Ilona birto-
 kában voltak. Addigra már az apja meghalt, állí-
 tólóg tüdővészben, az ő felesége sem élt. Csiszár
 Árpád 1969. június 8-i feljegyzése szerint egy
 kötet nem lett lemásolva, amelyben a bécsi reg-
 ruta életét verseli meg a szerző².

Az 1915-ben vezetni kezdett, borító nélküli,
 cérnával összefűzött egyik notesz fedőlapján a
 következőt olvashatjuk:

„Szabó János Irtam
 1915. Október 23 Ikán Szombatinap
 Mervben
 Ázsiában”

Szabó János versei

A hadifogoly-élmények mellett ez a kis összefűzött kötet tartalmaz egy vőfélyköny-
 vet is, amely sorra veszi a lakodalom egyes fázisait, az ilyen jellegű kollektciók szokása
 szerint. Megtálaljuk itt sok más mellett a kalács-, a bor-, a pálinkaköszöntőt, a leves,
 a káposzta, a „sültkakashus”, a húsleves, sütemény, szilva, kása stb. előtti rigmusokat,
 ugyanúgy mint a kikérés, kiadás, meg a többi ceremóniális elem verseit is.

Szabó János vőfélyversei

A végén olvashatjuk:
 „Szerkesztette Szabó János
 1916 Január 15
 Hodzsenbe Ázsiában
 Eszta vőfény Könyvet”

Szabó János a háborús beszámó-
 lójában megverseli a háború kezde-
 tét (1914-ben a háború megkezdése),
 Ferenc Ferdinánd meggyilkolásától
 kezdve a harci cselekményekig, a bú-
 csúzás, vonulás, a felfokozott 1914-
 es nyári napok hangulatától a hadifo-
 golylét nyomorúságos körülményéig.

2 Csiszár Árpád feljegyzése a Beregi Múzeum Adattárában. BMAT 41. 38.

Megismerkedik az olvasó az étkezéssel (*Fogyók étkezése Ázsiában*), a keserű, nagyon fekete kenyérrrel, amely „*Megfeküdt mint a föld az ember beleibe*”, vagy egy a foglyok által nagyon várt halpeccsenyével, ami azonban „*a háboru előtt ki lett még ám fogva*”, ezért:

„*Szine szép piros volt, mégis volt egy baja,
A tálról két nap múlva oszlott el a szaga.*”

Név szerint foglalja versbe katonatársait (*Rajunkról való történet*); itt is feltűnik a mosás és a tetvészkedés mint obligát hadifogoly-tevékenység. Egy hasonló című versben, mint Baráth Menyhért népi verselőé³ (*Folyó partján*), a tisztálkodás, tetvek kiirtása műveletét kísérhetjük figyelemmel.

A különösre, az egzotikusra való rácsodálkozás a témája az *Építkezés és viselet Mervben* c. versnek. Valóságos etnográfiai leírással találkozunk a költemény soraiban. A mérki parasztember mindent meg- és feljegyezz, amely az otthoni, megszokott világtól eltér. Tudja, hogy valami olyat figyelhet meg a rendkívüli körülmények következtében, amelyre egyébként – a békés, monoton, a megszokott rendet ciklikusan ismétlő paraszti életrendjében – soha nem lenne alkalma. Megfigyeléseit saját környezetének szánja, ha majd egyszer remélhetőleg hazatér. A szöveg létrehozásának elsődleges motiváló tényezője a dokumentálás igénye.

„... *Tégla fundamentuma, sárból vert a fala,
Sima a teteje, nincs rajta szarufa.*

*Kerítése is vert falból állanak,
Pár évek multával össze is omlanak,
Ez a kerítés ám nem kerül sok pénzbe,
Körül hát ároknak kiadja a földje.*

(...)

*Török, perzsának hát ez a viselete,
Egy nagy göndör szőrű sapka a fejébe.
Vékony kabát, rajta rózsás reverenda,
Lábán pedig egy szép zerge bőri csizma.*

(...)

3 Ennek elemzését lásd: Varga János: Közösségi elv és dokumentálás. Baráth Menyhért jándi népi verselő. In Dám László (főszerk.): *Jósa András Múzeum Évkönyve*. XLIX. 313–323. Nyíregyháza: Jósa András Múzeum, 2007.

*Van itt egy perzsának 2-3 felesége,
Külön van mindegyik, vele a gyermeke.
Asszonyt, ha eladja, a lány megy az anyjával,
Fiu gyermek pedig marad az apjával.*

(...)

*Juhok és a disznó mind másféle fajta,
Ezeknek voltam tehát szemtanuja.
Hátra maradt itt még kokas, tyuk és liba,
Kutya és a macska, ez a miénk fajta.*

(...)

*Vonószék formával szántja meg a földet,
Amibe belefog két kicsi ökröket,
Járom helyett nekik gömbölyü darab fa,
Egy darab deszkába fogak, ez meg a berena...”*

A távoli idegenben az otthonra visszaemlékező gondolatait nem csak az tölti ki, hogy milyen extremitásokkal szembesül aktuális környezetében, hanem fantáziáját megindítják az otthon maradtak mindennapos gondjai is. Az „*Otthon maradt családainról*” c. vers elbeszélője felidézi saját paraszti életmódjának szokásos rutinját, az egymást követő tevékenységeket. Ezeket most, az ő hadifogsága idején a feleségének és gyermekeinek kell ellátnia.

A vers egy pontján az asszony veszi át a narrátor szerepét, és az ő elképzelt szavai sorolják elő a hazai földművelő munkák feladatait, az egész évre vonatkoztatva. Ha az előbb idézett vers az idegen, ázsiai vidék etnográfiját nyújtja a későbbi olvasónak, akkor ez a vers részletes és precíz néprajzi leírásként szolgálhat a 20. század eleji alföldi, beregi paraszti életmódról.

A törpebirtoktól a kolhozig

A szövetkezeti kérdés vitája Veres Péter paraszti jövőképe kapcsán

Az 1945-ös esztendő a magyar szegényparasztság számára igen fontos eseményt hozott. Végre valóra vált több évszázados álmuk: a földosztás. Azonban az álom nagyon rövidnek bizonyult: ahogyan vége felé következett a magyar demokrácia történetének egyik nagy lehetősége, a koalíciós időszak; úgy látszott semmivé fozlani az örök paraszti magántulajdon esélye. A *Válasz* 1947. júliusi számában Veres Péter azon töprengett, hogy a konkrét politikai helyzetben, vagyis a koalíció válságának idején újból a megmaradás törvényének kell érvényre jutnia; a legfelső döntéshozatal szintjén is. Kétségei voltak afelől, hogy a baloldal pártjain kívül másokkal is lehetne szövetkezni a koalícióban, és bizakodott abban, hogy a Parasztpárt megtalálja az egyezséget a kommunistákkal. Ugyanakkor egyértelműen a kisbirtokos parasztságban látta a jövő bázisát, s a rájuk épülő szövetkezeti rendszerben, parasztdemokráciában.¹ Tehát őszintén, a kommunisták hazug, idegenlelkű taktikázásától elhatárolódva, töretlenül hitt a parasztság jövőjében.

A kommunisták taktikája a szövetkezeti kérdésben a kivárára és a megtévesztésre alapozott. Akárcsak a proletárdiktatúra kérdésében: 1945-ben még mindazok a személyek tiltakoztak a proletárdiktatúra bevezetésének még a gondolata hallatán is, akik a fordulat évétől tevékenyen részt vettek az ország diktatorikus irányításában. Ugyanígy ami a földtulajdonról illetve, Révai József szerint a Kommunisták Pártjához határozottan a magántulajdon elve alapján állt. Két-három év múltán pedig hasonlóképp erőteljes fordulattal a kolhozosítás mellett döntött. Vagyis amint a hatalmi viszonyok lehetővé tették, a kommunisták azonnal és ellentmondást nem tűrve a szovjet mintába kényszerítették a magyar politikát, gazdaságot.

A szövetkezeti kérdés 1948-ban került igazán előtérbe, s nem csupán Veres Péter fejtette ki a parasztpárt, a népiek részről a koncepcióját, hanem Erdei Ferenc is.² Erdei azokat a szövetkezeteket tekintette mintának, melyek a szokásos szövetkezeti tevékenység (beszerzés, értékesítés) mellett a tagok magántulajdonának meghagyásával, a termelés valamely mozzanatának szövetkezeti ellátásával szolgálják a termelés előbbre vitelét. Szem előtt tartotta a parasztság földhöz való ragaszkodásának sok évszázados hagyományát, a földreform következtében megerősödött kistulajdonosi álláspontot, a társult tagok birtokrésze telekkönyvi állományukban maradt volna, és a haszonelosztásnak az egyik tényezőjévé lehetett volna.

1948 tavaszán a parasztpárt ehhez az irányvonalhoz tartotta magát, Veres és Erdei a készülő szövetkezetügyi rendelettel kapcsolatban ki is fejtette a véleményét. Megjegy-

1 BIRÓ Zoltán, *Saját út*, Budapest, Eötvös Kiadó, 1989. 71.

2 ERDEI Ferenc, *A magyar szövetkezeti mozgalom új útjai*, Sarló, 1948.

zéseiteknek markáns részét képezte a figyelmeztetés, hogy azt a fejlődési folyamatot, melyet a földművesszövetkezeti mozgalom megerősödése kíván, máról holnapra próbálják megvalósítani. Szintén a fokozatosság elvének betartását kérték a földművesszövetkezeti tagság kiszélesítésére irányuló törekvés betartásában is, ám Rákosi augusztus 20-i beszéde után nyilvánvaló lett a kommunista párt azon törekvése, hogy a kollektivizálásra is kiterjessze a megkérdőjelezhetetlen agresszivitás elvét. Ebbe már Veres Péternek – ahogyan bárki másnak sem – nem lehetett beleszólása.

A kollektivizálás történetéhez hozzá kell tennünk az előzményeket is. 1948. február 11-én Erdei Ferenc a nyilvánosság elé tárta a Nemzeti Parasztpárt átfogó tervzetét a szocialista szövetkezetesítésre vonatkozóan. 1948. április 22-én a MKP Politikai Bizottsága megalkotta a Szövetkezeti irányelveket, melyekben kifejtette, hogy nincsenek még meg a feltételei a szövetkezeti gazdálkodásnak. Azonban a jugoszláv kommunista pártot, és Titot, a „láncos kutyát” elítélő párthatározat egyben azt is kimondta, hogy az ott működő magángazdaságok óráról-óra termelik a kapitalizmust. Így már érthetőbbé válik a hirtelen fordulat, ami 1948 tavasza és nyara között bekövetkezett: tavasszal még a szövetkezetek, és egyben a parasztpárt ellen foglalt állást a kommunista párt, nyáron viszont már egyenesen a szövetkezetesítés gyorsítását követelte.

Ebben a gyorsan változó politikai légkörben keletkezett az újabb tanulmány, mely egyúttal le is zárta a tanulmányírás sorozatát. Természetesen nem kell azt gondolnunk, hogy Veres Pétert többé már nem foglalkoztatták a nemzet sorskérdései, mindössze arról van szó, hogy figyelmét és energiáját az epikus, széprózái művek írása kötötte le, a sorskérdésekről ezen túl publicisztikai írásokban értekezett.³ *A paraszti jövődőt* minisztersége üres óráiban írta, ez is mutatja, milyen „felelősségteljes” posztot kapott a kormányban. Új magyar sorskérdést látott felbukkanni, de ez az új igazából még mindig a régi, ami kezdettől fogva foglalkoztatta az író, csupán új körülmények között kellett újrafogalmazni a kérdést és keresni rá a választ. Hiszen a föld megművelésének kérdése, a mezőgazdaság modernizációja, az elavult paraszti termelési módoknak újabbakkal való felcserélése a népi mozgalom közíróinak gyakorta elővett témája volt. *Az Alföld parasztsága lapjain* már ott találhatjuk *A paraszti jövődő* fő gondolatának alapelemét: „...szövetkezeteknek vagy mechanizált nagyüzemeknek, illetve a kettő kombinációjának vagy belterjes birtokrendszernek ... kell jönnie.”⁴

Azoknak ajánlotta könyvét Veres Péter, akik új országot akarnak építeni. Elsősorban a parasztságnak, de minden dolgozónak, értelmiséginek is, a népfrontgondolat jegyében. A parasztság számára persze a föld kérdése a legfontosabb, ezen belül is a földművelés útja. Veres Péter igyekezett közérthetően, a parasztok számára is olvasmányosan tálni ezt a meglehetősen bonyolult kérdéskört, de helyenként igyekezete megbicsaklik, és bonyolult közgazdasági-szakmai fejtegetésekbe kezd, nem beszélve arról, hogy a politikai lóláb is előtűnik. Nem véletlenül, hiszen elsősorban politikai-hatalmi kérdéssé vált az, hogy szövetkezetek vagy magángazdaságok termeljenek a kiosztott földeken.

3 Kötetben: *Történelmi jelenlét*, 1970.

4 VERES Péter, *Az alföld parasztsága*, Budapest, Magyar Élet, 1942.

Veres Péter álláspontjának megértéséhez ismernünk kell a Nemzeti Parasztpárt 1945 szeptemberében közzétett programjának bevezető sorát: *Szabad kisbirtokos parasztságot akarunk.*⁵ S e célkitűzésből a *kisbirtokos* a leglényegesebb elem.

Az agrárium gondjait Veres Péter a XIX. században kialakult agrárkapitalizmus termelési viszonyaiból eredezteti. Ma már csak csodálkozhatunk azon, hogy a föld mennyisége és a mezőgazdasági munkások túlnépesedése milyen földéhséghez vezetett, de a népi mozgalom tulajdonképpen kezdetétől fogva erről beszélt. A hárommillió koldus ügyét még az 1945-ös földosztás sem tudta megoldani, hiszen megnövekedett a törpebirtok aránya: az átlagjuttatás családonként 5 hold volt, holott 10-20 hold közötti földterület tudta volna kellő mértékben biztosítani egy sokgyermekes parasztcsalád megélhetését. Emellett a háború elpusztította az igásállatok, a felszerelések, gépek nagy részét, így a gazda sokszor magát vagy családtagjait volt kénytelen az eke elé fogni, majdhogynem Basta korabeli állapotok közepette.

Kulcskérdés volt a parasztfiatalok jövője is, mivel a mezőgazdaság, úgy tűnt, nem képes elegendő munkaalkalmat teremteni, megélhetést nyújtani. Veres Péter 1948. március 3-án egy ankéton szólalt fel a parasztfjúság ügyében.⁶ Szerinte a földreform elkésett, sok a törpebirtokos, nincs egység a parasztságon belül, társadalmi, gazdasági, kulturális felzárkózásra van szükség, csak így lehet új országot felépíteni.

A *Szabad Szó* 1948. február 27-i számában Veres a parasztfjúság lehetőségeiről írt.⁷ Falun nincs munkalehetőség, a fiatalok a városba, az iparba áramlanak. Így vidéken, még ha munkalehetőség lenne is, munkaerőt akkor sem találnának hozzá. Ezekre a problémákra a szövetkezet a megoldás, tehát alapvetően Veres Péter nem ellenezte a szövetkezetet, csupán más szerepet szánt neki, mint a kommunisták. Meg kell szerezniük a parasztfiataloknak a szükséges alapismereteket, mindenekelőtt a tanulás lehetőségét, ezáltal kell munkaalkalmat teremteni, s mindezt ifjúsági szervezetek kiépítésének a keretében. Persze azt a problémát még a képzés, a szövetkezet sem tudta megoldani, ami az öröklés során következett be, tudniillik a földek felaprózódását az örökösök kezén.

A föld méretén túl olyan kulcskérdéseket sorakoztat fel a kötet, melyek a mezőgazdaság fejlődését hátráltatják. Az egyik ilyen kérdés a tervezdélkodás hiánya, sajátos kifejezéssel Veres Péter ezt számvetéses gondolkodásnak nevezi, ami semmiképpen nem azonos egy hároméves vagy ötéves tervvel, sokkal inkább a termelés és az értékesítés kapcsán felmerülő gondok megoldásában segített volna. Érinti a tanulmány a külterjes és belterjes termelés kérdéseit, valamint olyan járulékos problémákat is, mint az agrárrolló vagy a földjáradék. Számos párhuzamot von az iparosítás nehézségeivel, hiszen ott is kevés volt a nyersanyag, a technológia elavult, sokszor súlyos ráfizetéssel járt a termelés, s mindez az állam nyakába szakadt. Szintén örökölt problémaként tűnik fel a pénz és a hitel hiánya. Befektetési politikát soha nem alakított ki a paraszt, mert

5 *Magyar történelmi szöveggyűjtemény, 1914-1999.* I. kötet, szerk. ROMSICS Ignác, Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 440.

6 SIMÁNDI Irén, *A Magvető parasztfiataljai, 1948-1950,* Budapest, Gondolat, 2007. 33.

7 SIMÁNDI i. m. 124.

vagy nem volt hozzá pénze, vagy a bankok nem is kínáltak befektetési lehetőséget, ha volt is némi pénze, azt rögtön földvásárlásra fordította, s ez hagyományként öröklődött generációkon át.

A tanulmányokban megszokott szerkezeti megoldást alkalmazva a szerző a problémák és körülmények felvázolása után a megoldási lehetőségekre tér. Az elsődleges megoldási mód, ahogyan azt a korszellem is diktálta, a politika szintjén valósítható meg. A népi demokrácia és a reakció eltiprása, valamint a munkásság és parasztság együttműködése – ezek a szólamok a napi sajtóban is jelen voltak, így sok újdonságértékük nem volt. Érdekesebb a kisüzem és a nagyüzem problémája, amiről a harmincas években a népiek teoretikusai annyit értekeztek.

A vitát Imrédy földreformprogramja váltotta ki még 1938-ban, mivel a miniszterelnök inkább kishaszonbérletekre gondolt, a földéhség kielégítésére, semmint paraszti örökutalajdonra. Adorján János professzor útmutatásai, s 1941-ben kiadott hétéves mezőgazdasági terve nagy hatással volt Kovács Imrere és Erdei Ferencre, innen vettek számos elképzelést kisüzem és nagyüzem összeegyeztetéséhez. Adorján a mezőgazdaságot külső üzemkőrré és az erre alkalmatlan belső üzemkőrré osztotta, az előbbi számára javasolva az iparszerű nagyüzemi termelést, az utóbbinak pedig a családi művelési formát.⁸ Ezzel a javaslattal összhangban mondta Kovács Imre, hogy a szovjet a külső üzemkörben sikert aratott a nagyüzemi műveléssel, a belsőben viszont kudarcot vallott a kollektivizálással, mert kihúzta a paraszt lába alól azt a talajt, ami megélhetését biztosíthatta volna. Veres Péter ezért adta a kisüzemre a voksát: tudta, hogy az erőszakos szövetkezetesítés egyrészt ellenkezést szül a parasztok körében, másrészt megfosztja őket attól, amire maguk s őseik évszázadokon át vágytak; a talpalatnyi földtől.

A paraszti jövőendő gondolati előkészítéséhez tartoznak azok a tanulmányok, melyek 1947-től jelentek meg a *Válasz* hasábjain. Adorján János ésszerű tagosítást, gépesítést javasolt a kistermelő és a nagyüzem erényeinek egyesítésére, hátrányainak kiküszöbölésére. S legfőképpen: szövetkezetek, szövetkezeti mezőgazdasági- és ipartelepek létrehozása a megfelelő helyi társadalmi-gazdasági viszonyok kiépítésével együtt.

Kárász Artur szerint egy megcsonkított, nyersanyagokban szegény ország egyetlen útja a saját invenció útja lehet csak, ehhez pedig átgondolt, jól előkészített tervgazdálkodás adhat hátteret. Veres Péter 1947 májusában Adorján és Kárász gondolatait mintegy összegyúrva fogalmazta meg programját: „*szabad kisbirtokos termelés, de apró törpebirtokon és ugyanakkor mégis tervgazdálkodás és gépesített modern mezőgazdaság kell ide.*”⁹

Az 1946. év gazdaságpolitikai döntéseit figyelembe véve különösnek tűnhet az, hogy Veres Péter a kisüzem mellett foglal állást. Ebben a kérdésben nem vette figyelembe a szovjet példát, pedig korábban igen lényeglátóan jelentette ki, hogy a Szovjetunió árnyékában kell nemezetté érlelődünk. Cserbenhagyta volna a realitásérzéke, netán az időről-időre eluralkodó naivitása hozta választását? Ráadásul azt állította, hogy a kom-

8 SALAMON Konrád, *A harmadik út kísérlete*, Budapest, Eötvös Kiadó, 1989. 41.

9 BIRÓ Zoltán i. m. 73-74.

munisták is a kisüzemet támogatják a nagyüzemmel ellentétben, holott az agráriummal kapcsolatos elképzeléseket a kommunisták nem tették közzé, egészen a kecskeméti beszédig.

Bata Imre, Veres Péter monográfiusa szerint *A paraszti jövő* elébe akart vágni a kommunista párt parasztpolitikájának, elsőként akarta ismertetni parasztprogramját, hogy ezzel is megpróbálja megakasztani, befolyásolni a kommunistákat. Annyiban igaz lett Veres Péternek, hogy a közlekedést és a nagyipart, valamint a gazdaság főbb ágazatainak irányítását állami kézbe veendőnek tartotta. A népgazdasági szektort, azaz árucserét, értékesítést, beszerzést, hitel- és betétügyleteket a szövetkezetek tulajdonában tartotta volna, míg a földet, kisvállalkozást szabad magánkézben. A kommunisták azonban a történelem, a forradalom logikáját, dialektikáját követték, nem pedig Veres Péter koncepcióját.

S hogy mennyire bizonytalan volt a politikai tájékozódásban Veres Péter, azt jól mutatja, hogy a kisüzem és nagyüzem vitájában azt a javaslatot tette, döntsön maga a parasztság. Soha erre példa nem volt a történelem során, s maga Veres Péter is tudta, hogy az ilyen kérdésekben mindig is a pártok döntöttek. Ezért azt kell mondanunk, hogy a megoldási javaslatok terén az utópikus szocializmus ábrándjai kaptak helyet. Ha megvalósult volna ez a javaslat, nyilvánvalóan a nép járt volna jobban, talán a nemzeté válás rögzös útján is elindulhatott volna, azonban a realitás sorra megcáfolta Veres Péter világjobbító elképzeléseit.

Amikor a szövetkezeti rendszer megvalósíthatóságáról ír, akkor a szabad kisbirtokrendszerre gondol, elutasít bármilyen más termelési rendszert. A farmrendszer túlesik a magyar paraszt látókörén és hagyományain, a kolhoz pedig a szabadságszerető parasztnak, aki úr akar lenni a saját portáján, szintén alkalmatlan. Ekkor már közszájon forgott a „csajkamese”, vagyis a parasztság körében terjedt az erőszakos kolhozosítás verziója.

B. Nagy László úgy látja, hogy a Veres Péter tanulmányaiból kiolvasható világgépének a társadalmi-politikai vetülete *A paraszti jövő*, melyben a belterjes gazdálkodás, minőségi termelés indokolt – és akkoriban értetlenül fogadott – követelését a szocializmus olyan koncepciója határozza meg, mely lényegében sértetlenül hagyja a kisparaszti magántulajdont, és csak értékesítő- és hitelszövetkezetek, valamint részleges termelési társulások jogosultságát ismeri el. Más szóval a szocialista, kollektív társadalmi viszonyokat és szemléletet a kistulajdonosi szerkezettel akarja összeegyeztetni. Sőt, nem csupán a mezőgazdaságban képzelt el magánkézben fekvő gazdaságokat, hanem a kisipar, a kiskereskedelem, a kisvállalkozás a magángazdasági szektor részeként jelenik meg.¹⁰ A többes szám első személyű megfogalmazás arra utal, hogy a gazdaság szerkezetének koncepciója nem csak Veres Péter, de egyszersmind a Nemzeti Parasztpárt álláspontját tükrözi.

Erdei Ferenc 1967-ben emlékezett vissza a tanulmány vitájára, melynek során elég élesen, sőt talán durván szembeszállt Veres Péter nézeteivel. Vele szemben a mezőgaz-

10 VERES Péter i. m. 94-95.

daság szocialista átszervezését képviselte, s igyekezett kimutatni, hogy az egyéni-paraszti gazdálkodásnak már közeli perspektívában sincs létjogosultsága, életképessége.¹¹ Két évtized távlatából belátta, hogy a családi művelés, háztáji gazdaság és a kisebb kollektívák érdekeltsege, s az egyéni érdekelttség nem nélkülözhető eleme a szocialista mezőgazdaságnak, s nélkülük a belátható jövőben sem lehet boldogulni.

Erdei kritikája akkor, 1948-ban pontosan a megoldási lehetőségek tévedéseire hívta fel a figyelmet.¹² Erdei szerint a közszájon forgó agrárkérdések jórészt a feudálkapitalizmus korának agrárszemléletét tükrözték, vagyis Veres Péter problémafelvetése sem volt helyes. Azt nem kérdőjelezte meg, hogy parasztemberként ért a termeléshez, ám a szakmai kérdésekben már jóval szkeptikusabb. A kisüzem és nagyüzem kérdése Erdei szerint csak megtévesztő álprobléma; a kolhozgyanú elhárítása mellett Veres Péter megteremtette a paraszti kisgazdaság valószínűtlen legendáját. Erdei szemében ez a „legenda” ugyan nem a kapitalizmus útja, de nem is a népi demokráciáé, Veres Péter szemlélete retrográd, nem haladja túl háború előtti nézeteit. S legfőképpen arra mutat rá Erdei, hogy a szövetkezeteknek szánt szerep tisztázatlan marad a könyvben, nyilván azért, mert írója csak háttérintézménynek szánja őket a termelő parasztság munkájának segítésében.

Veres Péter gazdasági téren tanúsított naivitása abban is megnyilvánul, ahogyan a tőkegyűjtésre tesz javaslatot: a kereskedelem hasznából és a módosabb középrétegek fogyasztásából kell elvenni. Egyrészt azért naiv, mert nem törődik a népgazdaság összetett mechanizmusával, a pénzforgalom jellegével, úgy tekinti a gazdaságot, mint egy pénztárcát, aminek van néhány rekesze, s innen oda téve bizonyos összeget, nem változik semmi. Másrészt demagóg, mert Ludas Matyi és Robin Hood módjára a szegényparasztság által gyűlölt gazdagok jövedelmeit csapolná meg. Ezek az elképzelések semmiképpen nem egy komoly tanulmány lapjaira valók, sokkal inkább tükrözik a korabeli sajtó harcos beszédmódját és tematikáját. Veres Péter ebben az esetben is hasonló taktikai hibát követett el, mint a *Szocializmus, nacionalizmus* megírásának idején: olyan kérdéshez szólt, amihez nem kellett volna.

Ugyanilyen földtől elrugaskodottságot tanúsít a puritanizmus elvének hangoztatásával. A tőkegyűjtést a fogyasztás visszafogásával is elősegíthetőnek tartotta: külföldi kávé helyett magyar árpakávét javasolt, feleslegesnek tartotta a teát, citromot, déligyümölcsöt, fűszert, mert a parasztok azt úgysem ismerik. Csakhogy ismerős lehet számunkra ez az elv, ami szerint le kell mondani az életnívó emeléséről, hogy a beruházásokat előtérbe helyezhessük: a kádári szocializmus folytonos nadrágszíjszorítása sejjlik fel az efféle törekvések mögött, s a magyar társadalom, amely évtizedek óta csak összébb szorítja a nadrágszíjat, bizonyíthatja e törekvés hasztalanságát. Semmiből nincsen semmi – idézi az író maga is a népi bölcsességet, mégsem tartotta magát ehhez az elvhez, a semmiből pusztá lelkesedés útján akart új országot teremteni.

Veres Péter majd mindegyik könyve, de mindegyik tanulmánya körül széles társa-

11 ERDEI Ferenc, *Veres Péter köszöntése*, Kortárs, 1967/1.

12 ERDEI Ferenc, *A paraszti jövő*, Fórum, 1948. július 7.

dalmi vita bontakozott ki, azt jelezve, hogy az adott téma sokak számára fontos. Erdei Ferencen és Bognár Józsefen kívül Dobi István földművelésügyi miniszter (Kisgazdapárt) is hozzászólt a könyvhöz, illetve Rákosi augusztus 20-i beszéde is tulajdonképpen a kötet kapcsán említi a szövetkezetesítés tervét.

Ezek után Darvas József, akkori építés- és közmunkaügyi miniszter, a kommunisták oldaláról írt bírálatot, melyben először is a félreértések tisztázását tartotta fontosnak. No nem azért, hogy Veres Péter nézeteit tisztázza, netán melléjük álljon, hanem kizárólag annak elkerülése érdekében, hogy a reakció a bizonytalanságok kihasználásával utat keressen magának. Darvas írása teljes mértékben a pártpolitika kiszolgálására törekszik. A paraszttromantikát, a harmadik utat tagadja, illetve az egész könyvet csakis az író személyes véleménynyilvánításának tartotta.

Erdei szintén a kommunisták szájízének megfelelően tálalta a maga kritikáját, nemhiába, mert akkor a párt főtitkára volt, azonban hozzáértése megkérdőjelezhetetlen, míg Darvasból a propagandista beszél. Azonnal felfigyelhetünk a kommunisták bikkfanyelvezetén írt mondatokra, melyek napi szinten hallhatóak és olvashatóak voltak: „...a reakció legkülönbözőbb elemei a Veres Péter könyve körüli vitánál szeretnék megsütni a maguk politikai peccsenyét... mind a hazai, mind a nemzetközi reakció utolsó reménysege az, hogy a parasztságot... szembe lehet állítani a fejlődéssel.”¹³ A szöveg végki-csengése az, hogy kulák nagygazdák és reakciós polgárok, akik eddig „gatyás kommunistának”, „sültparasztnek” titulálták Veres Pétert, most hirtelen kezdenek melléállni, mert támogatja a kisbirtok- és ami még fontosabb a közelgő kommunista hatalomátvétel árnyékában - a magántulajdon létjogosultságát. Ebből Darvas arra következtet, hogy a kisgazdapárt reakciós elemei a könyv körül támadt vitát kihasználva újból előhozakodnak a két párt egyesülésének ügyével, kvázi Veres Péter hátán felkapaszkodva próbálnak magasabbra hágni a politikai ranglétrán. Darvas két ponton talál súlyos kifogást a könyv ellen. Az egyik kifogás szerint a parasztságnak, mint osztályfeletti, örök képződménynek az emlegetése oda vezethet, hogy a parasztság most is elnyomott réteg, csak most nem a feudális nagyurak, hanem a munkásság nyomja el, és a cikkíró víziója szerint a parasztság így eszmeileg szembefordulhat a munkássággal.

Innen már csak egy lépés a régi világ megmaradt képviselőinek és a megtévesztett parasztságnak az összefogása a munkásosztály ellen. Mindamellet az örök paraszti életformába vetett hit Erdei Ferenc véleményével is élesen ellenkezett, ugyanis Erdei nem örökkévaló társadalmi típusnak tartotta a parasztságot, hanem a társadalmi viszonyok függvényeként kialakuló vagy felszámoló rétegnek. S a Párt termelőszövetkezetesítési tervei pontosan a paraszti lét felszámolását tűzték ki célként.

Más részről Darvas az önálló parasztgazdaságokról írottakat tűzi tollhegyre, mert kevés a föld, sok a parasztcsalád, így 45-50 holdnyi terület semmiképpen nem jutna egyre-egyre, következésképpen kialakulna a földhözjutottak módosabb kulákrétege és nem szűnne meg a szegényparasztság. S mivel Veres Péter a „közösködés” ellen, van, máris kész a következtetés, hogy ellenzi a szövetkezetet. Az 1948-ban keletkezett írás

13 DARVAS József, *A paraszti jövővő vitájához*, Szabad Szó, 1948. augusztus 29.

olvasói még nem tudták teljes mértékben, de az utókor már tökéletesen érti az utolsó sor rejtett üzenetét: „*Veres Péter nem lehet és nem lesz a parasztság Mindszentyje.*”

A *paraszti jövő* nem mondott le arról sem, hogy a paraszti jellegen kívül a nemzetet is az érdeklődés homlokterében tartsa. A magyar újjászületés eszméje továbbra is fennmaradt, a magyar termék prioritása többször is felbukkan a kötetben, de jellemző vonása a koncepciónak a vizualitás is. A szerző olyan magyar falvakat képzel el, amilyenek a valóságban talán nincsenek is. „*A mi álmunk az, hogy zöld fák között, egészséges, tágas, tornácos, fehérfalú házak legyenek közöttük magasbanyúló fehér templommal, piros vagy barna tetőkkel, vaskos szövetkezeti házakkal, magas, tágas kultúrházakkal, levegős, napfényes iskolákkal...*”¹⁴ Ezt az idilli képet az ösztönös magyar szépérzéknek tulajdoníthatjuk, amit Veres Péter szerint az építészetben határozott, zárt, arányos formák jellemeznek. A paraszti építkezésnek megvannak a maga törvényei, mondja Veres. Egyrészt ösztönös esztétikai szabályok, másrészt generációk egymástól tanult tudása. S ez nem „nemzetieskedő gőz”, hanem az ősi ízlés és szépérzék párosítása modern tartalmakkal.

Új tartalmat kap az osztálytalan társadalomról szőtt elképzelés is, ami párhuzamosan fejlődött Németh László hasonló elméletével. Németh az osztálynéküliséget első sorban a tanügy reformjában, a műveltségben kívánta megteremteni. „*Testvére tehát a földosztásnak, az ipari kisajátításnak, a szövetkezeti mozgalomnak; válaszfalakat bont a képzettség arányosabb elosztásával.*”¹⁵ Csakhogy Németh László az értelmiségben látta ezt az osztálynéküliséget, mert szerinte a parasztság átalakulása folyton az értelmiség felé tart. Veres Péter úgy akart osztálytalan társadalmat, hogy a dolgozó emberek egyenrangúsága érvényesüljön, tehát már ő is látta, hogy kizárólag a parasztra építeni nem lehet. Nem akart uniformizálni, hanem az egyformaságra és különbözőségekre való törekvés szabadságát demokratikus keretek között kívánta biztosítani, mert a magyar társadalom szociális ellentétéinek fő eredőjeként az osztályok ízlésbeli, gondolkodásbeli különbségét jelölte meg.

Végső soron ez a tanulmány nem több, mint vitaindító írás egy újabb nemzeti sorskérdéshez, az újjáépítéshez érve. Sikeres elképzelés lett volna, ha megvalósul, illetve ha elhagyja az irreális téziseket. Illeszkedett volna a parasztság évezredes belső jelleméhez, a talpalatnyi földhöz ragaszkodó (s nem ragadt) lélekhez. Szembeszállt Németh László Kert-Magyarországának utópiájával is, mert a magyar földterület és tőke kevés, ezért a termelők állandó függésbe kerülnének a felvásárlópiacoktól. A kötet összességében mégis a népi mozgalom jövőképeinek megfogalmazása: a „takaros ország” álomképe. Ugyanakkor politikai vitairat, programtervezet, az uniformizálás programjával szemben: „*A sokféleség szabadságának és egyenrangúságának a demokratikus összhangját akarjuk megvalósítani.*”¹⁶

A kommunisták azonban kategorikusan elutasították a vitát és ex cathedra kijelentették a szövetkezeti mozgalom egyedüli érvényességét. A *paraszti jövő* utópiáját a

14 VERES Péter, *A paraszti jövő*, Budapest, Sarló, 1948. 231.

15 Idézi MONOSTORI Imre, *Magyarság és Európa*, Hittel, 2002/9.

16 VERES Péter i. m., *A paraszti jövő*...

politikai akarat cáfolta meg. Ezért mosta el az idők áradata Veres Péter könyvét, mint ahogyan elmosta Németh László Kert-Magyarországának álmát is, amihez pedig megálmodója hozzá is fogott a Debrecen környéki kertészekben. A nép még nem érett meg a feladatra, a nemzetté válás ismét elmaradt, s különösen a vezetők hibájának tulajdonítható az, hogy minden jószándékú tervezet elsikkadt, helyettük embertelen erőszakpolitika érvényesült. Ez Veres Péter, *A paraszti jövődő* és a parasztság igazi fiaskója.

A könyv rövid vitáját, elítélését és elfelejtését követően Veres Péter el is távolodott a politikai élettől. Ignó Pál szerint Veres Péter, miután az „örök paraszti életformába” vetett hitének kifejezése miatt (*A paraszti jövődő*) kitessékelték az árnyékhelyről, melyet a kormányban betöltött, díszes és kellemes posztot kapott más területen (az Alföld fásításának ügyét bízták rá).¹⁷ Csak bele kellett nyugodnia, hogy ha ő másképp látja is a dolgokat, de hiába, szegényparasztnek született, és immár a „munkás vezető”, Rákosi képében. Hasonlóképp félreállították a térségben Titot, Gomulkát, Nagy Imrét, akik a paraszti tulajdon kérdésében a párttól eltérő álláspontot fogalmaztak meg.

Rákosi jó írónak, de rossz politikusnak nevezte Veres Pétert *A paraszti jövődő* kapcsán, annál is inkább, mert a könyv körül kibontakozó vitába a jobboldali sajtó igyekezett kommunistaellenes élt vinni. Ennek következményeként Erdei Ferenc és a Kisgazdapárt néhány vezető egyénisége elhatárolódott Veres Péter álláspontjától.

A paraszti jövődőt Rákosi idején indexre tették, ám a forradalom után létrejött MSZMP és a kormány 1957-58-ban mégis belőle merítette parasztpolitikájának lényeges elemeit. A politikai helyzet szüksége diktálta így, Kádár nem is tekintette egyébnek, mint átmeneti engedménynek, mellyel a társadalom nagy részét konzolidálni akarta. Ezért kerülhetett szóba ismét Veres kötetének az a tétele, ami kimondja, hogy a mezőgazdaságban a nagyüzem mellett megmaradhat a kisüzem is. „*Nagyon gyakori dolog, hogy a ravasz ellenfél majd kisajátítja a programod és jelszavaid egyrészét és megpróbálja megvalósítani a saját hasznára és dicsőségére.*” – írta Veres még 1940-ben, a *Mit ér az ember ha magyar* lapjain.¹⁸ S ahogyan számos más esetben, amikor példákkal hozakodik elő konkrét élethelyzetekre nézve, de nem magáról beszél – akkor is váteszi érzékenységgel sejtette meg saját jövőjét.

Az 1958-as párthatározatok nyilvánvalóvá teszik, hogy az „ellenforradalom” leverése óta különösen fontossá vált a mezőgazdaság átszervezése. A mezőgazdasági munkások, félproletárok, termelőszövetkezeti parasztok erőire és politikai bázisára támaszkodva kívánta megnyerni az MSZMP a parasztság „igazi derékhadát”: a kis- és középparasztságot. Amint azt Veres Péter is állítja tanulmányában, csak a belterjes művelés jelenthet továbbfejlődést,¹⁹ ugyanez a kommunista bikkfanyelven megfogalmazva: „arccal a belterjesség felé” kell fordulni. A beszolgáltatás, padláslesöprés megszüntetésével együtt a párthatározatok sokkal nagyobb szabadságot adtak a meglevő termelőszövetkezetek-

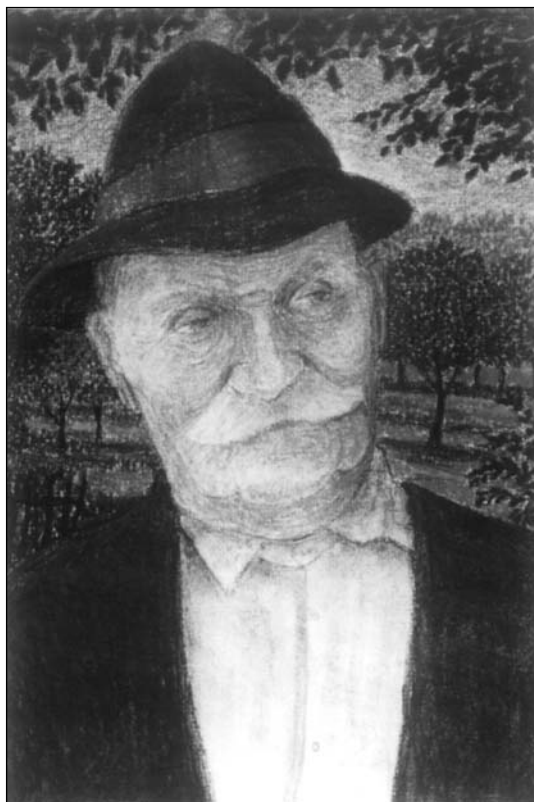
17 IGNÓTUS Pál, *Népiség=I.P., Vissza az értelemhez*, Budapest, Hatodik Síp Alapítvány-Új Mandátum Kiadó, 1997. 206.

18 VERES Péter, *Mit ér az ember, ha magyar?* Budapest, Magyar Élet, 1940. 242.

19 „*Magyarország egyetlen mentsége a külterjes és kivitelre dolgozó gabonatermelésről... áttérni a belterjes gazdálkodásra...*” VERES Péter i. m. 111.

nek, mint addig; saját terményeik eladása, jövedelmük megoszlása terén önállóbban cselekedhettek. A nagyüzemi tagosítás után teljes kártalanítás járt, a kisárutermelőknek, azaz a paraszti magángazdaságoknak „egészséges” versenylehetőség kínálkozott a nagyüzemek mellett. Ez persze nem jelentett mást, mint hogy a termelőszövetkezetek fölényének biztosítása érdekében ezek igényelhettek nagy mértékű állami hitelt, míg a magángazdaságok nem. Ugyanakkor a magángazdaságok létének egyáltalán az engedélyezése már *A paraszti jövődő* igazát bizonyítja, a földművesszövetkezetek hatalmi pozíciója visszaminősült az egyénileg dolgozó paraszti gazdaságok tevékenységét átfo-gó gazdasági szervezet feladatainak ellátására.

A párthatározatok immáron nyíltan leszögezték, hogy „*Hazánk társadalmi és gazdasági rendszere a proletárdiktatúra rendszere, amelynek alapja a munkásosztály és a parasztság szövetsége. Olyan szövetség ez, amelyben a munkásosztályé a vezető szerep...*”²⁰

„Ha még egyszer azt üzeni...”

20 *Párthatározatok a mezőgazdaság fejlesztésére*, szerk. SURÁNYI Éva, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1958. 62-63.

A szeretet stratégiája

– Lőrincze Lajosra emlékezve –

Mint igen sok tudós tanárnak, Lőrincze Lajosnak sem „élettörténete”, inkább „munkatörténete” volt, hiszen élete azonos volt munkájával, kutatásaival, írásaival. Mindig anyanyelvünk tisztaságán, szavaink épségén őrködött, és mivel a nyelv nem pusztán a tudomány tárgya, hanem a mindennapi életé is, és anyanyelvünk sorsa igazából nem a könyvtárban: a szótárakban és a grammatikában dől el, hanem az iskolákban, a munkahelyeken, az utcán és a piacon, Lőrincze tanár úrnak is ki kellett lépnie a könyvtári csendből és vállalnia kellett a közszereplést, mi több, a nyilvános küzdelmeket – egy játékos, szelíd, mégis határozott és kitartó pedagógiát: a rádióban, a pódiumon, nemcsak az egyetemi katedrán, hanem akár idegenben élő honfitársaink összejövetelein, az anyanyelvi mozgalomban, a nyelvművelés köznapi aprómunkájában, erőfeszítéseiben. Így vált belőle a nemzet tanára, aki a nemzet virtuális katedrájáról tanít bennünket édes anyanyelvünk használatára és gondozására, törvényeire és titkaira.

Ezt a munkát egy emlékezetes, mondhatnám: „emberközeli” szellemi stratégia alapozta és határozta meg, ezt a „szeretet stratégiájának” nevezném. Lőrincze Lajos tevékenységének ugyanis az volt a természete, hogy (miként az imént már mondtam) nem a munkaszoba és a könyvtár egyébként játékos csendjében és elzártságában bontakozott ki, hanem a szélesebb nyilvánosságban, mondhatnám: „emberközelen”, mindig a magyar nyelvet beszélők, a köznapi emberek körében. Indíttatásokat kapva és várva tőlük, kérdéseikre válaszolva, talán így mondanám: egy széles körű „nemzeti konzultáció” körében, egy olyan párbeszédben, amelyet a tudós személyiség a magyarul beszélők közösségével folytatott. Ennek a „párbeszédnek” a szellemi és erkölcsi stratégiáját eleve a szeretetnek, hogy evangéliumi kifejezéssel éljek: a „felebaráti szeretetnek” kellett meghatározni. Lőrincze Lajost erős és mély érzelmi viszony fűzte anyanyelvünkhöz, ennek beszédközösségéhez és azokhoz a munkatársaihoz: tudósokhoz, tanárokhoz, nyelvművelőkhöz, akikkel ebben a tevékenységben, elkötelezettségben és szeretetben osztozott.

Ennek a stratégiának a jelzéseit és tanúságtételét olvashatjuk ki könyveiből, így az ő gondozásában-szerkesztésében 1956-ban közre adott *Nyelvművelő*, a később több kiadásban is megjelent, 1961-es *Édes anyanyelvünk*, majd a személyes munkáját dokumentáló, 1968-as *Nyelvőrségen*, az 1980-as *Emberközpontú nyelvművelés*, vagy éppen az Anyanyelvi Konferencia kiadásában közre adott, 1999-es *Anyanyelv és nemzet* című kötetekben, de olyan személyes jellegű kiadványokban is, mint az 1993-as *Megnől az ember szíve* című művében, amely egy munkás élet és egy tudós pálya tapasztalatait, emlékeit rögzítette, az 1989-ben közre adott *Billingérezés* című kis munkában, ebben jól érzékelhető személyes érdeklődéssel gyűjtötte egybe szülőfalujának: a Veszprém megyei Szentgálnak 18-ik és 19-ik századi tájszavait, és olyan szakmai kiadványokban

is, mint a részben (nagy részben) az ő munkája nyomán az érdeklődők elé került, 1980-ban, majd 1985-ben közre adott *Nyelvművelő kézikönyv* két terjedelmes kötetében és az 1968 és 1978 között az olvasó elé került *A magyar nyelvjárások atlasza* című korszakos tudományos vállalkozás négy kötetében.

Lőrincze Lajos a magyar nyelv-művelés tudósa és apostola volt, és a nyelv-művelés, mint diszciplína és tevékenység, a mögöttünk lévő évtizedben némi kételyre utaló értelmezést kapott, mintha ez a tevékenység erőszakos beavatkozást jelentene a nyelv-fejlődés folyamatába, és a nyelv-művelő azon igyekezne, hogy gátat szabjon a nyelv-fejlődés-nyelvalakulás spontán alakulásának. Akadtak olyanok, akik a nyelv-művelőre a „nyelvrendőr” szerepét osztották – ez is egyike volt azoknak a mentális jelenségeknek, amelyek a jelen magyar társadalmában és közéletében nem egyszer eluralkodó identitászavarra és eszmei bizonytalanságra utalnak. Anyanyelvünk ügye, amely sokak meggyőződése (az én meggyőződésem szerint is) nemzeti identitásunk fenntartásának, védelmének talán legfontosabb területe, nem nélkülözheti a gyakorlati tudományosság, azaz a nyelv-művelés figyelmét és munkáját, máskülönben olyan folyamatok kapnak erőt, amelyeket még a nyelv-művelés ellenfelei sem tarthatnak kívánatosnak. Egyáltalán, egy kis nemzet, ha a jövőben is létezni akar, nem adhatja át magát a minden ésszerű cselekvést elutasító közönynek. Nem csak a magyar nyelv használatában (a politikai élettől az újságírásig és a közbeszédig) tapasztalható visszasságok tanúsítják ezt, hanem a nemzeti kultúra iránt megnyilvánuló közöny, az úgynevezett „tömegkultúra” (én inkább „tömegkultúrátalanságnak” nevezném) széles körű terjedése is (talán elegendő, ha az olyan országos sikert arató televíziós műsorokra hivatkozom, mint a „való világ”).

A nyelv-művelő Lőrincze Lajos minden időben gazdag tudással és erős hittel lépett fel anyanyelvi kultúránk (anyanyelvünk kultúrája) védelmében. Hadd hivatkozzam ezúttal csupán a több mint félévszázada, az ő szorgalmas és hozzáértő munkája nyomán megjelent *Nyelvművelő* című kézikönyv bevezetőjére, amely a szokásosnál szélesebb körben jelölte ki a nyelv-művelés illetékességét és feladatait. „Kötetünknek a >Nyelvművelő< címet adtuk, bár nemcsak szokványos értelemben volt nyelv-művelő – tehát nyelvi vétségeket tollhegyre tűző, nyelvünk ápolásával, fejlesztésével foglalkozó – cikkeket teszünk benne közzé. Tudatosan és tervszerűen tágitjuk ki ilyen módon a nyelv-művelés fogalmát. Szilárd meggyőződésünk, hogy anyanyelvünk sajátosságainak, múltjának-jelenének alaposabb megismertetése nélkül nem számíthatunk a nyelvi műveltség valódi és tartós elmélyítésére.”

Ennek a nyelv-művelő szellemi és erkölcsi stratégiának volt igen fontos eredménye a rádióban 1952 őszén indított *Édes anyanyelvünk* című műsor, amely ötperces adásokban foglalkozott a nyelv-művelés időszerű feladataival, nyesegette a tapasztalt vadhajtásokat, nevelt a helyes beszédre, vállalta anyanyelvünk gondozásának nemes feladatát. Ennek a gyakorlati és köznapi munkának a tanulságait rögzítette Lőrincze Lajos 1953-ban írott *A nyelv-művelés elvi kérdései* című tanulmánya, amely a jelenben is érvényesen foglalta össze a kialakítandó nyelvi stratégiát és jelölte meg azt az utat, amely ennek gyakorlati érvényesítéséhez vezet. Ez a stratégia a józan megfontolásra épült, és megvalósítható feladatokat tűzött a nyelv-művelő tevékenység elé. Nem doktrinér szabályokat

sürgetett, inkább az élő nyelvhez igazodó, a természetes változásokat figyelemmel és megértéssel kísérő diszciplinát javasolt. „Természetszerűleg változik a nyelv művelés területe és módszere – állapította meg Lőrincze Lajos -: nem a minden áron való irtogatás, nem az idegen szavak üldözése a cél és módszer, hanem a pozitív nyelv művelés, a nyelv kultúrájának és a nyelvi kultúrának minél magasabbra emelése.”

Folytathatnám fejtegetésemet arról, hogy mi mindenben volt kezdeményező és eredményes Lőrincze Lajos nyelv művelő, illetve tudományos munkája. Nekem azonban nehéz elnémitani a személyesebb hangot, ha Lőrincze Lajosról, egyéniségéről és munkájáról szólhatok. Nehéz, mert több mint egy évtized közös küzdelmei, gondjai és reményei kötnek össze vele: az anyanyelvi mozgalom munkájában, amelyet valamikor Illyés Gyula és Bárczi Géza áldott meg, de amelybe Lőrincze Lajos öntött vért – nem egyszer mintha a saját vért -, hogy felnövekedjék, működőképes és hatékony legyen. Ültem vele együtt, igen sokszor, az Anyanyelvi konferencia védnökségének vagy a Nyelvünk és Kultúránk szerkesztőségének ülésein, utaztam vele Kecskemétre, Sárospatakra, Zágónba, Kolozsvárra, később nem egyszer ott ültem a Kútvolgyi úti kórházban betegágya mellett, hogy elmondjam neki: várjuk, visszavárjuk, hiszen munkánk, lassan szűrt szóval, mindig ő adott biztató lendületet. Végül is nem tért vissza közénk, nekünk kellett hozzá végső búcsúra elzarándokolnunk. Csak emléke, tanítása és szellemi öröksége maradt velünk.

Az anyanyelvi mozgalom valóban az ő szívós és bölcs egyéniségének köszönhetően nőhetett fel a magyar összefogás határait nem ismerő egyetemes intézményévé. Pedig sokszor a kettős gyanakvás, a kettős bizalmatlanság szirtjei között kellett hajóznia: a hatalom a saját érdekében szerette volna használni, az emigráció egy része pedig valamiféle ravaszsgot sejtett. Lőrincze Lajos maga volt az ártatlanság: meg tudta védeni a mozgalmat a hatalommal szemben, és bizalmat tudott kelteni a politikai emigráció köreiben. Egyéniségének és munkájának eleve hitele volt, elvégre lehetséges-e hitelesebb tudósegénység annál, aki egész életét anyanyelvünk gondozásának és védelmének szentelte? És lehet-e hitelesebb beszéd annak a szavánál, akinek hangját a rádióból Sepsiszentgyörgytől Galántáig és Ungvártól Alsólendváiig ismerte egy egész nép, egy egész ország: nem a mappa, hanem a lélek szerint való.

Az, hogy a magyar világban úgy volt otthon, mint igen kevesen, az az Anyanyelvi Konferenciánál vállalt küldetésének következménye volt. Lőrincze Lajosnak nemcsak a hangját, nemcsak a dunántúli szülőföld dallamát mindvégig megőrző hanglejtését ismerték széles körben, hanem a személyét is: baráti figyelmességét, ellentétet áthidaló diplomáciai készségét, engesztelő szeretetét, amely az evangéliumi szellemiséget képviselte egy olyan világban, amelyet máskülönben a politikai akarat tartott hatalmában, és ez az akarat nem ismerte a szeretetet, csupán az érdeket. Lőrincze Lajos az anyanyelvi mozgalom vezető egyéniségeként sok száz vagy sok ezer magyar tudóst, tanárt, lelkeszt, írókat ismert meg szerte a nagyvilágban. Mindenütt képviselni tudta az anyanyelvi kultúra védelmének ügyét, a nemzeti szolidaritást, azt a „magyar-magyar” párbeszédet, amely nemcsak a földrajzilag szétszóródott és politikailag megosztott magyarság önmagára eszmélésének volt a kerete, hanem új „beszédmódot” is kezdeményezett. „Be-

széd módot”, amelynek az egymás iránt tanúsított figyelem és türelmesség szabta meg a törvényeit: olyan készségek és tulajdonságok, amelyek a demokrácia értékvilágához kötődnek, és így a magyarság két évtizede lezajlott történelmi sorsfordulatát készítették elő.

Lőrincze Lajos figyelmét és türelmességét az a ragaszkodás alapozta meg, amelyet anyanyelvünk és az ezt fenntartó emberi közösség iránt érzett. Ettől kapott erőt a nyelvvédelem és –gondozás köznapi munkájában, mondhatnám így is: emberi tartást és morált. Hivatást, amely sohasem hivalkodó, de mindig teherbíró és kitartó: öntudata és méltósága van; ezért lehet csöndes, sőt alázatos. Ahogy Kosztolányi mondotta volt annak idején *Lenni vagy nem lenni* című vallomásos írásában, amelynek szavait Lőrincze Lajos egy régi interjúban mottóként használta fel: „*Azt a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökbe kaptunk, új szellemmel fényezve, csorbítatlanul át kell adnunk utódainknak: Ez a küldetésünk – áldjon vagy verjen sors keze -: ez a mi küldetésünk. Kissé lehajtani a fejet. De a szívet, azt föl, föl barátaim!*”

És annak bizonyosságául, hogy az a nyelvvédő-nyelvművelő munka, amelyet Lőrincze Lajos magára vállalt és igen eredményesen végzett, mit is jelentett és jelent valamennyiünk számára, szeretném idézni Kányádi Sándor költeményét, amelyet a nyelvtudós emlékének szentelt: a *Szürke szonettek magyar történelmi pillanatokra* című versben olvasom a következő sorokat. „*porából is áldott kiért / és ezerszer áldott ki által / akár a szív fölött a vért / szembeveszült a másvilággal / meg akkor váltódott e nép / és küldetését akkor kapta / mikor a röggel az igék / magyarul hulltak a halottra / hazánkká akkor lett örökre / ez a sokszor ege-se-földje / töredékes nyelvünk-homunk / s a jövőbe glóriával / léptünk a nyitott síron át / mondván por és hamu vagyunk.*”

Boldogságvárás

Dezsóné Sipos Zsófia festőművész köszöntése 80. születésnapja alkalmából

Nagyon nagy dolog, ha művei bemutatásával, önálló kiállítással köszönhetik születésnapján barátai ismerősei és a hozzá közelállók az alkotót.

Főként akkor, ha egy olyan különös egyéniségről van szó, mint Sipos Zsófia, aki szinte születésétől hordozta magában a művészetet, mégis, hogy mint festőművész megmutatkozhasson, sok-sok nehézséggel kellett megbirkóznia. Pedig kiválasztott volt a művészetre, mert azok az akadályok amelyeket az élet gördített elé, nem megtörték őt, hanem nemesítették. Egész lényét a bölcsesség, a tiszta hit, nyugalom és harmónia lengte, lengi körül, ami nagyon nagy hatást gyakorol ma is mindenkire. Nehéz küzdelmei között is mindig tiszta, bizakodó és egyenes jellemű tudott maradni. Akinek mindig volt és van még most is ereje arra ezeket a lényéből fakadó erényeket környezetére is kisugározza.

Sipos Zsófia 1931-ben Hidasnémetiben született.

A festészethez való vonzódásáról rövid életrajzában azt írja, alig volt 6 éves, amikor családjuk Debrecenbe költözött. Mégis egy életre szóló emlék maradt benne szülőhelye, az ottani tornácos ház, a virágoskert, a petúniák és a családi békeesség.

A gyermekkori emlékek motiválták abban, hogy a megélt élményeit rajzokká, festményekké formálja.

Élete hivatása is még itt, Hidasnémetiben fogalmazódott meg benne. Már tudott írni, amikor karácsonyi ajándékként a Jézuskától babát, babakocsit és 12 színű színes ceruzát kért. „A gyermekek iránti szeretet és a festőpálya iránti vonzalom kísért végig, s lettek számomra a legfontosabbak az életem során”, írja önmagáról.

Göröngyös út vezetett a kiteljesedéshez.

A Dóczy elemi iskola után, amit kitűnő eredménnyel végzett el, a pályaválasztásába beleszólt a háború.

Mivel a család nehéz körülmények közé került a középiskolát már nem a Dóczy Leánygimnáziumban, hanem a Svetis Ipari Szakközépiskolában folytatta ahol megtanulta, a szabás- varrást. Szorgalmasan varrt másoknak is. Munkájával komolyan segítette a családot.

Továbbtanulásról szó sem lehetett, így érettségi után férjhez ment.

Boldogan vállalta az egymás után születő 3 gyermeket, annak ellenére, hogy nagy megpróbáltatásoknak voltak kitéve.

Férjét munkahelyéről Budapestre helyezték, az ÁVH lakásukból egy komfort nélküli szükséglakásba költöztette a családot.

A nagy teher felőrölte a házasságot, de nem tudta kitörölni belőle a család és gyermekszeretetet, és a másik hivatást, a rajzolás és festés szeretetét, amit a Dóczyban kapott, amelyek ott szunnyadtak lelke mélyén.

1956 nyarán úgy határozott, hogy jelentkeznek az iparművészeti főiskola nappali tagozatára, de rádöbbsent, hogy a három gyermek mellett, még az anyai segítséggel sem lesz lehetősége arra, hogy elvégezzen egy ilyen iskolát.

Közben ismét férjhez ment, megszülettek iker fiai, majd a 6. gyermek Virág. Ezzel kiteljesedett életének egyik hivatása, a család.

Csak egy kis szikrára várt a másik énje, a benne szunnyadó művészet. Anyai biztatásra 1963-ban beiratkozott a képzőművészeti szabadiskolába. Nem próbálkozásból vagy szórakozásból csatlakozott ide, az akkor már népes családot nevelő anya, hanem mert tanulni akart, meg akarta magát mérteni.

Székelyhídi Ágoston egyik kiállításának a megnyitóján azt írta erről: „Tanult ugyan a debreceni Medgyessy Ferenc képzőművészeti kör szakiskolájában, de jószerivel csak anyagismeretet és eszközhasználatot kellett tanulnia. Egyébre nem volt szüksége.” Művészként és emberként mintha eleve készen várakozott volna a megmutatkozásra.”

Sajátos technikájára sokan felkapták a fejüket. De Sipos Zsófia ettől nem rettent meg, merte felvállalni önmagát.

R. Simor Katalin Székelyhídi Ágostont is idézve ezt írja tíz évvel ezelőtt, Sipos Zsófia 70. születésnapján „...Különvéleménnyel jelentkezett a szépség dolgában... a hetvenes években.

.....ez a különvélemény igen hamar a művészeti közvélemény részévé vált. Mára pedig – tehetjük hozzá – kiszakíthatatlan, önálló, de közel sem elszigetelt tartozéka lett, noha sajátos különállását megőrizte.”

Bár mindenkori méltatói és kritikusai próbálták iskolák és izmusok hatását „tetten érni” alkotásaiban.”

Kontúros mozaikokból összeálló pasztelljeit szokták a pointillista ábrázolásként megnevezni, formavilágát a szecesszióhoz kötni, témái kiválasztását a nagybányai iskolához közelinek mondani. „...valójában művészete besorolhatatlan maradt.”

A színek használatában tetten érhető az impresszionizmus. Szívesen használja együtt a mélyzöld, sötétlila és barna színeket, ezekhez az alapszín egészen világos árnyalatát, az élénk sárgászöld, fehér színeket kontrasztként.

Festményei témáit többnyire a természetből meríti. A természet, harmóniája, szépsége és szeretete árad képiből. Sokan úgy is jellemzik festészetét, hogy az élet szépségeinek megörökítője. Ezt írja magáról: „Szeretem a növényvilágot; az elhalásban benne van az újrateremtődés, a növényzet képes a legkedvezőtlenebb körülmények között is csírákat, hajtást, levelet, sőt virágot bontani. A mi életünkre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a mindennapok küzdelmében benne van az újrakezdés lehetősége is.”

Ratkó József 1979-ben egyik jelentős kiállításának a megnyitásán igazán költőien és csodálatosan fogalmazta ezt meg. „S lám csönd van a képeim és béke.

...ezekben a képekben ugyanaz az az ösztönös féltés működik, mint az anyai munkában.

Ránéz a szülőtte tájra, fuldokló virágra, az egyre nehezebben lélegző fákra, füvekre, s gyógyítja őket – képeim.

Kertjei így válnak nosztalgikus, mesebeli tájakká, amelyeken a vegetáció gazdagsága, az élet burjánzása, ember és természet tökéletes harmóniája csak vágyalom.”

Nem más az amiről Ratkó József szól, mint a művész gyermekkora emlékei.

A szatmári, beregi táj a maga hajdani valóságában. Ami a mából visszatekintve valóban csak vágyalom.

De Sipos Zsófiának ezeket a megélt élményeket még sikerült hitelesen művészi formába öntenie.

Olyan mesebeli, annyira misztikus az a valóság, ami megjelenik művészetében, hogy annak ábrázolásához kevesen mertek hozzányúlni. Ezt csak egy ilyen hiteles, az élet minden területének rezdülésére érzékenyen reagáló személyiség tehetette meg, mint Sipos Zsófia.

Gyöngéd érzelmeket közvetít képeim keresztül. Ezekre, mint ahogy majd láthatjuk önálló kiállításai nagy számából,- a mában, mindent tagadó világunkban is szükség van.

Szükség van képei mesebeli csendjére, nyugalomra és harmóniájára.

Képei többnyire pasztelltechnikával készültek. Ez állt legközelebb egyéniségéhez ezzel tudta legjobban kifejezni az ember és a természet nagy egységét, a természet titokzatosságát, és ezzel a technikával lehet legjobban élénk tárnai a legapróbb szépségeket is.

Tájakat ábrázol fákkal, bokrokkal.

Fákkal és bokrokkal körbevett jellegzetes faluképet, a messzeségből is jól látszó templomtornyot, az azt körbevevő háztetőkkel, régi, már csak a gyermekkori emlékekből felidézhető magas szalmatetős kis házikót, a hatalmas dzsungelgyümölcsös kertben, a kertet lezáró sövénykerítéssel.

Láthatunk képeim virágcsendéleteket, szobabelső részletekkel a bennük megjelenő, a polgári miliőtől szinte elválaszthatatlan jellegzetes, csipkés terítőkkel.

Sokatmondóak falusi portréi, a fejkendős falusi asszonyok, akinek az arcán és kezén visszatükröződik a dolgos paraszti élet. Akárcsak Móricz Zsigmond paraszttábrázolásának alakjai. Ezek már valóban csak a múltat idézik.

A festészet majd minden területén otthonosan mozgott. Kiválóak a 60-as években festett olajportréi, ceruzával készült akt tanulmányai, gyönyörűek a piciny gyermekekről készült rajzai. Ilyen szépek csak az anyai szív látja a parányi gyermeket.

6 éves volt, amikor Debrecenbe került. Egész életét itt élte le, itt bontakozott, majd teljesedett ki művészete. De vissza-visszatért emlékképei színhelyére, a Felső-Tiszavidék felejthetetlen szépségű tájaira.

Gyermekeivel a nyarakat Tivadaron töltötte. Itt töltekezett újra és itt készítette képei ceruzavázlatait.

Időzött Csarodán, Szatmárcsekén, Géberjénben, Túrístvándiban és még több helyen is.

Ma már nem jár vissza rajzolni „...a táj szomorúan megváltozott, kivágták az ős diófákat, szilváskerteket, a régi házakat lebontották.”

Gazdag életművet mondhat magáénak Sipos Zsófia. Kiállításai mindig rangos eseménynek számítottak.

Jelentős kiállításai

Első jelentős kiállítása 1970-ben *Debrecenben* volt, majd

1973-ban *Budapesten* és még ugyanebben az évben *Lublinban* volt kiállítása.

1974-ben lett tagja a Művészeti Alapnak

1975-ben *Nyíregyházán*, a Tanárképző Főiskolán mutatkozott be, majd

1976-ban *Debrecenben az Agrártudományi egyetemen*.

Ezt követően több debreceni kiállítóteremben volt tárlata:

a debreceni *Kölcsey Művelődési Központ szervezésében* kiállításokon láthatták képeit Hajdú-Bihar megye valamennyi művelődési házában.

A képcsarnok Vállalat rendezésében:

1979-ben Debrecen, Megyesi Terem

1983. Szolnok, Aba Novák Terem,

1986. Salgótarján, Képcsarnok Terem,

1990. Nyíregyháza, Benczúr terem.

Jelentős volt az 1992-es év, alapítványt hoz létre „A Református Tanítóképzésért, Giday Gabriella (tanítónő) emlékére”.

Majd folytatódnak a kiállítások:

1993. *Nagykőrösön*, az Arany János múzeumban,

1993. *Kecskeméten* a Ráday Múzeumban.

1994. *Debrecen DAB* székházban
Még ugyanebben az évben *Fehérgyarmaton* a Kórház kiállítótermében.
1997-ben a *DOTE Galériában* „*Rekviem a kertekért*” címmel,
2000-ben *Debrecenben* a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán „*Kis ház az árnyas fák alatt*”
2001-ben 70. születésnapján a *Déri Múzeumban* nyílt kiállítása.
2002-ben a Kölcsey Társaság rendezésében a Szatmári Irodalmi napok keretében *Fehérgyarmaton a Városi Galériában* nyílt nagyszabású tárlata mintegy 50 képpel.

A Pax-Art kiállítócsoporthoz tagjaként:

1985-1990 között részt vett Debrecenben, Hajdúböszörményben, Vásárosnaményban, Nádudvaron, Tokajban, Gyulán rendezett közös kiállításokon.

Más csoportos kiállításokon:

Az Országos Esztergomi Pasztellkiállításon,
Budapesti Tavaszi Tárlaton,
Szegedi Nyári Tárlaton,
Békéscsabai Alföldi tárlatokon,
Szolnoki Képzőművészeti Triennálén,
Hatvani Portré és Tájfestészeti Biennálén,
a Képzőművészeti Szövetség tagjainak kiállításán
Budapesten a Vigadó Galériában.

Részt vett külföldön csoportos kiállításokon: Romániában, Lengyelországban, Finnországban, Franciaországban, Németországban és Japánban.

Jelentős díjakat kapott :

Művészetének elismerését jelzi, hogy 8 értékes díjban részesült 1978 és 1995 között.

Krúdy Emlékpályázaton 1978-ban III. díjat kapott,
Országos Jubileumi Tárlaton *nívódíjat vehetett át 1984-ben*,
A Szolnoki Képzőművészeti Triennálén *1990-ben különdíjat* kapott.
Az Országos Nyári Tárlaton 1991-ben ő vihette el a *fődíjat*,
A *Hatvani* Tájfestészeti Biennálén 1994-ben *fődíjat és aranydiplomát* kapott.
A Debreceni Tavaszi tárlaton 1995-ben szintén *nívódíjat* kapott.
A Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlaton munkajutalomban részesült.

Ez a hosszú felsorolás jelzi Sipos Zsófia hatalmas, termékeny életművét.

Kívánom, hogy mindkét hivatásában tudjon még sokáig tevékenykedni, örvendezni szép családjának, és ha rácsodálkozik egy-egy szép bokor, virág, vagy magyaros ízű táj, legyen kedve mindannyiunk örömeire megörökíteni azt.

**Sipos Zsófia köszöntése:
Mű-Terem Galéria, 2011. április 14.**

Tisztelt, kedves Sipos Zsófia, tisztelt Jelenlévők!

A Kölcsey Társaság elnöksége és tagtársai nevében szeretettel köszöntöm a 80 éves Sipos Zsófiát. Magam is egy, a Társaság égisze alatt rendezett önálló kiállításán csodálkoztam rá műveinek varázs-világára. Korábban is találkoztam egy-egy képével kiállításokon, vagy amikor nemes ügyek szolgálatára kértünk és kaptunk tőle festményt, de amikor – mint itt is – sorjáznak képei a falakon, eltűnődik az ember, mi az a varázslat, amit csak Sipos Zsófia tud. Nem tisztem elemezni és értékelni gazdag életművét, csupán egy vonást emelek ki, inkább csak magamnak magyarázva művészete hatását.

A varázslat nem az ábrázolt tárgy, nem a téma különlegességében van, hanem abban a látásmódban, amit a Kisherceg szavaival lehet jellemezni: „Jól csak szívével lát az ember”. Csak a lélek tudja ilyen csendes szelídséggel betölteni a végtelen teret és az időtlen időt, amelyben mégis az az egyetlen hely, és az az egyetlen pillanat számít, amelyben éppen meglibben egy falevél.

Sipos Zsófia azt a világot festi, amelyben érdemes lehet élni. Talán nem is igaz világ ez, hanem csak vágyainkban él. Elérhetetlennek, nosztalgiának tartjuk az idillt. Pedig itt van körülöttünk, sőt, bennünk, hiszen vágyakozni is csak arra tudunk, ami képzeletünkben már létezik, bár nem vagyunk készek birtokba vételére. Túl sok kérget kellene leháтанunk a világról és magunkról, hogy eljussunk a Minden mélyén rejtező Szépségig.

A szívvel látáshoz meg kell állni, csendben kell maradni, merni kell csodálni az élet apró ajándékait, a levegőt, az illatot, a rügyben szunnyadó feltámadást. Bátorság kell ahhoz, hogy csöndben megálljunk, mert szégyenkeznünk kell méltatlanságunkon a szépség tükrével szembesülve. Eldurvultak érzékszerveink, nem halljuk a suhogást, nem tapintjuk a szirmok selymét, nem látjuk a finom árnyak fényjátékát. Ezek a képek visszatartják nekünk a szépség ámulatát.

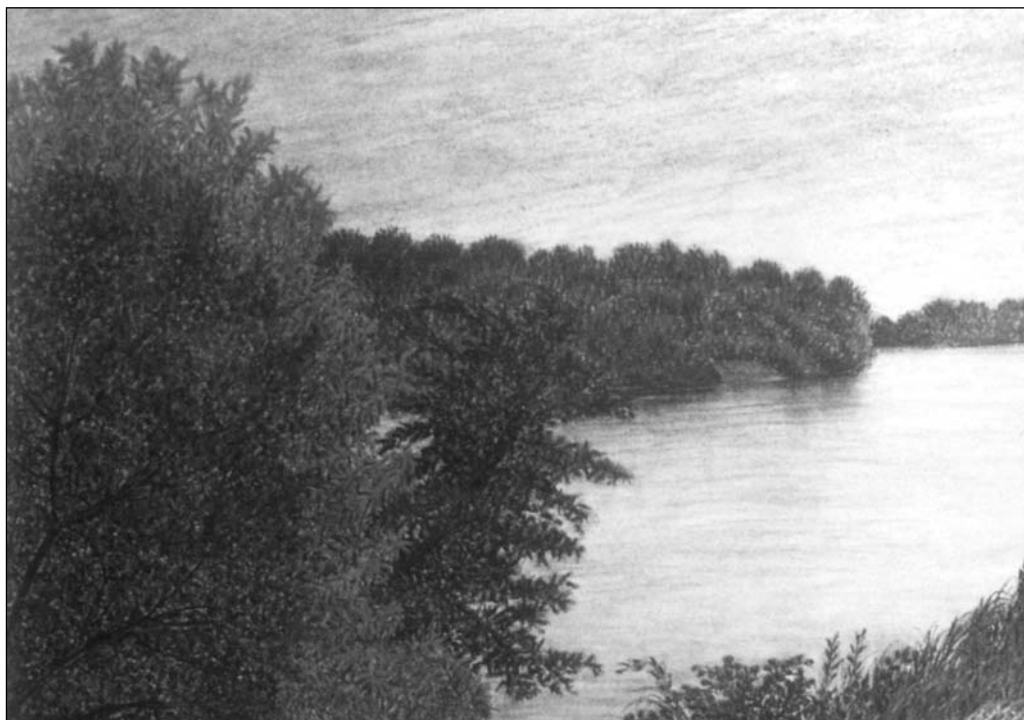
Kölcseyvel, Baudelaire-rel, Babitscsal valljuk: teremthet művészetet az elidegenedés is, ráismerhetünk meghasonlottságunkra a romlás virágaiban is, meg lehet jeleníteni a világ rútságát is művészi módon, de a szépség minduntalan visszaköveteli jogait. Absztrakcióra nemcsak az absztrakt művek készítetik az embert, hanem az idill, a mese-valóság még inkább!

Sipos Zsófia képei a női, az anyai, a nagymamai lélek finom vonásaival elevenítik meg fantáziánkat. A vágyott valóság és a természet mesés szépsége gyermek-önmagunkat ismerteti fel velünk újra. Ahogy képtől képig, a zöldtől a kékig haladunk, meghalljuk a harmat hullásának hangjait az otthonossá szelídített tájban. Tóth Árpád és Gulyás Pál sokszólamú, mégis csendes költészete zsong ezeken a képeken. A szülőház,

a nagymama petúnia-illatú kertje arról mesél, hogy élhetnénk boldogabban is. Egyszerűbben, szegényebben, mélyebben, több örömmel, nagyobb hittel. Nem tört még el minden egész, csak az egész ember tört el: uralni akarja az egészet, pedig csak szolgálnia, belesimulnia kellene.

Gazdag-szegény abaúji, beregi, zempléni, szatmári, házak, fák, vizek, virágok, Kölcsey „lengé füvei” szólítanak, hívnak minket az emberlét teljességébe, az egészsé viszszaépülés élményére.

A feltámadás húsvéti reménységével köszönöm meg Sipos Zsófiának mindazt, amit művei tanítanak a csend és szépség anyagtalan anyagáról, a lélektől lélekig terjedő sugárzásról, amit jobb szó híján szeretetnek nevezünk. Isten éltesse, ilyen sugárözönben!

Reggeli fények a Tiszán

Jó reggelt kívánok!

Az utóbbi két évben nagyon sokat beszélgettünk, mi magyarországi unitáriusok, hogy milyen legyen az egyházunk jövője. Beszélgettünk, vitatkoztunk, szelíden, vagy nem szelíden, hogy tartsuk meg függetlenségünket, és nevünket, mint Magyarországi Unitárius Egyház, amit 43 évig használtunk, vagy ne. Mára ez a kérdés eldőlt, feladtuk függetlenségünket, sőt feladtuk a nevünket is. Ennek lehet örülni és lehet szomorkodni is rajta. Mindenkinek szíve joga, hogy az egyik vagy a másik.

Nekem most az a tisztem, hogy az elmúlt 43 évből, ami a Magyarországi Unitárius Egyház történetét jelenti, néhány névre visszaemlékezsek, nélkülük ugyanis ma nem lehetnék itt. Ez öt név, az öt egyházi vezető, R. Filep Imre püspöki helynök, Ferencz József, Huszti János, Bencze Márton, és Rázmány Csaba. Ők, mint püspökök közel öt évtizeden keresztül működtették egyházunkat, de egyedül nem tudták volna ezt megtenni. Kelltek hozzá főgondnokok, lelkészek, lelkésznők, gondnokok, presbiterek, és egyháztagok. Szász Jánosok, Nyíredy Szabolcsok, Kis Zoltánok, Sztankóczy Zoltánok. Akik már nem élnek, azok előtt tisztelettel meg kell hajtani a fejünket, akik még élnek azoknak viszont a kezüket kell megszorítani, és meg kell köszönni munkájukat.

És, hogy milyen legyen ez a régi-új egyház? Talán olyan, hogy beleférjen az én unitarizmusom is.

Amikor a gyermekeim Bencze Mártonhoz, – nekünk Marci bácsihoz – jártak hittanra, én majdnem mindig ott voltam velük. Egyszer vallásóra után, magánbeszélgetés közben a következő kérdést tettem fel,

– Marci bácsi kedves, elmondaná, hogy milyen a Bencze Márton unitarizmusa?

Rám nézett azokkal a jóságos szemével és azt mondta:

– Tudod fiam nem az a fontos, hogy milyen az én unitarizmusom, hanem hogy milyen a tied. – mondta ezt a Magyarországi Unitárius Egyház püspökeként.

Én akkor haladékat kértem tőle a válaszára, de azután valahogy elfelejtettünk visszatérni rá.

Most válaszolnék Marci bácsinak – miközben sajnós már nincs közöttünk – hogy milyen az én unitarizmusom: szelíd, hívogató, megengedő, befogadó, leültető, beszélgető, simogató, szerethető.

Csak reménykedem, hogy bólintana rá.

A *Hajnali gondolatok* című műsor keretében a TV M1 csatorna sugározta 2011. augusztus 14-én, Bencze Márton szerkesztésében.

HÍREK

Folyóiratunk állandó munkatársa, Oláh András mátészalkai költő, író Bánkuti Miklós-díjat kapott március 1-én.

Az emlékplakett átadása Budapesten, a Magyarok Házában történt. Szívvel gratulálunk és további jó munkát kívánunk!

Bensőséges és színvonalas ünnepség volt a vásárosnaményi Tomcsányi kastélyban a Beregi Múzeum rendezésében. Két színes képekkel illusztrált könyvet mutattak be március 8-án:

- Keresztszemes minták Beregből határon innen és túl
- Az egykori Beregi Református Egyházmegye templomai határon innen és túl

A két mű a Beregi Múzeum és a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma együttműködésével került kiadásra

Az ünnepségen Dr. P. Szalay Emőke kandidátus (Debrecenből) méltatta a kárpátaljai partnert. Az első könyvet Felhősné Dr. Csiszár Sarolta, a Beregi Múzeum igazgatója ismertette, a másodikat pedig Kész Géza az KRLM igazgatója mutatta be.

Kitüntetések nemzeti ünnepünkön (Március 15-e alkalmából)

18 művésznek adományozott kormányunk Kossuth-díjat és 15 tudósak Széchenyi-díjat.

Kossuth Nagydíjban részesült Nemeskürty István irodalomtörténész.

A 18 művész közt Kossuth-díjat kapott Czákó Gábor József Attila-díjas író, Sándor György Jászai Mari-díjas előadóművész és humorista, valamint Vidnyánszky Attila Jászai Mari-díjas rendező

Őszintén gratulálunk mindnyájuknak!

Temesi Ferenc író március idusán babérkoszorú kitüntetést kapott. A Magyar Hírlapban (a Hullámtér rovatban) hétről hétre megjelennek tárcái, prózarészletei. Most Bartók Béla életregényén dolgozik. (a 48-56-os zongora címmel)

„Nekünk Isten Bartókban adta meg a legnagyobb magyart.”

A Magyar Köztársaság elnöke megbízásából nemzeti ünnepünk alkalmából dr Réthelyi Miklós miniszter kimagasló munkája elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetést adta át Vári Fábán László kárpátaljai költőnek, etnográfusnak, főiskolai tanárnak, az Együtt című folyóirat szerkesztőbizottsága elnökének. Isten adjon további munkás éveket és egészséget mindannyiunk örömére!

Száz esztendeje született Mikó Imre erdélyi író, jogász, unitárius főgondnok (1911. márc. 27. Bánffyhunyadon). Balázs Ferenc mészköi unitárius lelkészíró oldalán bekapcsolódott az unitárius ifjúsági mozgalomba. 1936-ban, 25 éves korában az egyházi

Főtanács tagjának választották. 1977. március 21-én halt meg. Hamvai a Házsongárdi temető családi sírkertjében nyugszanak.

Első szociográfiai munkája: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Ismertebb munkái: A bércre fel (1969), Bölöni Farkas Sándor, Az utolsó erdélyi polihisztor (1971) pedig Brassai Sámuel élettörténetét ismertette.

2011. március 30-án a Vörösmarty Kör és a Képes Géza Városi Könyvtár író-olvasó találkozót szervezett két kárpátaljai költő és irodalomszervező: Vári Fábrián László és Dupka György részvételével. Az estet Oláh András költő moderálta.

A fejedelem éve (1711-2011)

A 300 esztendővel ezelőtt történetekre emlékeznek szerte az országban, s különös érdekeltsége folytán a nyírségi és szatmári régiókban. A II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem vezette szabadságharc végére, a szatmári béke (1711) néven a históriás könyvekbe került esemény 300-ik évfordulójára alkalmat teremt a visszaemlékező rendezvények megtartására. (Míg Rákóczi az orosz cárral találkozik, Károlyi Sándor béketárgyalásokat kezd a Habsburgokkal. A szatmári országgyűlés elfogadja a kompromisszumos megoldást s Majténynál a kurucok leteszik a fegyvert, s mindenki megtorlás nélkül távozhat.)

Május 7-én 94. éves korában elhunyt Hubay Miklós Kossuth- és József Attila-díjas drámaíró, műfordító, esszéista, a magyar kultúra nemzetközi elismertségű nagy alakja.

Legjelentősebb alkotásai: Hősök nélkül, Hová lett a Rózsa lelke, C'estr la guerre, Egy szerelem három éjszakája, Elnémulás. Elméleti munkáinak sorát gazdagította legutolsó munkája: Aztán mivégre az egész teremtés? címmel, melyben Madách Imre: Az ember tragédiájáról írt jegyzeteit, esszéit gyűjtötte csokorba. Főbb díjai: József Attila-díj (1955, 65, 75) Kossuth-díj (1994) Róma város díja (1997) Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2003) Arany János-díj (2004) Prima-díj (2005)

„szenvedélyes, örök tűzben égő, nagyhitű, nagyszerű művész volt, a Magyar Pen Club tiszteletbeli elnöke, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagja...”

Isten adjon neki örök nyugodalmat!

2011. május 9-én Mátészalkán a Városi Művelődési Központ Szalkay László termében került sor KOCSIS CSABA író, fotográfus „HÉVJÓ BEREK VIZBEN ÁZONGOK...” című fotókiállításának megnyitójára. A kiállítás az írotábornak is helyet adó Berekfürdőt (és az írotábor egy-egy emlékezetes momentumát) mutatta be látatók erővel. A kiállítás megnyitóján jelen volt Hajdú Lajos, Berekfürdő polgármestere és Szabó István, Mátészalka város polgármestere is.

Könyvbemutató:

Május 19-én a Budapesti Unitárius Egyházközség gyülekezeti termében Érték + Őrző Esték sorozatában Gellérd Judit bemutatta „Ahol leoldom saruimat” című könyvét. Dr. Gellérd Judit (Siménfalva 1948) orvos, lelkész, író, zenész. A szülőföld gyökereiről való leszakadhatatlanság és az örök újrakezdés bátorságának megtestesítője.

Dr. George Williams vallástörténéssel kötött házassága révén Kalifornia lett újabb otthona (Erdély és Magyarország után). Önkéntes munkásként egy, az egész Észak-Amerikát átfogó unitárius Erdély-segítő testvér-gyülekezeti mozgalmat szervezett. Ezt a programot egyházuk legjelentősebb 20. századi mozgalmaként tartják számon.

2011. július 7-11. között Kunszentmiklóson tartotta a KITÁSZ (a Kárpát-mendencei Irodalmi Társaságok Szövetsége) a XX. vándorgyűlését. A rendezvényen a hazaiak mellett számtalan határon túli (erdélyi, felvidéki és újvidéki) szervezet is képviseltette magát. A vándorgyűlésen előadás hangzott el egyebek mellett a *kunok származás és vándorlástörténetéről, a transzszilvánizmus eszméjéről, a moldvai csángó-magyar költészetéről, Tormay Cécile-ről, a délvidéki irodalmi perekről, Baksay Sándor püspök életéről és irodalmi munkásságáról*. Megemlékeztek a jelenlévők *Varga Domokos íróról, a KITÁSZ alapító elnökéről*, akinek a szülőházánál emléktáblát is avattak. Jelen volt a rendezvényen Dr. Németh Ágnes, *Németh László* leánya, akivel Dr. Neszmélyi Károly címzetes egyetemi tanár, a Népi Írók Baráti Társasága társelnöke beszélgetett. A vándorgyűlés 2. napján a szervezet tisztújító közgyűlést tartott. A leköszönő elnök, Dr. Medvigy Endre irodalomtörténész méltatta az elmúlt évek törekvéseit, majd kezdetét vette a szavazás, melynek eredményeként a KITÁSZ következő elnöke *Kovács Attila Zoltán* irodalmi szerkesztő, alelnöke pedig *Oláh András* költő lett.

Pünkösöd szombatján a vásárosnaményi Eötvös kúriában 10 órától ünnepi istentisztelettel kezdődött a IV. unitárius sokadalom, melynek keretében három gergelyiugornyai cigánygyereket (2 fiú, 1 lány) kereszteltek meg. Mai világunkban igen fontos olyan lehetőségeket és helyeket teremteni, ahol reális lehetőség van arra, hogy az ég és a föld összekapcsolódjon, ahol jelen van Isten szent lelke.

11 órától az ünnepi műsorban Kriza Jánosról, a népköltészeti gyűjtéseket (Vadrózsák) végző unitárius püspökről emlékeztek meg születésének 200. évfordulója tiszteletére. A vendégelőadó Bakos Kiss Károly beregszászi költő volt.

Az ünnepséget bográcsfőzéssel és báli vigassággal zárták a kúria parkjában.

A jánosi (Kárpátalja) Helikon Szállóban jún. 30-július 3. tartotta nyári szabadegyetemet „Egységes, egyetemes magyar kultúrával a megmaradásért” címmel az Újnautilus Egyesület. Az egyesület munkáját segítette a kárpátaljai „Együtt” című folyóirat szerkesztőgárdája is. (Vári Fábrián László, Bakos Kiss Károly, Csordás László és Lőrincz

P. Gabriella) A konferencián bemutatkozott a Partium lapunk is a főszerkesztő vezetésével.

Itthon vagyunk

XV. ODFIE SZÍNJÁTSZÓ TALÁLKOZÓ, Szabéd

2011. július 28-31.

Az út mindig szimbolikus jelentéssel bírt az irodalomban. Az elvágódás, a hazaérkezés, a folyamatban lét jelképeként egyaránt fontos fogalom. Úton Vásárosnamény, Debrecen és Szabéd között éreztette velünk, utazókkal metaforikus erejének minden szegmensét – a porról, az út menti növényzetről, a mezőségi dombokról születtek útközben e sorok:

„a szél a mezőről
felfut a vállamon
majd tovaszalad
a domboldalon

égnek a szemeim
az út tövist nevel
s a por csillagra lel

már csak néhány óra
vagy pillanat se kell
indulás és érkezés
egymásnak megfélel”

És valóban: indulásunktól érkezésünkig az órák futottak megtett kilométereinkkel – hogy aztán a kora esti órákban jóleső fáradtság közepette érkezzünk meg Szabéd utcáira. Jó vörösbort, vegyes pálinka, juhsajt és egyéb Istennek tetsző falatok közepette tapasztalhatja az ide utazó, hogy otthon van Székelyföld kapujában. Ezen érzések közepette folytatódott lelkemben a vers, mielőtt nyugovóra tértünk:

„a fák lankáidon
a kavics Szabéd utcáin
mind szándékos által
magához hív marasztal”

A péntekkel kezdetét vette a színjátszó csoportok bemutatkozása. Idén összesen tizenegy csapat mérette meg magát a két nap alatt. A szervezők által életre hívott újdonságként a zsűri (melyben az UART-ot képviselve szerkesztőségünk tagjai is jelen

voltak) személyesen, egyenként értékelte minden csoport teljesítményét. Egyöntetű volt az a vélemény, hogy bár szükséges a találkozó végére helyezetteket, díjazottakat megneveznünk, ennél sokkal fontosabb a közös, hittel telt együttlét. Ez a gondolat tovább íratta velem a verssorokat:

„Isten-szót hallgatok
székely lányok ajkán
székely dallamot
igen itthon vagyok”

Az utolsó nap annak reményében távozott kis magyarországi „küldöttségünk”, hogy jövőre ismét találkozhatunk ugyanazon kedves ismerőseinkkel és természetesen újjakkal is.

És végül a díjazottak:

Az első helyezést a marosvásárhelyi Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet nyerte el, második lett a BEMUGRI csapata, akik a közönség díját is hazavihették, a harmadik díjat pedig a kolozsváriak kapták.

A bíráló bizottság a következő különdíjakat osztotta:

- A zsűri különdíja: Szentábrahám
- A legjobb férfi főszereplő: Bálint Barna (Kobátfalva)
- A legjobb női főszereplő: Szőke Renáta (Betfalva)
- A legjobb férfi mellékszereplő: Trinfa Zoltán (Vargyas)
- A legjobb női mellékszereplő: Mátyás Beatrix (Magyarsáros) és Román Eszter (Kolozsvár)

A Magyarországi Unitárius Alkotók Társasága (UART) Balázs Ferenc-díjban részesítette a szabédiak színjátszó csoportját, valamint a legjobb női alakításért díjazta Farkas Andreát (Sepsiszentgyörgy), a legjobb férfi alakításért pedig Kakucsi Áront (Berde Mózes Unitárius Gimnázium).

Farkas Gábor

Augusztus második szombatján az Unitáriusok Egyetemes Találkozásán Szejkefördön háromfős delegációval vett részt a beregi unitárius szórvány. Találkoztak az erdélyi unitárius püspökkel, lelkészekkel, a magyarországi megbízott unitárius püspökkel és az UART kapcsolatépítésén fáradoztak.

Célok és szerepek a kortárs magyar irodalomban

39. Tokaji Írótábor

2011. augusztus 10-12.

A magyar irodalom élete és állapota – Kihívások és válaszok. A Tokaji Írótábor kuratóriuma aktuális témát választott a gazdasági és pénzügyi világválság közepette, amikor a műzsák ugyan nem hallgatnak, mint háború idején, de koplalnak, vegetálnak – legalábbis a hallott előadások jó részének tükrében. Ha egy mondatban összefoglalható a konklúzió, az így fogalmazódhat meg: azok a művészet-politikai, finansiális, szakmai és társadalmi keretek, melyben ma egy szépíró alkot és publikál, nem megfelelőek a folyamatosan magas színvonalú, értékes műalkotások létrehozására. De a magyar irodalom történetét tekintve mikor voltak azok? Az alkotás, az írás „kényszere” kevésbé ezektől, mint inkább az átélés képességétől, a felkészültségtől és a témára irányuló érzékenységtől függ. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ilyen kvalitású szépírókban a magyarság mindig is bővelkedett. Röviden: jó író van elég. Akkor tehát felmerül a kérdés, mi okozza az irodalom elidegenedését a társadalomtól, az olvasás igényének drasztikus szűkülését, az irodalmi szakma diskurzusaiban érzékelhető „zsákutcákat” (több előadó – így e sorok szerzője is – rákérdezett erre, sajnos válaszokat, megoldásokat nem találva). A kérdés feltevésén túl fontos hangsúlyozni, hogy nem elég kimerítő válaszokat keresnünk. A szakmának – alkotóknak, kritikusoknak, tanároknak, kiadóknak, szerkesztőknek, szervezeti vezetőknek és döntéshozóknak – konszenzusra kell jutni előbb-utóbb abban, hogy a jelenleg tapasztalható negatív folyamatok milyen eszközökkel állíthatók meg, és fordíthatók vissza. Az Íróta-

Farkas Gábor

bor első napjának plenáris ülésének problémafelvető tézisei így foglalhatók össze.

A tanácskozás olyan kérdésekre is kereste a válaszokat, mint a mediális eszközök, az internet vagy a politika szerepe a mai irodalomban. Mivel mindegyik témakör felvet finansiális problémákat is, nem egy előadás a pénzügyeket helyezte a középpontba, háttérbe szorítva a civil kezdeményezések szerepét a kortárs irodalom-szervezésben. Azért akadt jó példa is: Szentmártoni János, a Magyar Írószövetség nemrég megválasztott elnöke például jó példaként említette a szervezet hivatalos kapolcsi szereplését. Fekete György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke bizakodását fejezte ki. Az immár állami támogatást is bíró intézménnyel kapcsolatban elmondta, hogy a magyar irodalom támogatási rendszerében az Akadémia megléte új lehetőségeket jelent (sajnos konkrétumokra nem tért ki). Ács Margit a „szekértáborok” felszámolását szor-

galmazta az irodalmi életben annak érdekében, hogy az írók, költők közös erővel tudják képviselni érdekeiket.

Összességében ismét jól érezte magát, aki ott volt, és mivel döntéshozók is részt vettek a tanácskozáson az irodalmi szakma képviselői mellett, talán hosszabb távon foganatja is lesz a konferenciának. Hiszen a tét nem kicsi: ha az eljövendő nemzedékek nem fognak magyar irodalmat olvasni, nyelvükhöz és ezáltal nemzetükhöz fűződő viszonyuk, vagyis nemzeti identitásuk sérül. A legsürgetőbb teendők közé tartozik annak megfogalmazása, hogy mi a szerepe és célja az irodalomnak a mai magyar társadalomban. Ha a célt megfogalmazzuk, lehet rá koncepciót építeni, majd megtalálni azokat a szellemi, szervezeti és anyagi alapokat, melyek feltétlenül szükségesek a cél eléréséhez.

Farkas Gábor

Idén is megrendezték a MORE Doktorok Kollégiuma augusztusi ülészetét Debrecenben. Előadást tartott a kolozsvári dr. Kozma Zsolt professzor a magyar református teológia európaiságáról, dr. Pröhle Gergely államtitkár a magyar protestanizmus helyéről és küldetéséről a reformáció 500. évfordulója küszöbén, és Vári Fábán László a szórványsorsról és a hitvallásos életről

A szekcióüléseken részt vett Felhősné dr. Csizsár Sarolta és Pap Gy. László Debrecenből, akik Vásárosnaményból előadást is tartottak.

Ebben az évben a Sipos Zsófia debreceni festőművész által alapított és vezetett Pasztellfestők Egyesülete nyári alkotótáborát Vásárosnamény-Gergelyugornyán a római katolikus ifjúsági házban tartotta augusztus 8-18-ig.

Az itt készült alkotásokból az ősz végén tárlat nyílik a Beregi Múzeumban.

„Legyek a kis földön munkás egész életemmel”

Ki volt ez a társadalmi elkötelezettsége miatt moszkvai papnak csúfolt Balázs Ferenc?

21-20 éves korában rakni kezdi egy templom falát, azután 5 évig járja a világot, (Bejárja a kerek világot) hazajön Erdélybe és 35 éves korában tüdőbajban meghalt.

Ő volt a népszolgálat hőse, „aki alulról jött, mint a tiszta forrás.”

Egy új vallásnak is szerepet szánt, hogy az emberi lélek teljessége a maga szépségében kibontakozhasson. *(A vallás az emberi szeretet, jóság, tisztaság hirdetésének, az egyetemes emberi fejlődés elősegítő eszköze)*

A Balázs Ferenc Beregi Népfőiskola az Ő szellemében kíván tevékenykedni

Balázs Ferenc Népfőiskola Kollégium indult Lakiteleken a névadó tiszteletére és követésére.

„népfőiskolát álmodó, szervező, mészköi prédikátor, a falu szerelmese volt.”

Debreceni események

Április 9-én regionális szavaló verseny került megrendezésre „Szép Szó” címmel a költészet napja alkalmából a debreceni Baross Gábor Középiskola, Szakiskola és Kollégium szervezésében. A verseny meghívott vendége folyóiratunk munkatársa, Oláh András költő volt, akinek *Szindbád új szerepben* című költeménye volt a verseny kötelezően szavalandó verse.

Április 14-én Debrecen város fennállásának 650 éves, valamint Tóth Árpád születésének 125 éves évfordulójának ünnepléseként rendezték meg a Debreceni Költészeti Fesztivál záró rendezvényeként Tóth Árpád *Az új tavaszra* című versének rendhagyó, tömeges szavalását. A rendezvény keretében 650 debreceni diák (a város szinte összes középiskolájából voltak jelen tanulók) szavalta Tóth Árpád versét, ezt követően bemutatkozhattak diákzenekarok, kórusok, színész-palánták.

Május 28-án a Debreceni Egyetem vendégeként tartott író-olvasótalálkozót Szentmártoni János költő, a Magyar Írószövetség elnöke és Papp Für János költő, a Magyar Írószövetség tagja. Az eseményt követően az alkotók Hajdúböszörményben is találkozhattak az olvasóközönsséggel.

Augusztus 25. és 29. között kerül megrendezésre az első **Aggteleki Kulturális Tábor** (AKT), ez egy összművészeti tábor, ahol a kevésbé ismert és befutott íróknak, költőknek, grafikusoknak, zenészeknek, festőknek, fotósoknak, szobrászoknak, színészeknek, filmeseknek és táncművészeknek a szervezők lehetőséget teremtenek arra, hogy önmagukat fejlesszék és megismerkedjenek a különféle kulturális és művészeti egyesületek kánonjával. Éppen ezért az AKT koncertek, előadások, felolvasások, bemutatók, közösségi foglalkozások, széles programkínálatával várja a résztvevőket.

50. születésnapja alkalmából sok szeretettel köszöntjük Elekes Botondot a Nemzeti Erőforrás Minisztériumában Szöcs Géza államtitkár kabinetfőnökét. A Magyarországi Unitárius Egyház főgondnokát, aki szívesen támogatta lapunkat.

A TÁMOGATÓINK:

Unitárius Alkotók Társasága (UART)

Bittner Kft. Vásárosnamény

Dr. Pataki és Társai Bt. Vásárosnamény

Csarodai Polgármesteri Hivatal

*A jánosi Helikon Szálló udvarán
(az Újnautilus Egyesület által rendezett nyári szabadegyetemen)
balról: Marcsák Gergely, Lengyel János, Csordás László,
Lőrincz P. Gabriella, Bakos Kiss Károly, Vári Fábrián László és Felhős Szabolcs*

A Lakiteleki Népfőiskola nemzeti panteonjában lévő Balázs Ferenc szobránál
(„népfőiskolát álmódó, szervező mészköi prédikátor, a falu szerelmese”)
az idén induló Balázs Ferenc Kollégium résztvevői:
Szigeti Gábor (Bp.) Felhős Szabolcs (Vásárosnamény) és Bálint Róbert (Mészkö)

VICZAI HENRIETTA
HIÁNYOS BÚCSÚ

MELLÉM BÚJIK A HIÁNYOS ÉJSZAKA,
REFRÉNJE NYÚLIK A GITÁRPENGÉSNEK,
KI SEM ALSZOM MAGAMAT BELŐLED,
IMÁDKOZZANAK ÉRTÜNK KIK FÉLNEK

TÜKÖRRÉ OLVADNI A SEMMI CSÖNDBEN,
S VISSZAADNI MAGUNKAT MAGUNKNAK.
ROGYJANAK RÁNK AZ ÉJSZAKA FOHÁSAI,
A SZAVAK HALOTTAK.